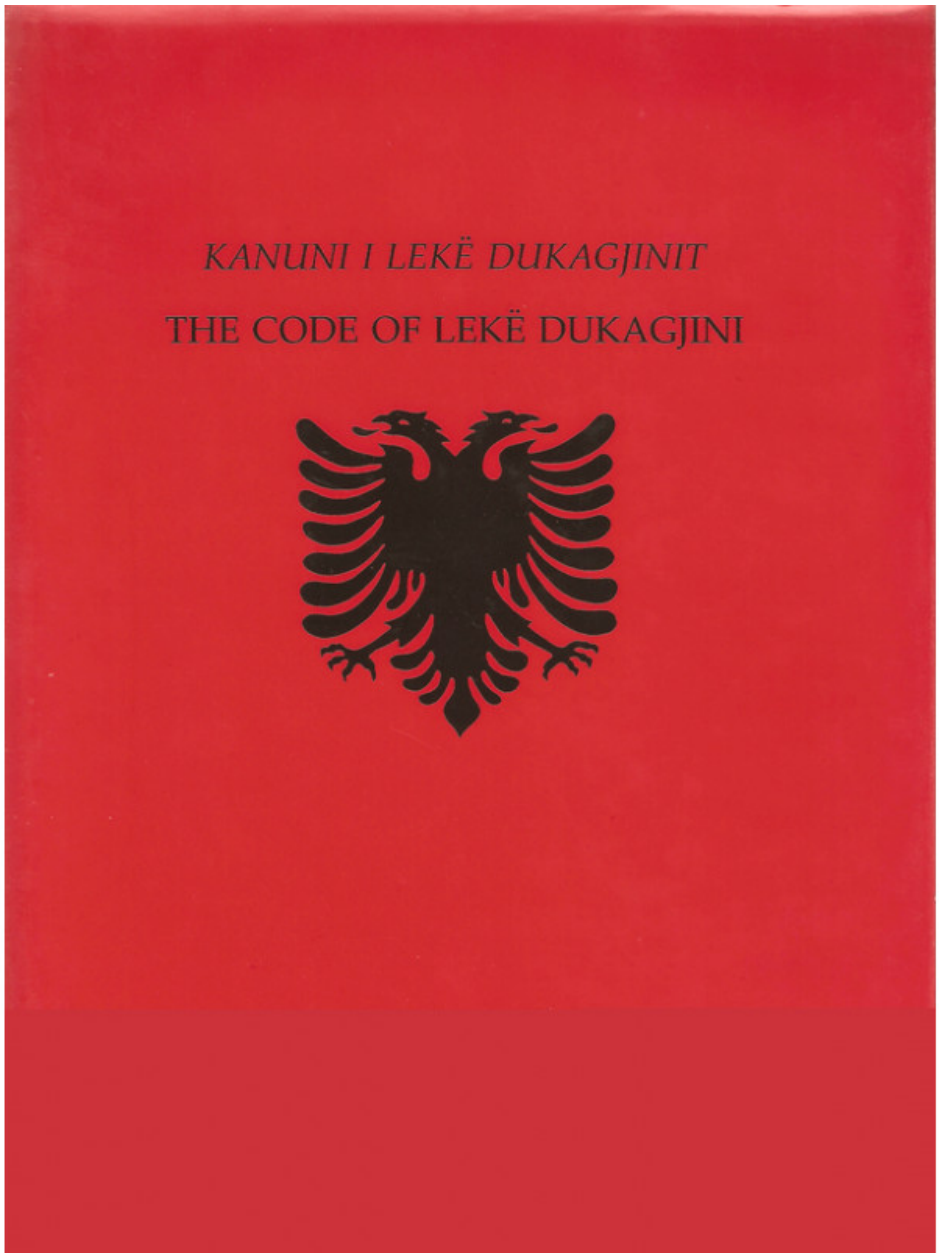

http://www.vatrarberesh.it/biblioteca/ebooks/kanuni.pdf

(Kanuni i Lekë Dukagjinit – 1. Kitap / Kilise Bölümü)

KANUNİ I LEKË DUKAGJINIT

• Shtjefën Gjeçovi'nin eseri olan *Kanuni i Lekë Dukagjinit*, Shkodër'de 1933 yılında basılan nüsha esas alınarak yeniden yayımlanmıştır.

BİRİNCİ KİTAP

KİLİSE

Birinci Madde – Kentsel Bölüm

BİRİNCİ BÖLÜM

Kilise gölgesi, mezarlıklar, kilise malları ve serveti, papaz, hizmetliler ve kilise çalışanları

BİRİNCİ KISIM – Kilisenin Gölgesi

§1. Kilise gölgesinin anlamı

Kilise gölgesi, kilisenin kurulduğu arazinin sınırına kadar uzanan alanı ifade eder:
a) Kilise
b) Papazın evi (qela)

---

§2. Kilisenin Hakları

"Kilise cemaatte duman çıkarır." (Yani faaliyet sürdürür, söz sahibidir.)

1. Kilise, hem taşınır hem taşınmaz mallar üzerinde mülkiyet hakkına sahiptir; hem araziler hem de cemaat içi evler üzerinde hakkı vardır.
2. Kilisenin cemaatin ortak malı olan dağ, mezarlık, su kaynakları ve değirmenlerde payı vardır.
3. Cemaat tarafından kesilen para cezalarının bir bölümü kiliseye verilir.
4. Kilise bağışları alma, saklama, satma veya değerlendirme hakkına sahiptir; bu bağışları kendi uygun gördüğü şekilde kullanabilir.

---

§3. Kilisenin Dokunulmazlığı

“Kilise cezalandırılamaz.”
“Kilise kimseye rehin vermez.”

1. Kilise, dini otoritenin yönetimi altındadır; Kanun kiliseye yükümlülük yükleyemez. Kanunun tek görevi kilise zarar gördüğünde onu korumaktır.
2. Kilise ile cemaat arasında bir anlaşmazlık çıkarsa, cemaat kiliseden rehin isteyemez; mesele piskoposa götürülür ve hem kilise hem cemaat onun kararına itaat eder.
3. Kilise cemaat karşısında bir kusur işlerse, para cezası verilemez; ancak kilise sebep olduğu zararı tazmin eder.
4. Kilise **vergi ödemez**, **askere gitmez**, **bajraktarın gençlerine yemek vermez**, **angarya işlere katılmaz**.
   Ancak cemaat ortak bir iş için çalışıyorsa ve kilisenin o işte payı varsa, kilise de payına düşen katkıyı:
   – para ödeyerek,
   – ekmek vererek,
   – bir işçi göndererek
   yerine getirir.

---

§4. Kilisenin Onuru

“Kilisenin kılıcı ve ipi yoktur.”
“Kilise hakarete uğrarsa cemaatin onuru zedelenir.”
“Kilise, değirmen, demirci dükkânı ve han misafir reddetmez.”

1. Kim kiliseye hakaret eder, kavga çıkarır, tehdit eder veya kilise gölgesinde birini döver ya da öldürürse; kiliseye, cemaate ve bayrağa (Bajraka) karşı suç işlemiş olur.
2. Para cezasını kilise değil cemaat tahsil eder; çünkü kilisenin cezalandırma gücü yoktur.
3. Kilise gölgesinde biri dövülür veya öldürülürse, bu kilisenin onuruna leke getirmez; çünkü kilise kapısından giren herkese “mik” (dokunulmaz misafir) hakkı tanınır.
4. Eğer saldırı kilise gölgesi dışında olur ve mağdur kiliseye sığınırsa, o kişi “kutsal misafir” sayılır ve cemaat onun onurunu korumakla yükümlüdür.

İKİNCİ BÖLÜM – Mezarlıklar

§5. Mezarlık Kuralları

1. Aynı soy veya aynı fis (klan) mezarlığına başka bir soy ya da fis mensubu ölü gömülemez. Eğer biri bunu izinsiz yaparsa, Kanun cenazenin mezardan çıkarılmasını emreder.

2. Yeni bir aile köye yerleşirse ve o köyde akrabalığı yoksa, mezarlık yeri cemaat tarafından belirlenir; aile mezarlık hakkı için küçük bir ödeme yapar.
3. Mezarlıkta kavga eden, hakaret eden, tehdit eden veya birine zarar veren kişi, kilise gölgesindeki suçla aynı cezaya çarptırılır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – Kilise Malları

§6. Kilise Mallarının Dokunulmazlığı

1. Kilisenin malları dokunulmazdır; kimse el süremez.
2. Kilisenin malı hem dini görevliler hem de cemaat tarafından korunur.
3. Kilise mallarına zarar veren kişi tazminat öder.
4. Kilise malı çalınırsa, hırsız hem malı geri verir hem de iki ceza öder:
   – kiliseye "onur cezası"
   – cemaate "koruma cezası"
5. Hırsız, çaldığı malı papaza kendi isteğiyle iade ederse ceza almaz; papazın affetme hakkı vardır.
6. Ancak papaz iade sonrası hırsızı cemaate şikâyet ettiyse, o zaman hem kiliseye hem cemaate ceza ödenir.

---

§7. Kilise Mallarının Yönetimi

Kilise mallarını papaz yönetir.
Cemaat papazdan hesap soramaz; yalnızca dini üst makama hesap verir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM – Papaz (Meshtari)

§8. Papazın atanması

Papazı cemaat değil, yalnızca piskopos görevlendirir ve görevden alabilir.

---

§9. Papazın Hak ve Görevleri

1. Papaz cemaatin ruhani lideridir; nasihat eder, öğretir ve dini hizmetleri yürütür.
2. Papaz kilise gelirlerinden "onda bir" hakkını alır.
3. Onda bir gelir papazın kapısına getirilmez; papaz kendi adamlarıyla toplar.
4. Papaz kilise mallarının doğal gelirlerini alma hakkına sahiptir.

5. Papaz, düğün, cenaze, ev bereketleme, uzak mezarlıklarda ayin gibi dinî görevlerin tamamını yerine getirmek zorundadır.

---

§10. Papazın Dokunulmazlığı

“Papaz cemaatin korunması altındadır.”
“Papaz kan davasına dahil olmaz.”
“Papaz yemine çağrılmaz.”

1. Kim papaza hakaret eder, el kaldırır veya onu yaralarsa; cemaat Kanun’a göre onurun iadesini ister.
2. Papaz öldürülürse, katilin kan davasını cemaat ve bayrak güder.
3. Papazın ailesi “kan davası güden aile” sayılmaz; papazın ölümüne karşı intikam alamaz.
4. Papaz birini öldürürse, ceza papaza değil, papazın ailesine uygulanır; kilise cezalandırılamaz.
5. Papaz neredeyse hiç yemin etmez; ancak çok önemli durumlarda kabul edilir.
6. Papaz yemin ettiğinde, yirmi dört kişinin yemini yerine geçer.
7. Papaz yemin ederken İncil’e el sürmek zorunda değildir; sözü yeterlidir.
8. Papaz Kanun’a göre para cezasına çarptırılamaz.
9. Eğer papazın cemaate karşı suçu çok ağırsa, Kanun devreye girer ama cezayı dini makam belirler.
10. Papaz gerekirse kavga edebilir, birine vurabilir; ancak bu durum papazın onurunu zedelemez ve Kanun önünde suç sayılmaz.

****BEŞİNCİ BÖLÜM**

Kilise Hizmetkârı**

§. 11

1. Kilise hizmetkârı, kendi yolunda çalışmakta serbesttir.
2. Kilise hizmetkârı nereye giderse gitsin ve efendisinin emriyle kimin kapısını çalarsa çalsın, duyduğu her şeyi Papazın (Famulitarın) adına bildirir.
3. Her kim kilise hizmetkârını sözle veya fiille incitir, Kanuna göre Papazı incitmiş sayılır ve kilise cezasına çarptırılır.
4. Kilise hizmetkârı için alınan para cezası hizmetkârın kendisine değil, kiliseye ve köye aittir.
5. Kim kilise hizmetkârını öldürürse, eğer katil aynı cemaatten ise yalnızca ölenin ailesi tarafından takip edilir; fakat yabancı bir köydense, o zaman hizmetkârın öldürüldüğü yerin Papazı (Famulitarı) da davaya katılır.

****ALTINCI BÖLÜM**

Kilise İşçiliği**

§. 12

1. Kim kilise işçilerine saldırırsa Papazlığa karşı ceza öder.
2. Kilisede ne kadar işçi çalışıyor olursa olsun, sadece tek ama daha ağır bir para cezası uygulanır.
3. Kilise işçilerine yapılan saldırıdan alınan para cezası kilise ile işçiler arasında bölüştürülür.

****İKİNCİ MADDE**

CEZA BÖLÜMÜ**

****YEDİNCİ BÖLÜM**

Cezaların Niteliği**

§. 13 — Ceza Kavramı

Ceza; yetkili otoritenin, işlenen bir fiil için kişiye verdiği kötülüktür.

§. 14 — Cezaları Belirleme Yetkisi

Kilise karşıtı suçlarda cezanın ne olacağına yalnızca Bayraktar, ileri gelenler ve bazen kilise büyükleri karar verir.

§. 15 — Cezanın Uygulanması

Kiliseyi aşağılayan suçlu, cezasını ileri gelenler ve gençler tarafından alır.

§. 16 — Kiliseye Karşı Suçların Cezaları

Kilise aleyhine işlenen suçların cezaları şunlardır:

a) Ölüm cezası;
b) Bayraktan sürgün — aile ve eşyayla birlikte;
c) Evin yakılması;
d) Toprağın birkaç yıl nadasa bırakılması veya ağaçların kesilmesi;
e) Canlı hayvanla para cezası;
f) Nakit para cezası.

Not: Kanuna göre para cezası, bazı mallarla ödenebilir:
– 1 okka buğday = 1 kuruş

– 1 okka rakı = 5 kuruş
– 1 okka yağ = 400 kuruş

****SEKİZİNCİ BÖLÜM**

Suçun Niteliğine Göre Cezanın Belirlenmesi**

§. 17

1. Her kim kiliseyi kırar/bozar ise mallarıyla birlikte Bayraktan sürgün edilir, evi yakılır. Suçlu Bayrak tarafından "batare" ilan edilir ve kanı boşa gider. Ailesi ve en yakın akrabası onun toprağını satın alır; bedeli kırılan kiliseye verilir.
2. Her kim başkasının malını çalıp Papazın bilgisi dışında kiliseye saklarsa, kiliseye onur kırıcı davranıştan **1000 kuruş** ceza, Bayrağa **100 koç + 1 inek** cezası verir; ayrıca çaldığı malı Kanuna göre sahibine geri verir.
3. Her kim kilisenin canlı malını çalarsa Kanuna göre "ikiye bir" öder.
4. Papazın hücresine veya evine girip bir şey çalan, çaldığının iki katını, kiliseye 100 kuruş ve Bayrağa 100 koç + 1 inek cezası öder.
5. Her kim Papazı halkın önünde hakaret ederse, kiliseye 100 kuruş, Bayrağa 100 koç + 1 inek ceza öder.
6. Kim Papaza tehdit veya sataşmada bulunursa **10 koç** ceza öder.
7. Papaza namusuna yönelik ağır bir iftira atan kişinin evi yakılır; ayrıca Bayrağa 100 koç + 1 inek ceza verir.
8. Kim Papaza el kaldırır, döver, iter veya tükürürse, o kişi yakılır/kovulur, toprağı yıllarca nadasa bırakılır.
9. Kim Papazı öldürürse Bayrak tarafından "batare" ilan edilir ve kanı boşa gider; evi yakılır, tarlaları nadas olur, bağ ve bahçeleri yok edilir. Tüm mülkü kiliseye geçer fakat akrabalar isterlerse para ödeyip geri alabilir.
10. Her kim kilise hizmetkârına kötü davranırsa Bayrağa **10 koç** ceza verir.
11. Her kim kilise hizmetkârını öldürürse, katil aynı köydense evi yakılır ve 100 koç + 1 inek cezası alınır.
12. Kim kilise işçilerine sözlü veya fiili saldırıda bulunursa **10 koç** ceza öder.
13. Kim kilisenin ve Kanunun cezasına râzı olmazsa, Bayrak toplanır ve onun evindeki her şeyi alır.

****İKİNCİ KİTAP**

AİLE**

****İKİNCİ BÖLÜM**

Ailenin Kuruluşu**

****DOKUZUNCU BÖLÜM**

Ailenin Tanımı**

§. 18 — Ailenin Tanımı

Aile; aynı çatı altında yaşayan, evlilik yoluyla nesli çoğaltmak, beden ve akıl gelişimini sağlamak amacı güden bireylerin birliğidir.

§. 19 — Ailenin Üyeleri

Ev halkı önce aileyi oluşturur; aile büyüyünce kardeşliklere (vellazni), soy gruplarına (gjiní), kabilelere, sonra bayrağa ayrılır. Hepsi birlikte daha geniş bir aile olan **Kom**u oluşturur; ortak ataya, kana, dile ve geleneğe sahiptirler.

§. 20 — Ev Sahibinin Yetki ve Görevleri

Kanuna göre evin yönetimi çatı altındaki en yaşlı erkeğe veya en büyük kardeşe aittir. Bu özellikler yoksa ev halkı akıllı ve dürüst birini seçer.

Ev sahibi:

1. Evde başköşeye oturur;
2. Silahları, bineği, eşyası üzerinde hak sahibidir;
3. Ev halkının kazançlarını yönetir;
4. Arazi, bağ, bahçe, hayvan alıp satabilir;
5. Borç alıp verebilir;
6. Ev, ahır, tesis yapabilir;
7. Ev halkını işe gönderir;
8. Evi ve halkı adilce yönetir;
9. Ev halkını cezalandırabilir:

Cezalar:
a) Aç bırakmak
b) Silahını bir–iki hafta elinden almak
c) Ev içinde bağlamak/hapsetmek
d) Başkaldıranı hakkı olan payı verip evden çıkarmak

10. Ev halkından biri, ev sahibinin izni olmadan bir şeyi satamaz, alamaz, kefil olamaz; Kanun bu işlemleri geçersiz sayar.

§. 21 — Ev Sahibinin Görevleri

1. Ev halkının ihtiyaçlarını karşılamak;
2. Evi zarardan korumak;
3. İşlerde öncülük etmek;

4. Arazileri boş bırakmamak; hayvanları korumak;
5. Ev ekonomisini akıllıca yürütmek;
6. Halkın giyim kuşamını sağlamak;
7. Ev içinde adaleti sağlamak;
8. Oğlanlara silahlarını zamanı gelince almak.

§. 22 — Ev Hanımının (Zojës së shtëpisë) Yetkileri

Ev hanımı:

1. Evde yapılan tüm işlerde söz sahibidir;
2. Un, ekmek, tuz, peynir, yağ ödünç alabilir/verebilir;
3. Evdeki kadınları çalışmaya yönlendirir: su, odun, bahçe işlerine gönderir.

§. 23 — Ev Hanımının Yükümlülükleri

1. Öğle ve akşam yemeğini hazırlamak, sofra düzenlemek;
2. Süt ürünlerini ziyan etmemek;
3. Ev sahibinin izni olmadan alım-satım yapmamak;
4. Çocukların ve ev halkının düzenini sağlamak;
5. Kadınlar çalışırken küçük çocuklarla ilgilenmek.

§. 24 — Ev Halkının Hakları

1. Eğer ev sahibi evi felakete sürüklüyorsa onu görevden alma hakkı vardır;
2. Ev hanımı hile yapıyorsa veya mal kaçırıyorsa görevden alınabilir;
3. Herkes kendi silahı üzerinde hak sahibidir;
4. Çoban, güttüğü hayvanlar konusunda söz hakkına sahiptir;
5. Çoban, kesilecek hayvanı seçer.

§. 25 — Ev Halkının Sorumlulukları

1. Ev sahibinin izni olmadan kefil olamazlar;
2. Orduya çağrıldıklarında giderler;
3. Ev sahibinin izni olmadan usta işlerine gidemezler;
4. Alım-satım yapamazlar;
5. Ev sahibine karşı gelemezler;
6. Onun emirlerini dinlemek zorundadırlar;
7. Kadınlar, ev işlerini bitirdikten sonra el işi yapabilirler.

****ONUNCU BÖLÜM**

Ailenin Köy ve Bayrak İçindeki Konumu**

§. 26 — Ailenin Hakları

1. Köy meclisinde söz hakkı vardır;
2. Köyün para cezasından pay alır;
3. Köyün koruması altındadır;
4. Herkesi kefil olarak alabilir;
5. Kendi kabilesinin evini yakma cezasında öncülük eder;
6. Kendi kabilesindeki ceza tahsilatına başkanlık eder;
7. Ev büyük bir suç işlerse, köy veya bayrak ancak suçlu öncülük ederse evi yakabilir.

§. 27 — Ailenin Yükümlülükleri

a) **Köyde:**

1. Ev sahibi, ev halkının verdigi zarardan sorumludur;
2. Köy toplantılarına katılır;
3. Köy işçiliği için adam gönderir.

b) **Bayrakta:**

1. "Her evden bir erkek" çağrısına uyar;
2. Bayrağın gençlerine iki öğün yemek temin eder;
3. Her öldürme için Gjon Markaj'a 400 kuruş ceza öder;
4. Bayrak ordusuna katılır.

****ÜÇÜNCÜ KİTAP**

EVLİLİK**

****ON BİRİNCİ BÖLÜM**

Evliliğin Tanımı ve Türleri**

§. 28 — Kanuna Göre Evlilik

Kanuna göre evlenmek; yeni bir ev kurmak, aileye hem iş gücü hem de çocuk eklemektir.

§. 29 — Evlilik Türleri

a) **Kilise nikâhlı evlilik** — Din ve Kanun tarafından onaylanan;
b) **Kilise nikâhı olmadan birlikte yaşamak** — Din ve Kanuna aykırı;
c) **Kaçırılmış kadın/kız ile evlilik** — Din ve Kanuna aykırı;
d) **Deneme evliliği** — Din ve Kanuna aykırı.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Oğlanın ve kızın hakları

§ 30. Oğlanın hakkı

“Oğlan, ancak anne babası yoksa, kendi evliliğini düşünme hakkına sahiptir.”

Oğlan, anne babası hayatta olduğu sürece şu haklara **sahip değildir**:
a) Kendi evliliği hakkında düşünmeye;
b) Görücüyü (aracıyı / “shkues”) seçmeye;
c) Kendi nişanına karışmaya;
d) Ne nişan yüzüğü (“shej”), ne elbise, ne ayakkabı, ne de “fe’nin kesilmesi” (düğün gününün kararlaştırılması) işlerine karışmaya.

---

§ 31. Kızın hakkı

Kız, anne babası olmasa bile, **kendi evliliğini düşünme hakkına sahip değildir**; bu hak, erkek kardeşlerinin veya amcaoğullarının elindedir.

Kızın hakkı yoktur:
a) Kendi kaderini seçmeye; onu kime nişanlarlarsa, o adama gitmek zorundadır;
b) Ne görücü işine, ne nişan işine karışmaya;
c) Ne ayakkabıda ne de elbisede söz sahibi olmaya.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kocanın ve kadının görevleri

§ 32. Kocanın karısına karşı görevleri

Koca şu görevler altındadır:
a) Karısının giyim kuşamı ve hayatını sürdürmesi için gereken her şeyle ilgilenmek;
b) Karısının namusunu korumak ve hiçbir ihtiyaç için şikâyet edecek hâlde bırakmamak.

§ 33. Kadının kocasına karşı görevleri

Kadın şu görevler altındadır:
a) Kocasının namusunu korumak;
b) Ona şikâyetsiz, homurdanmadan hizmet etmek;
c) Kocasının hükmü altında bulunmak;
d) Nikâhın yükümlülüklerini yerine getirmek;

e) Çocukları onurla büyütmek ve yetiştirmek;
f) Dikiş dikmek yönünden kocasının giyim kuşamında her an hazır bulunmak;
g) Oğullarının ve kızlarının nişan işlerine karışmamak.

§ 34. Dul kadının hakkı

Kadın, kocasından geçimini, giyim ve kuşamını isteme hakkına sahiptir.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dul erkeğin ve dul kadının hakları

§ 35. Dul erkeğin hakkı

Dul erkek, anne babası yoksa, kendi evliliği hakkında bizzat konuşma hakkına sahiptir.
(Ne var ki, Arnavut dağlarının erkeği bu işi böyle yapmaz; evlenmeden kalacağını bilse bile, adet, onun yerine evlilik için konuşacak başka birinin çıkarılmasıdır.)

§ 36. Dul kadının hakkı

“Dul kadın kendisi konuşur. – Dul kadın dünürleri yoldan geri çevirir.”

Dul kadın şu haklara sahiptir:
a) Evlilik konusunda bizzat kendisi konuşmaya;
b) Gözüne hoş gelen erkeği kendi kaderi için seçmeye;
c) Nişan işaretini (“shej”) kendisine getirecek olan görücüyü (“shkues”) parmağıyla işaretle seçmeye.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖRÜCÜLÜK (SHKUESIA) – NİŞAN (FEJESA)

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Görücülük

§ 37. Görücünün tanımı

Görücü, kızın anne babasını razı etmek için gidip gelen ve kızı o oğlana almaları veya vermeleri için güzel sözlerle uğraşan kişiye denir.

§ 38. Görücünün hakkı ve sınırları

1. Görücü, damat ile gelin (oğlan ile kız) arasında aracıdır; iki tarafın da sözünden dönmemesine dikkat eder.
2. Görücünün, Kanun'a göre "görücü ayakkabısı" için **50 kuruş** alma hakkı vardır.
3. Görücünün ayakkabısı, gelinin alınıp götürüleceği gün verilir.
4. Görücü ya kız evinde ya oğlan evinde bulunur.
5. Görücünün ayakkabısını her zaman damat tarafının evi yapar; kız evi görücüyü seçmiş olsa bile böyledir.
6. Görücünün hem kızın anne babasıyla hem oğlanın anne babasıyla konuşma hakkı vardır.
7. Görücünün görevi; tarafları uzlaştırmak için gidip gelmek, damadın babası veya kardeşiyle birlikte parayı kızın anne babasına götürmektir.
8. Görücü, düğün gününe kadar oğlan tarafı ile kız tarafının anne babası arasındaki her işe karışma hakkına sahiptir.

ON ALTINCI BÖLÜM

Nişan

§ 39. Kanun'da evliliğin yasak olduğu hâller

Kızların nişanında şu hususlara dikkat edilir:
a) Aralarında kan bağı ve soy bağı olmamalıdır;
b) Aynı kabileden (aynı "fis"ten) olmamalıdırlar;
c) Oğlanın kabilesinin içinden olmamalıdır;
d) Kadın, önceden boşanmış veya bırakılmış bir kadın olmamalıdır;
e) Aralarında "kumari" (manevi-sakramental akrabalık) olmamalıdır:

1. Kilise kapısında tartılmada;
2. Nikâhta;
3. Saç kesme töreninde;
4. İçilen kanla kardeşlik (kan kardeşliği) yoluyla.

Kanun, yukarıda sayılan yasaklardan biri araya girmişse, dört yüz nesil geçmiş olsa bile, nişanı ve evliliği geçerli saymaz. (Bunlara aykırı davranan olursa, kendi kabilesi ona ceza keser; olur ki evini bile yakarlar.)

Serbest nişanda teamül şudur: Görücü, oğlanın babası ya da kardeşiyle birlikte akşam "söz kesme gecesi"nde kızın anne babasına gider ve nişan işaretini (shej) götürür.

Eve girildiğinde, görücü kız istemeden önce ocağı karıştırır; ocağı karıştırdıktan sonra konuşur. Akşam yemeği yendikten sonra damadın babası, görücünün eline hem parayı hem nişan işaretini verir. Görücü, parayı parmak uçlarıyla yoklayıp tanıdıktan sonra ayağa kalkar ve hem parayı hem nişan işaretini kızın babasının eline bırakır.

---

§ 40. “Görücüsüz gelin olmaz”

Kaçırılan ya da kaçarak giden kız, bir koca bulmuş olsa bile **gelin gibi süslenemez**; Kanun dışına, görücüsüz çıktığı için, kız kıyafetiyle, “kız gibi” gitmek zorundadır.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Nişan Yüzüğü (Shej)

“Nişan yüzüğü, ondan el çekmediğin sürece, adamı senin adamın yapar.”

§ 41. Nişan yüzüğünün tanımı

Nişan işareti (shej), dağlarımızda altının ayarı bilinmediğinden, bakırdan ya da gümüşten bir yüzükten oluşur (son zamanlarda böyle olmuştur).
Kanun’a göre “on kuruşluk yüzük” esastır.
Nişan yüzüğü, kızı isteyen erkek hayatta olduğu sürece ne değiştirilir ne de geri verilir.

Yüzükle kız “bağlanmış” sayılır; eğer ileride söz bozulursa, kızın anne babası damat tarafına karşı bir “kan borcu” altına girmiş olur.

---

§ 42. Oğlanın nişanlı kızı bırakma hakkı

Oğlanın canı ne zaman isterse, nişanlı kızı bırakmakta serbesttir; fakat bu durumda nişan yüzüğü de, kız için ödemiş olduğu bütün paralar da **yanar, geri dönmez**. Sebebi şudur:
“Yüzük altında nişanladığı kızı bırakanın hem nişanı hem de kız için verdiği tüm para, Kanun’a göre ceza olarak yanar.”

Oğlan, kızı bırakmadan önce, görücüye haber vermek zorundadır. Görücü de oğlan köyünden iki şahitle birlikte kızın anne babasına gider; kız tarafının köyünden iki şahidin huzurunda, oğlanın nişanlı kızdan el çektiğini ve artık kızlarını istedikleri yere vermekte serbest olduklarını bildirir.

---

§ 43. Yüzük altındaki kızın oğlanı bırakma hakkı yoktur

Nişanlı kız, gözü tutmasa bile oğlanı bırakamaz.

Kız, kendisini nişanlayan talihine gitmeyi kabul etmez ve anne babası da inatla onu desteklerse, bu kız, damat hayatta olduğu sürece **başkasıyla evlenemez**.

Kızın anne babası, bu durumda, oğlan tarafının o kız için ödemiş olduğu paranın en son yarım kuruşuna kadar hepsini geri vermekle yükümlüdür.

Kıza nişan yapıldığında takılan nişan yüzüğü ve Kanun'a göre "on kuruşluk yüzük bedeli", damadın ölüm gününe kadar kızın sandığında durur; kızın da, oğlanın da, anne babaların da bilmesi gerekir ki, bu nişan onları bağlı tutar ve bu nişan hiçbirine kıpırdama hakkı tanımaz.

Kanun'a göre kız bağlıdır; ancak kendisini nişanlamış olan damat, ondan el çekerse serbest kalır; yoksa başkası gidip kız istemeye gidemez; çünkü herkes bilir ki kız "rehin" durumundadır.

Damat başka bir kadınla evlenmiş olsa bile, ondan nişanlı olan ilk kız, bağlı sayılmaya devam eder.

Damat öldüğü zaman Kanun kızı serbest bırakır; dilerse evlenebilir; çünkü

"Damat öldüğü zaman, nişan düşmüş sayılır."

Kız, yine de kendisini nişanlamış olan talihine gitmek istemezse, onu zorla da olsa o adama verirler; bu, "dolu fişekle" (Fishek më shinë) olur. Kız, damadın evine gitmemek için kaçmaya kalkar ve damat kızın anne babasının silahıyla onu vurursa, kızın kanı boşa gider; çünkü onu anne babasının fişeğiyle vurmuştur.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

"Fe'nin kesildiği Cuma" – Kutsal gün

§ 44. "Fe'nin kesilmesi"nin tanımı

"Fe'yi kesmek", dünür kafilesinin (krushq) gelini almaya ne gün ve hangi vakitte yola çıkacağının **kesin olarak**belirlenmesi demektir.

Kıza "fe kesildiği" (günü tayin edildiği) zaman, bu gün kutsal bir gün sayılır; dünür kafilesi o gün mutlaka yola çıkar; Kanun bu günü ne erteler ne de ertelenmesine izin verir.

Dünür kafilesi, o gün gelini almaya gitmek zorundadır; gelin yolda ölmek üzere olsa bile, onu sürükleyerek, yuvarlanarak da olsa damat evine götürürler.

Dünür kafilesinin yolu kesilmez; damadın ailesinin evinde de, kızın ailesinin evinde de bir ölünün bulunması buna engel olamaz.

Evde ölü olsa bile, dünür kafilesi yola çıkacaktır; gelin eve girerken, ölü evden çıkarılır.
Bir yanda ağlanır, öte yanda türkü söylenir.
(Bu, ölümün bile o gün dünür kafilesini durduramayacağını, o güne gölge düşüremeyeceğini göstermek için söylenir.)

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Kadınlar için verilen ve verilen başlık bedeli

Kızlar veya kadınlar için elli yıl öncesine kadar verilen başlık bedeli, 50, 100, 200, 300–400 kuruştan oluşurdu.

Yeni Kanun'a göre başlık bedeli **1500 kuruş** olarak belirlenmiştir; bu, kadının kan bedeline eşittir.

YİRMİNCİ BÖLÜM

Arnavut kadınının mirası

Arnavut kadınının anne babasının yanında hiçbir miras hakkı yoktur; ne toprakta ne evde — Kanun, kadını evde fazla bir ağız gibi sayar.

Anne baba, kızları için çeyiz düşünmez; onu kim alırsa, ona bakmanın derdini o çeker.

Kızı almış olan oğlanın anne babası, kızın evliliği için gerekli olan her şeyi düşünmek ve sağlamak zorundadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜĞÜN (DARSMA)

YİRMİ BİRİNCİ MADDE

Kanun'a göre düğün hazırlığı

§ 45. Düğün için hazırlanacaklar:

a) Düğün öküzü (kurbanda kesilen) 100 okka et ve iç yağı verecektir;
b) Bir yük mısır unu;
c) 4 çuval (babun) buğday unu;
d) 12 okka şeker;
e) 8 okka pirinç;
f) 4 okka bal;
g) 10 okka peynir;
h) 2 okka iç yağı;
i) 3 okka sade yağ;
j) 70 okka rakı.

Not: Eskiden rakı yerine şarap kullanılırdı.

§ 46. Kanun'a göre düğüne şu kişiler/unsurlar dâhildir:

a) 12 erkek krushq (dünür/düğün alayı) ve 13 kadın krushka;
b) *Thirca* (özel görevli kadınlar);
c) *Strafuleca*;
d) Hizmetçiler;
e) Oyun oynayan, dans eden kadınlar (*Kcimatare*);
f) *Desharët*;
g) Halk oyunları türküleri;
h) Damat ve gelin;
i) İki şahit (nikâh kumbaraları);
j) Nikâh (kilise nikâhı / "kunora").

§ 47. Düğün sahibinin görevi

Düğünden dört hafta önce, damadın babası veya ev sahibinin kendisi bizzat gidip krushq'ları (dünürleri/düğün alayını) davet edecektir.
Önce "krushq miq" (dost krushq'lar), ardından "krushq shokë" (arkadaş krushq'lar) çağrılır.

§ 48. **"Kanun'a göre, dosta düğüne bir koçla gidilir."**

Koç götürmekle yükümlü olanlar:

a) Yeğenler ve torunlar; beşikte bile olsalar, koçu anne elinde götürür, beşiği sırtında taşır;
b) Damat amcası.

§ 49. Düğüne gidişin sırası

a) Perşembe günü kızlar ve yeğenler gider;
b) Cuma akşamı Thirrca, Strafuleca, büyü yapanlar (*Magjatore*), su taşıyanlar (*Ujatore*), Deshtarët ve "krushq miq" (dost krushq'lar) gider.

Deshtarët, damadın avlusuna vardıklarında, gelişlerini duyurmak için havaya birer el silah sıkarlar.

c) Cumartesi sabahı "krushq shokë" (arkadaş krushq'lar) gider.

Cumartesi, krushq'lar yola çıkar çıkmaz, düğün kuzusu kesilir.

YİRMİ İKİNCİ MADDE

Krushq'ların önderliği

§ 50.

“Krushq’ların başını çekecek olanı, sorup soruştur ve ancak hakkı olana ver; çünkü her erkek krushq’lara önderlik edemez.”

Bu Kanun katıdır.
Krushq’lara önderlik (prija) ne oynanır ne değiştirilir.

Düğünün sahibi, krushq’ların başına önderlik etmeye hakkı olmayan birini “birinci krushk” olarak seçerse, sadece para cezasına düşmekle kalmaz; o seçtiği “krushkapar”ı Kanun krushq başı olarak tanımaz.

Krushkapar şunlar **olamaz**:

a) Misafir (mik) olamaz, damadın köyünden bir arkadaş olmalıdır;
b) Damatla aynı kardeşlikten veya kabileden (fis) olamaz; başka kabileden olmalıdır.

Kanun, krushkapar’a “soyluluk” olarak bakmaz; ona, önderlik hakkı olan kişi gözüyle bakar; çirkin veya sakat bile olsa, damadın evi onu kabul etmek zorundadır.

§ 51. Krushq’ların yoldaki dizilişi

Krushq’lar, gelini almaya giderken ve onunla birlikte dönerken, Kanun’a göre hep aynı düzende yürürler:

I. Krushkapar (önder krushk), arkadaş;
II. Misafir krushk;
III. Arkadaş krushk;
IV. Misafir krushk;
V. Arkadaş krushk;
VI. Misafir krushk;
VII. Arkadaş krushk;
VIII. Misafir krushk;
IX. Arkadaş krushk;
X. Misafir krushk;
XI. Arkadaş krushk;
XII. Arkadaş krushk, elinde koçla;
XIII. Krushka (kadın krushq), koçu ardında sürerek.

En arkada, damadın babası veya erkek kardeşi, atını yedeğinde çekerek gelir.

Krushq’lar, gelini almaya çıkarken, damadın avlusunda birer el silah sıkarlar.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MADDE

“Krushq’lar, gelinli veya gelinsiz, ölü konvoyuyla bile olsa, kimsenin kapısı önünden geçemez; ancak köy yolu ya da büyük yol üzerindeyse başka.”

§ 52. Köy yolu ile büyük yolu kimse kimseye yasaklayamaz, evin kapısının önünden geçse bile.

İnsanın geçtiği yerden hayvan da geçer, diri de geçer, ölü de geçirilir.

Büyük yolda yıkıntı, bataklık veya tehlike olsa bile; oradan yolcu da geçer, hayvan da; gelinle krushq’lar da, ölü ile cenaze alayı da geçmek zorundadır.

Evlerin yanından geçen ara yol (ştek) içindir; oradan geçmek için ev sahibinin izni gerekir — ayrım gözetmeden. Ev sahibi bu yolu açabilir, ama bunu açık sözle yapar; orayı büyük yol saymaz ve kendisine saygısızlık yapılmasına izin vermez.

Krushq’lar ya da cenaze alayı, birinin kapısının önünden geçmekte ısrar eder, ev sahibi de “bu yol benim, büyük yol değil” diyerek engel olmak isterse, Kanun, krushq’ların ya da cenaze alayının geri dönmesine izin verir; çünkü evin iç yolu ve kendi mülk yolu, sahibine aittir, büyük yol sayılmaz.

Bazen, inatlaşma ve “şeref kavgası” (besat, forkade) yüzünden, krushq’lar ile cenaze alayındakiler kavga edip hep birlikte ölenler olmuştur; gelinin başına ise çarık/delik ayakkabı geçirmişlerdir (utanç ifadesi).

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MADDE

“Yerlinin krushku, misafir krushk’a yolu bırakmalıdır.”

Krushq’lar, gelini almaya giderken yolda silah atamazlar ve Kanun, kimsenin de onlara çatmasına izin vermez.

Yolcular, hangi durumda olurlarsa olsunlar, krushq’larla karşılaştıklarında, krushq’lar geçene kadar yollarını kenara çekmek zorundadırlar.

Yerlinin krushku, misafir krushk’a yolu bırakmak zorundadır; bu, dağlarımızda eskiden beri süregelen erkeklik ve onur Kanunu’dur.

Kendi köyümde veya kendi bayrağım (Flamur) içinde misafir krushq’larla karşılaşırsam, Kanun bana, krushq’larım ile birlikte kenara çekilmeyi emreder, ta ki misafir krushq’lar geçene kadar.

Yabancı bir köyde ya da yabancı bir bayrakta iki alay krushq karşılaşırsa, her iki taraf da kenara çekilmek zorundadır; onurlu ve kavgasız ayrılırlar.

YİRMİ BEŞİNCİ MADDE

“Krushk, krushk’tur; misafir, misafirdir.”

§ 53.
Kanun, kendi evimizde **misafire saldırmamıza** izin vermez.
“Krushk ise krushk’tur” – Kanun, krushk’u misafirden ayrı tutar; ocağın başına kadar otursa bile, ona çatmak için yolu açık bırakır. Krushk’a saldırmak kimse için utanç sayılmaz.

Sebebi şudur:

Krushq’lar, yanlarında et, meze, rakı (veya şarap), konaklama parası ve başka şeyler getirirler; Kanun’a göre krushq’lar benim evimde kendi ekmeklerini yerler.

§ 54. Krushq’lar yanlarında şunları getirir:

1. 12 okkalık, yuvarlak semiz bir koç; koç eksik gelirse, gelinin babası, Kanun’a göre krushkapar’ı zorlayarak yenisini aldırma hakkına sahiptir;
2. Oruç (perhiz) günlerinde 8 okka kuru balık;
3. 2 okka peynir;
4. 8 okka şarap;
5. 2 okka rakı;
6. 12 kuruş konaklama parası; bunlar, gelin evinin krushq’lara vereceği ekmek içindir — okka başına kuruş hesabıyla;
7. Krushq’ların önüne çıkan oğlana 5 kuruş;
8. Gelini giydiren kadına 5 kuruş;
9. Kızın dayısına (annenin erkek kardeşi) 10 kuruş.

a) Krushq’lar o gece, bir avcı ve çapulcu sürüsü gibi gelirler; birini ganimet olarak almak, yani gelini bir tür “esir” gibi götürmek için gelirler; misafir gibi gelmezler.
b) Bu yüzden, ev sahibi de, onları kışkırtmak için yolunun açık olduğunu bilir; üstlerine yürüyebilir, silahıyla önlerini kesebilir; krushq’lar ona karşı bir zarar ileri süremez; Kanun, bu durumda krushq’ların feryadını dinlemez.

§ 55. Gelin evindeki düğün

Gelin çıktığı evde, Kanun’a göre ne türkü söylenir ne de silah atılır.

Krushq’lar, gelinin köyüne erken gelseler bile, güneş batmadan ve hava kararmadan gelin evine yönelemezler.

Gelin evinden bir öküz boyu mesafede, gelinin köyünden, kendisi gelinle ne kan ne de kabile bağı olmayan bir köylü, krushq’ların önüne çıkar.

Krushq’lar, gelin evinin avlusuna girdiklerinde birer el silah sıkacakları gibi, gelinle birlikte çıkarken de yine birer el silah sıkacaklardır.

Yalnızca krushkapar konuşur; diğer krushq'ların konuşması Kanun'a göre yasaktır; ancak adıyla çağrılıp soru sorulursa cevap verirler.

Krushq'lar ve krushka'lar, tek bir sofrada birlikte yemek yerler; onları iki ayrı sofraya bölmek Kanun'a aykırıdır.

Yemek bitince, düğüne gelenler, gelin için hediyelerini kırılmamış ekmeğin üzerine, sofra üzerinde bırakırlar.

Hediye, kişi başına bir kuruştan ibarettir; bundan ne fazla ne eksik verilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DAMADIN KANUNU

YİRMİ ALTINCI MADDE

"Damat ölürse, gelinin anne babası, damadın evine başlık bedelinin yarısını geri vermekle yükümlüdür."

§ 56. Damat evinin hakkı ve dostun görevi

Damat, gelini almadan önce ölürse, **shej** (nişan yüzüğü) ile Kanun'un öngördüğü on kuruş, dostun (miku) elinde kalır; gelin için ödenen diğer tüm paraları ise, son yarım kuruşuna kadar damadın anne babasına iade eder.

Damat evlenmiş ve gelinle sadece bir gece geçirmiş, sonra da ölmüşse, dost, başlık bedelinin yarısını damadın anne babasına geri verir.

Damat, evlendiği yıl içinde ölürse, dost, başlık bedelinin "yarısının yarısını" (dörtte birini) damadın anne babasına geri verir.

Damat, evlilikten iki yıl sonra ölürse, dost başlık bedelinin iki hissesini kendisi alıkoyar, üçüncü kısmını damadın anne babasına verir.

Damat, ikinci yıl içinde ölür ama ocak başında (evde) çocuk bırakırsa, dostun damadın anne babasına karşı hiçbir yükümlülüğü kalmaz; çünkü onların kızı, damadın evini karıştırmış (kendi eviyle bir etmiş), kalan çocuklar da başlık bedelini "ödemiş" sayılır.

Damat, üç yılın sonunda ölürse, anne babasının dosttan alacağı hiçbir şey kalmaz; çünkü kızları bu evde hizmet yılını doldurmuş kabul edilir.

YİRMİ YEDİNCİ MADDE

Gelin ölümü

§ 57. Gelin anne babasının hakkı

Gelin, evlilikten üç yıl sonra, kocasının evinde hiç çocuk bırakmadan ölürse, anne babası gelinin elbise ve kişisel eşyalarını alma hakkına sahiptir; fakat kilitli sandık ve içindeki bir takım elbise, kocanın anne babasında kalır.

Kadın, kocasının evinde bir oğul ya da kız çocuk bırakarak ölürse, anne babası, yalnızca gelinin eşyaları ve "emeğinin ürünleri" üzerinde hak sahibidir; diğer tüm eşyalar kocanın evinde kalır.

YİRMİ SEKİZİNCİ MADDE

"Kadın kan davasına girmez" – "Kadın kanı, anne babaya döner"

Her ne kadar Kanun'umuza göre "kan parmağın ucundan yürür" dense de, bu kural kadını kapsamaz; çünkü:

"Kadın kan davasına girmez", birini öldürse bile.

Kadın, kocasını veya başka birini öldürürse, bu kanın hesabını anne babası vermekle yükümlüdür.

Koca, kadının yaşam mücadelesinin hakkını "satın alır", ama canını satın almaz.

Kadın, kocasının kusuru yüzünden herhangi bir zarara uğradığında, anne babası Kanun'a göre tazminat talep eder.

Koca, karısını döverse, Kanun'a göre suç işlemiş sayılmaz; anne babası da bu dayağı talep edemez.

Koca, karısını ağır şekilde yaralarsa ve kadın gidip anne babasına şikâyet ederse, koca onlara "arsye" (tazminat) vermek zorundadır.

Kadın kocasını öldürür, bunun üzerine kayınbirader kalkıp, kardeşini öldürdüğü için yengesini öldürürse, bu Kanun'a göre meşru değildir. Kadının kanı, kocanın kanıyla eşit tutulmaz; bu nedenle kocanın kanına karşı fazla kalan kan bedelini, kadının anne babası ödemek zorundadır.

Nasıl ki anne babası, kızlarının kocasının evinde veya başka yerde yaptığı her kötü iş için tazminat vermekle yükümlü ise, onun kan bedelini ödemekle de yükümlüdür.

YİRMİ DOKUZUNCU MADDE

“Kadın, yük taşımak için bir torbadır.”

Kadın, kocasının evinde kaldığı sürece, yalnızca bir yük torbası gibi görülür; çünkü anne babası, soyundan asla el çekmez; onu kendileri için bir sorumluluk olarak tutar, ona karşı hesap vermek ve gerektiğinde de hesap sormak hakkını elinde tutar.

OTUZUNCU MADDE

Dul kadın

Kocası ölen ve çocuğu olmayan kadın, kocasının evinden ayrılırken, gelin gelirken getirdiği elbiselerle, kilitli sandığını beraberinde götürür.

Genç dul kadın, çocuğuyla birlikte kocasının ocağında kalmak isterse, kendisini iki taraftan iki kefil ile güvence altına almak zorundadır:
– İki kefil, dul kaldığı köyden olacaktır; böylece kimse ona ilişmeyecek, ne anne babasının ne de ölmüş kocasının adını lekelemeyecektir;
– Diğer iki kefili ise, anne babası veya akrabaları verecektir; böylece kızlarını çocuklardan zorla ayırmayacakları, ancak kadın kendi isteğiyle ayrılıp yeniden evlenmek isterse ayrılacağı teminat altına alınır.

Kocası ve çocuğu olmayan yaşlı dul kadın, anne babasına yalvarıp kocasının ocağında kalmak için izin almışsa, kocasının kardeşlerinden veya kabilesinden hiç kimse onu rahatsız edemez.

Dul kadın, oğlu olmasa bile, evli kızları varsa, kocasının evinde oturma ve yaşama hakkına sahiptir. Anne babasının yanına veya evli kızlarından birinin yanına gitse bile, kocasının toprağı ona ekmek verecektir — ölümüne kadar, yılda üç yük tahıl.

Dul kadın yeniden evlenirse, geçimini artık ikinci kocasının evinde bulur; ilk kocasının toprağı artık onun için ürün vermez.

OTUZ BİRİNCİ MADDE

Kesilmiş perçem (Theku i prem) – (Kadının bırakılması)

(Kadını bırakma)

Kadın, kocasının evinde gerektiği gibi davranmazsa, Kanun kocaya, kadının perçemini veya saçını kesip onu bırakma hakkı verir.

Nikâh (kunora) yürürlüktedir; ne koca ne de kadın, hayatta oldukları sürece başkasıyla evlenemez.

Kadın pişman olur ve iyi hâl gösterirse, araya giren iyi niyetli kimselerin ricasıyla kocanın onu yeniden alması da mümkündür.

Kadın, iki sebepten dolayı "sırtında fişek taşır" (yani koca onu öldürebilir) ve bir sebepten dolayı perçemi kesilip bırakılır:

a) Zina;
b) Önceden ayarlanmış bir sevgili için gizli misafir (mik të prem).

Bu iki ihanet suçundan dolayı koca, karısını öldürürse, tazminatsız, kefilsiz ve kan davası gütülmeden kalır; çünkü gelinin anne babası, kızlarının kan bedelini alır, kocaya fişeğini verir ve kefillerini onun yanından çekerler.

Kadın, hırsızlık ya da ev içi terbiyesizlik (bracni a cubni) yaparsa, koca onu bırakabilir; fakat bunun dışında başka türlü şiddet uygulama hakkı yoktur.

Bırakılan kadın, kocasının evinden çıkarken, üzerinde giydiği elbiselerden başka hiçbir şeyi beraberinde götüremez. Bırakılan kadının giysileri de kocanın hanesinde kalır; çünkü kadın için kocanın ödediği başlık bedeli anne babasında kalmıştır.

Bırakılmış kadının kocasından bir oğlu varsa, koca, kadına kendi ocağı yakınında bir yer göstermek, çocuğu ona vermek ve onları giyecek, yiyecek ve ekmekle geçindirmek zorundadır.

OTUZ İKİNCİ MADDE

Nikâhsız kadın (Grueja e pa-kunorë)

Nikâhsız (kilise nikâhı olmadan) kadın alan erkek, hem Din'e hem Kanun'a göre bağlı (sorumlu) sayılır.

Nikâhsız kadın, kocasının evinde hiçbir hakka sahip değildir.

Kanun, nikâhsız kadın alan erkeğe şu cezaları verir:
a) Evi yakılır, toprağı nadasa bırakılır;
b) Yerinden (köyünden) sürülür ve nikâhsız birlikte yaşadığı kadını evinden uzaklaştırıncaya kadar kendi toprağına ayak basamaz;
c) Nikâhsız kadından çocuğu olursa, bu çocuklar **gayrimeşru** sayılır ve bu yüzden asla mirasçı (varis) olamazlar.

ALTINCI BÖLÜM

EBEVEYN (Baba – Ana – Oğullar)

OTUZ ÜÇÜNCÜ MADDE

Baba – Koca

§ 58. Kocanın karısı üzerindeki hakkı

Kocanın şu hakları vardır:
a) Karısını nasihat etmek ve azarlamak;
b) Kendi sözünü ve emrini küçümsediği zaman, karısını dövmek ve bağlamak.

§ 59. Babanın çocukları üzerindeki hakkı

Babanın şu hakları vardır:
a) Çocuklarının hayatı ve yaşamı üzerinde;
b) Oğlunu ya da kızını dövmek, bağlamak, eve kapatmak, hatta öldürmek; Kanun ondan hesap sormaz ve bunu "kendi canını öldürmek" gibi sayar:

"Kendini öldüren, kanı boşa giden sayılır (gjak-hupës)."
c) Oğlunu, istediği zaman ücretli hizmete (rızık için çalışmaya) göndermek; çünkü
"Baba hayatta oldukça, oğul bir 'kul' gibi sayılır."
Oğlunun kazancı, ücreti veya hediye ve bağışları üzerinde söz sahibidir;
d) Satmak ve almak, vermek ve almak (alım-satım ve borç verme konularında ev adına hareket etmek);
e) Oğlu, babasının hükmü ve sözünü dinlemezse, oğlunu evden pay vermeden kovmak; fakat baba öldüğünde, o oğul yine babasının mirasına ortak olur.

§ 60. Babanın görevleri

a) Baba, çocuklarının hem namus hem de mal açısından iyiliği için çaba göstermekle yükümlüdür;
b) Oğulları silah taşıyacak çağa geldiklerinde onlara silah almakla;
c) Oğulları varken vasiyet (testament) yapmamakla;
d) Mirası, baba hayattayken dahi oğullara eşit biçimde bırakmakla yükümlüdür.

OTUZ DÖRDÜNCÜ MADDE

Ana – Kadın

§ 61. Kadının sınırları (hak ve yetkisizliği)

a) Kocanın, karısının canı üzerinde hakkı yoktur;
b) Kadının, ne çocuklar üzerinde ne de ev üzerinde hiçbir hakkı yoktur;

c) Oğul, öz annesini öldürürse, annesinin anne-babası (dede–nine tarafı) ile kan davasına düşer;
d) Yabancı bir el (dışarıdan biri), bir adamın karısını döverse, sakatlarsa veya öldürürse, kadının **namusunun hesabını koca** ister; mezar ve kan bedelini ise kadının anne babası ister;
e) Kayın, (koca tarafındaki kardeş) yengesini döverse, kadının anne babası ondan namus hesabını ister; kocasının arkasından gelmemesi (kadını savunmaması) durumunda bu yükümlülük sürer;
f) Anne, kavga çıkaran, karıştıran (gergase – fitneci, ortalığı karıştıran) biri olursa, oğlu annesini evden, ne pay ne mal vermeden çıkarabilir; sadece ilk yıl için ona üç çuval tahıl (üç "barrë" drithë) yani boğaz ekmeğini vermekle yükümlüdür, başka hakkı yoktur.

OTUZ BEŞİNCİ MADDE

Oğullar

§ 62. Oğulların yükümlülüğü

a) Oğulların anne babalarına itaat ve saygı gösterme görevi vardır;
b) Babaları ölünceye kadar onun hükmü altında kalmak zorundadırlar;
c) Babalarına el kaldıramaz, sözle çatışmaya giremezler;
d) Her işte babalarıyla istişare etmek zorundadırlar;
e) Babanın izni olmadan hiçbir yere gidemezler;
f) Babanın izni (zamê) olmadan hiçbir malı alıp satamaz, kimseyle hukuki ilişkiye giremezler;
g) Kefil olamazlar, sadece belindeki silahı kadar (yani hayatını riske sokacak ölçüde) kefalet verebilirler;
h) Babalarını, büyük olsa bile, "büyük yol"da (resmî, açık mahkeme önünde) dava edemezler;
i) Oğul, birini soyar (ganimet alır), hırsızlık yapar veya birini öldürürse, babası cevap vermek zorundadır; çünkü

"Oğulların kazancı da, riski de, babaya ve kardeşlere ortak sayılır."
j) Biri oğlunu öldürürse, soy (fisi) ya katili öldürür ya da onu ebediyen bölgeden sürgün eder;
k) Oğullardan birinin aklına, babasından ayrılıp tek başına yaşamak gelirse, babasından **pay almadan ve mal almadan** ayrılır.

§ 63. İlk doğan oğlun hakkı (Parbinis)

a) Babadan sonra, evin yönetimi ilk doğan oğula aittir;
b) İlk kardeş, ev içi ve ev dışı her işte mutlaka danışılan kişidir;
c) Aile "Bayraktar" kapısı ise, bayrak (Flamur) hakkı, birinci kardeşin ilk oğluna aittir;
d) Aile "Vojvoda" (askerî önder) kapısı ise, komutanlık (prija) hakkı, birinci kardeşin ilk oğluna aittir;
e) Aile köyün "ihtiyar" kapısıysa, köy ihtiyarlığı (strapleqnija), birinci kardeşin oğluna aittir.

Not: Ev bölünmemiş olduğu sürece, birinci kardeşin oğulları varken, amca (babalarının kardeşi) köy ve bayrak işlerine karışabilir; fakat ev bir kez bölünürse, ne amca ne de çocukları, yukarıda anılan görevlerde hak iddia edemez; bu görevler birinci kardeşin oğullarına aittir.

YEDİNCİ BÖLÜM

MAL PAYLAŞIMI (Të damt)

§ 64. Kanun'da mal paylaşımına dâhil olanlar

Mal paylaşımında (të damit) şunlar hesaba katılır:

1. Ev, avlu ve ahır (shpija, troje, vithna);
2. Topraklar:
   a) Tarla (arë),
   b) Bağ (vneshta),
   c) Çayır/mera (livadhe),
   d) Otlak, koruluk, çitli alanlar (xâna, ograja, prozhme, zabele);
3. Sulama suyu sırası (vada – su hakkı);
4. Değirmen (mullîni);
5. Kâr ve zarar (fitim e të prishuna);
6. Silahlar;
7. Çeşitli demir ve el aletleri (rêmet, hekurishta, ahşap ve metal tarım aletleri);
8. Ev eşyası – yatak, yorgan vs. (rraqe shpijet – shtroja e mbloja);
9. Canlı hayvanlar: inek, öküz, at, koyun ve keçi;
10. Tahıl ve tarladaki her türlü ürün;
11. Arılar;
12. Peynir ve yağ;
13. Şarap ve rakı;
14. Paylaşımı yönetecek yaşlılar (pleqt e të damit).

§ 64 (devam). Ev, avlu ve ahır

1. Ev ve çevresindeki toprak, en küçük kardeşe (son erkek kardeşe) verilir.
2. Avlu ve ahırlar, kardeş sayısı kadar parçaya bölünür; kardeşlerin sayısı kaçsa, o kadar pay çıkarılır.

§ 66. Toprak

1. Atalardan kalma toprak, kardeşler arasında **ölçü ipiyle (terkuzë)** bölünür.
2. Anne babanın ölümünden sonra oğullar tarafından satın alınmış toprak, **tüfek esasına** göre bölünür (yani silah taşıyan erkekler arasında).
3. Ortanca kardeş, toprağı dilediği yerden seçme hakkına sahiptir.
4. Tarla, bağ, çayır, otlak, koruluk, çitli alanlar – hepsi, kardeşler arasında eşit ölçüyle (terkuzë) bölünür.
5. Orman, dağ ve yaylalar ise bölünmez; odun ve otlak için herkese ortak kalır.

§ 67. Su hakkı (Vada)

Sulama suyu sırası, ölçü (okë) esasına göre **dal parçası (kerçik)** ile bölünür.

§ 68. Değirmen

Değirmen de toprak gibi kardeşler arasında bölünür.

§ 69. Kâr ve zarar

1. Kâr ve zarar, ocağa (plang) aittir; ev bölünmemişken ev yararlanır ve zararlar bölünmeden önce ödenir.
2. Kanun, özel kârları şöyle ayırır:

   “Evde yakalanan her tür zarar, evin içindedir.”

3. Kadının çeyizi, mal paylaşımı hesabına katılmaz.
4. Gelinin düğün günü, hem anne babasında hem kocasının evinde topladığı hediyeler, mal paylaşımına dahil edilmez; gelinin kendi malı sayılır.

§ 70. Silahlar

Silahlar, birinci kardeşe verilir.

§ 71. Aletler ve demir işleri

El aletleri (rêmet), kardeşler arasında bölünür;
Aynı şekilde demir aletler: balta, çapa, orak, bıçak, kazma, testere, tırmık, keski vb.
Ahşap tarım aletleri de öyle.

§ 72. Ev eşyası

a) Yatak ve yorganlar, kardeşler arasında bölünür;
b) Fıçılar, küpler, variller, elekler, kardeşler arasında bölünür;
c) Kaşıklar, çatal-bıçaklar, kepçeler, yoğurtluklar, un tekneleri, odun yığınları, mutfak kapları, tencereler, testiler ve tüm toprak ve tahta kaplar – bunları, evin hanımı, yaşlıların öğrettiği şekilde paylaştırır; tavuklar da bu hesaba dahildir.

§ 73. Canlı hayvanlar

“Koyunlar, tüfek esasına göre bölünür.”

Koyun, inek, öküz ve atların paylaşımında, yalnızca silah taşıyabilen erkekler pay alır.

§ 74. Tahıl

1.

“Tahıl, ağız sayısına göre bölünür.”

Yani yetişkin erkek, kadın ve çocukların her birine günlük ekmek payı verilir.
2. Bir yaşına gelmemiş çocuklar (oğlan veya kız), ağız ekmeği payı alamazlar. Bir yaşını doldurunca, diğerleri gibi ekmek payına hak kazanırlar.
3. Sadece tahıl değil, tarlalardaki veya bahçelerdeki her türlü bitkisel ürün de ağız sayısına göre bölünür.

§ 75. Arılar

1. Arı kovanları, kardeşler arasında bölünür.
2. Bal ise ağız sayısına göre bölünür.

§ 76. Peynir ve yağ

Süt ürünleri ve her türlü yağlı yiyecek, ağız sayısına göre bölünür.

§ 77. Şarap ve rakı

Şarap, rakı ve kısaca yenilip içilen her şey, ağız sayısına göre bölünür.

§ 78. Paylaşım yaşlıları

1. Mal taksimini yönetecek yaşlılar iki ya da dört kişi olabilir; evin ihtiyacına göre sayıları belirlenir.
2. Paylaşım yaşlılarının, kişi başı bir koyun alma hakkı vardır.
3. Yaşlıların ayakkabısını, paylaşan kardeşler birlikte alırlar.

Notlar – § 79

a) Yalnız yaşayan, kimsesiz yaşlıya, ev bölünmeden önce, şölen ve yemeklerden artanlar verilir.
b) Evlenmemiş kardeşe, ev bölünmeden önce, düğünlerden kalanlar verilir.
c) Kadınlar, mal paylaşımında sadece ağız ekmeği (yenilen ve içilen şeyler) üzerinden pay alırlar; geri kalan mallarda pay sahibi değillerdir.
d) Ahırdaki yem – ot ve saman – hayvan sayısına göre bölünür.

§ 80. Kardeşler, baba hayatta iken bölünmeye karar verirlerse, baba ne toprağa ne mala karışamaz; sadece her birine hangi parçanın düştüğünü göstermekle yetinir, ondan sonra müdahale hakkı yoktur.

§ 81. Babanın ölümünden sonra, Kanun kardeşleri birbirinden ayırmaz; kaç kardeş varsa, babanın hem taşınır hem taşınmaz malını, o kadar paya bölerler.

§ 82. Dört kardeş bir evde yaşarken, yaşlılar mal taksimi için çağrılırsa, atadan kalma topraklar, ölçü ipiyle (terkuzë) kardeş sayısı kadar bölünür.

§ 83. İki kardeş bir tarafta, diğer iki kardeş öbür tarafta bölünürse, atalardan kalma toprakları ikiye bölerler; kendi aldıkları ve sonradan satın aldıkları toprakları ise “tüfek esasına göre” (silah taşıyan erkek sayısına göre) bölerler.

§ 84. İkiye ayrılmış bu kardeşlerden biri, ocakta erkek çocuk bırakmadan ölürse, onun payına düşen ata toprağı üçe bölünür;
– Sonradan alınan topraklar ve
– Bölünmeden sonra edinilmiş canlı hayvanlar bu hesaba katılmaz.

§ 85. 83 ve 84. paragraflar, farklı annelerden olan kardeşler için de geçerlidir.

§ 86. Kardeşler bir kez taş ve sınırla bölünmüş, sonra yeniden aynı evde karışmış ve bir süre sonra tekrar kesin olarak bölünmeye karar vermişlerse, toprakları ilk bölünmenin sınırına göre paylaşırlar. Sonradan satın alınan topraklar ve yeniden edinilen canlı hayvanlar için § 83 uygulanır.

§ 87. İki ya da daha fazla kardeş varken, bunlardan biri ölür ve geride bir oğul bırakırsa, mal paylaşımı sırasında yetim kalan oğul, amcasıyla kardeş gibi bölüşür ve babasının payını aynen alır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

MİRASLAR (TRASHIGIMET)

OTUZ ALTI (36). MADDE

Kanun’da mirasın kapsamı

§ 99. Sönmüş bir ocağın (soyu tükenmiş bir hanenin) kızlarını evde tutmak, onların giyim kuşamı ve ihtiyaçlarıyla ilgilenmek.

§ 100. Yoksul kızları evlendirmek.

§ 101. Onları taziye ziyaretlerinde (të pam) karşılamak ve Kanun’a göre uğurlamak.

§ 102. Kendi evlerinde, evlenmeden önce veya evlendikten sonra ölürlerse, onlar için adet üzere yemek vermek (ölü yemeği/davet) ve merasimi yapmak.

OTUZ YEDİ (37). MADDE

Üvey kardeş (Vllau i shpifun)

§ 103. Kanun’a göre “üvey kardeş”, anneden, ikinci kocadan doğan oğul için kullanılır.

§ 104. Üvey kardeşin, annenin ilk kocasının ocağında ne miras, ne pay, ne de hak iddia etme yetkisi yoktur.

DOKUZUNCU BÖLÜM

BIRAKILANLAR (VASİYETLER) – TË LANUNAT / TESTAMENTET

OTUZ SEKİZ (38). MADDE

Vasiyetlerin tanımı

Not: Lekë'nin Kanunu vasiyeti tanımaz; biri malından "ruhuna hayır olsun" diye bir şey bırakmak isterse, mutlaka akrabalarının (kuzenlerin/soydaşların) rızası gerekir.

§ 105. **"Bırakılanlar"ın (vasiyetlerin) tanımı**

"Bırakılanlar" veya "bağışlar", halk dilimizde dendiği gibi "ruh için bir şey bırakmak"tan anlaşılır; yani kilise için bir şey bırakmak: tarla veya çayır, bahçe veya bağ, çitli alan veya koruluk, su hakkı (sulama sırası), hatta ormanlık ve ekinlik topraklar, yabanî ve işlenmiş arazi… Bunu bırakacak kişide şu şartlar bulunmalıdır:

a) Aklı başında olmalı;
b) Bırakma konusunda serbest olmalı;
c) Kimsenin tehdidi altında olmamalı;
d) Tasarruf hakkına sahip olmalıdır.

KIRKINCI MADDE

Vasiyet çeşitleri

§ 106. Bırakılanlar iki türlüdür: yükümlülüklü ve yükümlülüksüz.

a) **Yükümlülüklü bırakılanlar** (me barrë): Vasiyet eden, kiliseye bir görev yüklediğinde olur; örneğin, kendisinin veya atalarının ruhu için, bıraktığı mal karşılığında, yılda bir veya iki kez ayin (Messa) okunmasını şart koşarsa.

b) **Yükümlülüksüz bırakılanlar**: Vasiyet eden, kiliseye hiçbir görev şart koşmadan bir şey bıraktığında olur; bu, "bağışlanmış" sayılır.

c) Vasiyet eden kişi, kendi akrabalarını ve kabile yaşlılarını tanıklar eşliğinde toplamak zorundadır; hem vasiyet eden hem de tanıklar, Kanun'un istediği gibi, kâğıda parmak izlerini / işaretlerini koymalıdır.

KIRK BİRİNCİ MADDE

“Son mal sahibinin” (i daluni fare) hakkı

§ 107. Herkes kendi malının sahibidir; malını kiliseye bırakmak isteyen kimse de serbesttir, bunu kimse engelleyemez.

§ 108. Baba, oğlu olmasa bile, kızlarına ne toprak, ne ocak (plang), ne de ev bırakma hakkına sahip değildir.

§ 109. Baba, hayattayken kızlarına para, eşya, bohça, ziynet vb. bağışlama hakkına sahiptir; fakat baba öldükten sonra, kızın, babasının hayatta iken verdiği bu bağışları yeniden isteme hakkı yoktur.

KIRK İKİNCİ MADDE

Akrabaların (kushrinis) hakkı

§ 110. “Son mal sahibinin” (i daluni fare) akrabalarının (kushrinija), onun bıraktığı toprak ve malları, bedelini ödeyerek “geri alma” hakkı vardır; ancak bu malın bedelini, ölenin iradesine uygun olarak, kiliseye teslim etmek zorundadırlar.

§ 111. Son mal sahibi, borç ve kan davası (kan borcu) bırakmışsa, kuzenler bu borçları geri aldıkları mallardan ödemek zorundadır; artan kısmı da, ölenin ruhu için kiliseye verirler.

§ 112. Son mal sahibi beklenmedik bir şekilde ölürse, malları üzerinde tasarruf hakkı akrabalarına aittir.

§ 113. Son mal sahibi yazılı vasiyet bırakmamış olsa da, akrabalar, ruhu için bir şey düşünmek zorundadır; akrabalar bu işi üstlenmezse, kabile ve köy ihtiyarları, miras paylaşımında, onun ruhu için kiliseye ne bırakılacağına karar verirler.

§ 114. Son mal sahibinin evli kızları varsa ve akrabalar onun malını bedelini ödeyerek üstlenmişlerse, Kanun’a göre bu kızları kabul etmek ve onları Kanun’a uygun biçimde ağırlayıp uğurlamakla yükümlüdürler.

§ 115. Oğulları varken, baba vasiyet (testament) yapamaz.

§ 116. Baba, beklenmedik bir anda ölür ve beşikte emekleyen bir oğlan (bebek) bırakırsa, akrabalar çocuğun 15 yaşına gelinceye kadar hem çocukla hem de mallarla ilgilenmek zorundadır.

KIRK ÜÇÜNCÜ MADDE

Hizmetkâr (Rrogtari)

§ 117. Efendinin görevi emir vermektir, hizmetkârın görevi ise itaat etmektir.

§ 118. Ücret (rrogë), efendi ile hizmetkâr arasında yapılan anlaşmaya göre ödenir.

§ 119. Hizmetkâr bir kusur işlerse, efendi ona, ücretinden kesinti yaparak ceza (günahtan dolayı para cezası) veremez.

§ 120. Hizmetkâr, efendisinin ekmeğiyle ve sözüyle (emriyle) birini soyar veya öldürürse, suç ve kan açısından hizmetkâr sorumludur; fakat zarardan efendi sorumludur ve efendi, elinden geldiğince hizmetkârı bu işten kurtarmaya çalışmalıdır.

§ 121. Efendinin köyünde hırsızlık veya adam öldürme olayı olursa, efendi hizmetkârı uzaklaştırmak zorundadır; ama hizmetkârın bunda suçu olmadığı için, ona bir yıllık ücretini ödeyerek yolcu eder.

§ 122. Hizmetkâr, efendinin köyünde veya dışında, tamamen kendi başına (kendi iradesiyle) bir kötülük yaparsa, zararı ve cezasını kendisi çeker; efendi isterse onu işten çıkarabilir, fakat o güne kadarki ücretini ödemek zorundadır.

§ 123. Hizmetkâr, kendi iradesiyle birini öldürürse, kan davası kendi evine, kendi ailesine gider.

§ 124. Birisi hizmetkârı öldürürse, hizmetkârın ailesiyle kan davasına girer; efendi ise, katille “dostluğunu keser” (ona artık misafirlik vermez, ilişkisini keser).

§ 125. Efendinin, hizmetkârı, herhangi bir kusuru olmadığı hâlde, sadece artık hoşuna gitmediği için işten çıkarmaya niyeti olursa, yine de hizmetkâra bir yıllık ücretini ödemek zorundadır.

§ 126. Efendi, ocağını ve ev halkını alıp bir bölgeden başka bir bölgeye göç ettiğinde, hizmetkârı da beraber götürmezse, ona bir yıllık ücretini vermek zorundadır; eğer hizmetkâr efendinin peşinden gitmeyi kabul etmezse, o güne kadarki ücretini alır.

§ 127. Hizmetkâr, sırf canı sıkıldı diye, süre dolmadan kendi isteğiyle işten ayrılmak isterse, efendi ona o güne kadarki ücretini ödemek zorundadır.

§ 128. Hizmetkâr, efendisinin isteğine göre hareket etmezse, efendi onu işten çıkarabilir; fakat onun hakkında ağız dolusu kötü konuşamaz, üzerine el kaldıramaz.

§ 129. Efendi, hizmetkârı ağır şekilde söver veya döverse ve hizmetkâr da bu nedenle vadesinden önce ayrılırsa, hizmetkâr uğradığı hakaret ve dayak için tazminat isteme hakkına sahiptir.

§ 130. Efendinin bağırıp çağırmasına ve azarlamasına ise, hizmetkâr katlanmak zorundadır.

§ 131. Hizmetkârı yabancı biri döverse, hizmetkâr mahkemeye başvurur; efendi ise, kendi ekmeğinin çiğnenmesinin hesabını (buka e dhûnueme) ayrıca sorar.

EV, AVLU VE KORUNAN YAPILAR

§ 132. Ev; ister kule, ister büyük taş ev, ister kulübe olsun, temelde ev sayılır; yeter ki bir ocağı (ateş yanan yeri) ve bacası olsun, duman çıksın.

§ 133. Avluda bulunan her yapı, evin gölgesinde sayıldığı için, evle bir kabul edilir; bunlardan biri kırılır, tahrip edilirse, 500 kuruş ceza ve ayrıca kaybın iki katı tazminat ödenir.

§ 134. Kimsenin evine, avluda seslenmeden girilmez.

§ 135. Seslenirsin, cevap veren olmazsa, ya beklersin ya da yoluna gidersin.

§ 136. Zorlayıp kapıyı açarsan, ev "kırılmış/girilmiş" (e thyeme) sayılır; hem ev hakarete uğramış olur, hem de 500 kuruş ceza ve kaybolan eşyaların iki katını tazmin etmek gerekir.

§ 137. Kanun der ki: "Kim birinin evini kırarsa (kapısını zorla açarsa), alınan namus için 500 kuruş ceza (Bajrak/Bayrak'a) ve çalınan her şey için ev sahibine ikiye bir (iki kat) tazminat öder."

§ 138. Hayvan ağılı da (vathi e gjâs) 500 kuruş ceza ve ev sahibine iki kat tazminat ile korunur.

§ 139. Arı kovanlarının bulunduğu yer (vathi i bletëve) de 500 kuruş ceza ve iki kat tazminat ile korunur.

§ 140. Sütün saklandığı özel yer (çerranik i tamblit) için de 500 kuruş ceza ve iki kat tazminat vardır.

§ 141. Tahıl ambarı (koshari i drithit) için de 500 kuruş ceza ve iki kat tazminat geçerlidir.

§ 142. Birinin avlusuna, tarlasına, çayırına veya evinin önündeki bahçesine giden patikayı (geçidi) bozmak veya kesmek, 500 kuruş ceza gerektirir; ayrıca, o patika eskisi gibi onarılıp düzenlenir.

ÇOBAN VE SÜRÜ (Bariu – Tufa)

§ 143. Çoban, sürüye (tufë) önderlik eden kişiye denir.

§ 144. Ücretli çoban, sürüsüne göz kulak olmakla yükümlüdür; sürünün zarar görmesine de, başkasına zarar vermesine de izin vermemelidir.

§ 145. Çobanın sürüsü birine zarar verirse, zararı çoban değil, sürü sahibi öder.

§ 146. Çobanın gözetimindeyken sürüden bir hayvanın bacağı kırılır veya kaybolursa, çoban bunu derhal sürü sahibine bildirmek zorundadır; hem sahibi hem çoban olayı soruşturmak için uğraşır.

§ 147. Eğer bir hayvan hiçbir iz bırakmadan kaybolursa, sürü sahibi çobanı **yemin etmeye** kadar götürebilir; çoban yemin ederse, başka bir yükümlülüğü kalmaz.

§ 148. Bir hayvanın boynu kırılırsa veya yabani hayvan tarafından ısırılırsa, çoban, olayın izini (şey) sürü sahibine göstermekle yükümlüdür; başka bir sorumluluğu yoktur.

§ 149. Birisi çobanın elinden bir hayvan çalarsa, çobanın görevi, sürü sahibine bunu haber vermek, çalındığı yeri ve zamanı bildirmektir; başka sorumluluğu yoktur.

§ 150. Eğer çobanın kendisi hırsız çıkarsa, çaldığı hayvanları Kanun'a göre sürü sahibine geri vermek zorundadır ve işten uzaklaştırılır. Yıl dolmamışsa, suçun işlendiği güne kadar olan ücretini alır.

§ 151. Çoban, sürüyü çalarken yakaladığı hırsızı öldürürse, kan davası kendi evine gider; fakat kesilen hayvanların zararı sürü sahibine ait olur.

§ 152. Çoban, sürüyü korumak zorundadır; sürünün korunmasını yalnızca çite, ağla veya çobansız düzene bırakmamalıdır; çünkü

"Hayvan kendisi yürür, korunmaya muhtaçtır; toprak yürümeyen, yerinde duran şeydir."

§ 153.

"Ağılın (hayvan ağılı) namusu, çanın (kumbona) üzerindedir."

Yani sürüdeki çanlı koç/teke, ağılın şerefini temsil eder.

§ 154. Birisi, çobana öfkesinden veya kininden dolayı, gözünün önünde sürünün çanlı koçunu/tekesini ganimet olarak alır ve o anda öldürmezse, 500 kuruş ceza öder ve hayvanın bedelini de ikiye bir (iki kat) olarak tazmin eder.

§ 155. Baş hayvan (kryeglâja), sürü sahibine aittir; bir bacağı kırılsa da zararı ona aittir. Doğrulama için, ortak beslenen (yarı yarıya bakılan) sürüden işaret (delil) sahibine gönderilir.

§ 156. Keçi veya koyun, "yarı yarıya" (per gjymës) verildiyse, yavrular, yapağı ve yün, sürü sahibi ile çoban arasında yarı yarıya paylaşılır.

§ 157. Tuz ve barınak (ağıl, ahır) temin etmekle sürü sahibi yükümlü değildir; bunlar, hayvanı yarı yarıya alan çobanın sorumluluğundadır.

§ 158. Yarı yarıya verilen bir buzağı dişi çıkar ve çobanın evinde büyürse, ilk doğurduğu yavru çobanındır; sütü ise yarı yarıya bölünür.

§ 159. Çoban, yarı yarıya bakılan hayvanların sütünü ziyan ederse, sürü sahibi, ya süt payını ya da yavru payını almakta serbesttir.

§ 160. Yarı yarıya bakılan hayvanların hesabı her zaman **sonbaharda, bağ bozumu/mevsim sonunda (vjeshtë)** görülür.

§ 161. Yarı yarıya verilen bir inek için, sürü sahibi 4 okka peynir ve 2 okka yağ alır.

§ 162. On keçiden, sürü sahibi 5 okka iç yağı (tlyen) alır – her keçi için yarım okka hesabıyla.

§ 163. On koyundan da, sürü sahibi yine 5 okka iç yağı alır – her koyun için yarım okka hesabıyla.

§ 164. Peynirden, ne keçi ne de koyun için, sürü sahibinin bir pay hakkı yoktur (yağını aldığı için).

§ 165. Baş hayvan (kryegjâja), sürü sahibinindir; bu hayvan hiçbir zaman ortaklığa katılmaz, ne artırılır ne eksiltilir.

§ 166. Baş hayvan asla kesilmez.

§ 167. Baş hayvanın yünü ve postu, tamamen sürü sahibine aittir.

§ 168. Yavrular ise bütün olarak çobana aittir, ta ki

DÖRDÜNCÜ KİTAP
EV, HAYVAN VE MÜLK (SHPI, GJA E PRONE)

ONUNCU BÖLÜM

KIRK DÖRDÜNCÜ MADDE

“Kırılan (ihlal edilen) ev için 500 kuruş para cezası ve mal sahibine de malın ikiye bir (iki katı) tazminatı vardır.”

§ 132. Ev, temelde (hükmen) ev sayılır; ister kule, ister büyük taş ev, ister kulübe olsun, yeter ki bir ocağı (ateş yanan yeri) ve bacası olsun, duman çıksın.

§ 133. Avluda bulunan her türlü yapı, evle bir sayılır; çünkü evin gölgesinde yer alır. Bu yapılardan biri yıkılır veya tahrip edilirse, cezası vardır ve zarar gören mal için ikiye bir (iki kat) tazminat ödenir.

§ 134. Kimsenin evine, avluda seslenmeden girilmez.

§ 135. Seslenirsin, sana kimse cevap vermezse, ya bekler, ya da kendi işine (yoluna) gidersin.

§ 136. Eğer zorlarsan ve kapıyı açarsan, ev "kırılmış ve çiğnenmiş" sayılır; bunun 500 kuruş para cezası vardır ve kaybolan eşyalar için de ikiye bir tazminat ödenir.

§ 137. Kanun der ki: Kim birinin evini kırarsa (kapısını zorla açarsa), alınan namus için 500 kuruş ceza (Bayrağa/Flamur'a) ve çalınan her şey için de ev sahibine ikiye bir tazminat öder.

§ 138. Hayvan ağılı için de 500 kuruş ceza ve mal sahibine ikiye bir tazminat vardır.

§ 139. Arı kovanlarının bulunduğu yer için (arı ağılı – vathi i bletve) de 500 kuruş ceza ve mal sahibine ikiye bir tazminat vardır.

§ 140. Sütün saklandığı yer (süt çanağı/çerranik i tamblit) için de 500 kuruş ceza ve mal sahibine ikiye bir tazminat vardır.

§ 141. Tahıl ambarı (koshari i drithit) için de 500 kuruş ceza ve mal sahibine ikiye bir tazminat vardır.

§ 142. Birinin avlusuna, tarlasına, çayırına veya evinin önündeki bahçesine giden patikayı/şerefi (shteg, udha) bozmak veya kesmek, 500 kuruş ceza gerektirir; ayrıca işi (yolu, geçidi) eskisi gibi onarmak ve düzeltmek zorunludur.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

CANLI HAYVAN (GJAJA E GJALLË)

KIRK BEŞİNCİ MADDE

Çoban (Bariu)

§ 143. Çoban, sürüye (hayvan topluluğuna) otlakta önderlik eden kişiye denir.

§ 144. Ücretli çoban, sürüsüne göz kulak olmakla yükümlüdür; sürünün zarar görmesine de, başkasına zarar vermesine de izin vermemelidir.

§ 145. Çobanın sürüsü birine zarar verirse, zararı çoban değil, sürü sahibi öder.

§ 146. Çobanın gözetimindeyken bir hayvanın (kuzu, koyun vb.) bacağı kırılırsa veya kaybolursa, çoban bunu derhal sürü sahibine bildirmek zorundadır; hem sahibi hem çoban, bunun nasıl olduğunu araştırmak için çaba sarf eder.

§ 147. Eğer çobanın sürüsünden herhangi bir hayvan hiçbir iz bırakmadan kaybolursa, sürü sahibi çobanı yemine götürme hakkına sahiptir; çoban yemin ederse, başka bir sorumluluğu kalmaz.

§ 148. Bir hayvanın boynu kırılırsa veya yabanî hayvan tarafından ısırılırsa, çoban, olayın izini (kanıtını) sürü sahibine göstermekle yükümlüdür; başka hiçbir yükümlülüğü yoktur.

§ 149. Birisi çobanın elinden bir hayvan çalarsa, çobanın görevi, sürü sahibine haber vermek, nerede ve ne zaman çalındığını anlatmaktır; başka sorumluluğu yoktur.

§ 150. Eğer çobanın kendisi hırsız çıkarsa, çaldığı hayvanları Kanun'a göre sürü sahibine geri vermek zorundadır ve işten çıkarılır. Yıl dolmamışsa, suçlu bulunduğu güne kadar olan ücretini alma hakkı vardır.

§ 151. Çoban, sürüyü çalarken veya keserken yakaladığı hırsızı öldürürse, kan davası kendi evine (kendi ailesine) gider; kesilen hayvanlar ya da kesilen sürü için doğan zararı ise sürü sahibi üstlenir.

§ 152. Çoban, malı/hayvanı korumak zorundadır; bunu sadece çit/çoban köpeği veya tel örgüye güvenerek yapamaz; çünkü

"Hayvan korunmaya muhtaçtır, çünkü yürür gider; toprak ise yerinden oynamaz."

KIRK ALTINCI MADDE

Çanlı teke ya da koç (skjapi a dashi i kumbonës – Ogiçi)

§ 153.

"Ağılın (vath) namusu, çandadır."

§ 154. Birisi, öfkeyle, inatla veya zorbalıkla, çobanın gözleri önünde çanlı tekeyi ya da koçu ganimet diye alırsa ve o anda öldürmezse, kendisinden 500 kuruş ceza alınır ve hayvanın bedeli de ikiye bir (iki kat) olarak tazmin ettirilir.

KIRK YEDİNCİ MADDE

Yarı yarıya hayvan (Gjaja për gjymës)

§ 155. Baş hayvan (kryegjâja) sürü sahibinindir; bir bacağı kırılırsa, zararı da sahibine aittir. Doğrulama için, bu hayvana ortak olan kişi, elindeki işareti (kanıtı) sürü sahibine göndermek zorundadır.

§ 156. Keçi veya koyun yarı yarıya verilmişse, yavrular, yapağı ve yün, sürü sahibi ile çoban arasında yarı yarıya bölünür.

§ 157. Tuz ve barınak (ağıl, barınak) sağlamakla sürü sahibi yükümlü değildir; bunlar, hayvanı yarı yarıya alan çobanın sorumluluğundadır.

§ 158. Yarı yarıya verilen dişi bir buzağı çobanın evinde büyütülürse, ilk doğurduğu yavru çobanındır; sütü ise yarı yarıya bölünür.

§ 159. Çoban, yarı yarıya bakılan hayvanların sütünü ziyan ederse, sürü sahibinin hakkı vardır; ya süt payını alır ya da yavruyu alır.

§ 160. Yarı yarıya mal alıp verme işleri (ortak hayvancılık), her zaman güz mevsiminde (sonbaharda, bağ bozumu zamanı) görülür ve hesaplaşılır.

§ 161. Yarı yarıya bakılan bir inek için, sürü sahibi 4 okka peynir ve 2 okka iç yağı (tlyen) alır.

§ 162. On keçide, sürü sahibi 5 okka iç yağı alır – keçi başına yarım okka.

§ 163. On koyunda da sürü sahibi 5 okka iç yağı alır – koyun başına yarım okka.

§ 164. Peynirden, ne keçilerde ne de koyunlarda, sürü sahibinin hiçbir pay hakkı yoktur (yağını aldığı için).

KIRK SEKİZİNCİ MADDE

Baş hayvan (Kryegjaja)

§ 165. Baş hayvan (kryegjâja) sürü sahibinindir; bu hayvan asla artırılmaz, eksiltilmez, ortak edilmez.

§ 166. Baş hayvan asla kesilmez.

§ 167. Baş hayvanın yünü ve postu, tamamen sürü sahibine aittir.

§ 168. Yavrular, baş hayvan sürü sahibi tarafından kendi evinde (kendi ocağında) büyütünceye kadar, tamamen çobana aittir.

§ 169. Sütün nasıl bölüşüleceği, taraflar arasında yapılan anlaşmaya göre belirlenir – bazı yerlerde süt hiç verilmez.

§ 170. Bir hayvanın bacağı zarar görürse (yaralanırsa) zararı çoban üstlenir ve sürünün sayısını tamamlamak için yeni bir hayvanla onu telafi etmek zorundadır.

KIRK DOKUZUNCU MADDE

Sorumlu hayvan (Gjaja me përgjegje)

§ 171.

“Sorumlu hayvan alınmaz.”

(Yani, başkasının yanında sorumluluk altında olan mal/hayvan, üçüncü kişi tarafından satın alınamaz.)

§ 172. Eğer hayvanı yarı yarıya aldıysan, sorumluluk hükmü seni bağlamaz; doğan zararı mal sahibi üstlenir.

§ 173. Fakat zarar çobanın dikkatsizliğinden kaynaklanmışsa, bu zarar çobana aittir ve zarara uğrayan hayvanı yenisiyle telafi etmek zorundadır.

ELLİNCİ MADDE

Domuz (dosa) yarı yarıya

§ 174. Dişi domuz yarı yarıya alınır ve çoban onu besleyip büyütür; domuz doğum yaptığında, yavrular sürü sahibi ile çoban arasında yarı yarıya bölünür.

§ 175. Domuz, onu büyüten çobanın olur; bu domuz için, çoban sürü sahibine fazladan bir erkek domuz (derk) daha verir.

§ 176. Domuz o yıl içinde çiftleşmezse (gebelik olmazsa), çoban onu ne satabilir ne kesebilir; bir defa doğuruncaya kadar bekletmek zorundadır.

§ 177. Domuz yavrular ve yavruları ölür, domuzun kendisi kalırsa, çoban onu korumaya devam eder; yeniden çiftleşip ikinci kez yavrulayıncaya kadar bakmak zorundadır ve ikinci doğumda doğan yavrular, madde 174’te olduğu gibi yarı yarıya bölünür.

§ 178. Yavrular, ancak ana domuz yavruları kendi memesiyle ayırdığı zaman (sütten kestiğinde) bölünür; önceden bölünmez.

§ 179. Yetişkin bir domuz yarı yarıya verilmişse, yavrular yarı yarıya bölünür; domuzun kendisi, sürü sahibine geri döner ve bunun karşılığında çobana fazladan bir erkek domuz (derk) bırakılır.

ELLİ BİRİNCİ MADDE

Köpeğin zincir kazığı (Steli i qenit)

§ 180. Zincirle bağlı bekçi köpeğinin, kendine ait bir kazığı (stel) vardır.

§ 181. Bu kazık, evin ve ağılın korunması için konulmuş nöbet yeridir.

§ 182. Birisi köpeği kendi zincir kazığında (stelinde) öldürürse, köpek sahibine 500 kuruş ödemek zorundadır.

§ 183. Zincirli bekçi köpeği, uzun kış gecelerinden sonra akşamları salınır ve sabah aydınlığına kadar serbest dolaşır.

§ 184. Güneş doğduğunda, zincirli bekçi köpeği, zinciri boynuna vurulmuş olarak kendi kazığında bulunmak zorundadır.

§ 185. Gündüz vakti büyük yolda (ana yolda) köpek sana saldırır ve ondan kaçamaz, onu öldürmek zorunda kalırsan, köpek sahibi senden ne kan bedeli ne de yaralanma tazminatı isteyemez; çünkü

“Büyük yol, hiçbir şeyi borçlandırmaz.”

§ 186. Günün herhangi bir saatinde köpek sana saldırır, sen tüfeği çevirip alnından ya da göğsünden vurursan, köpek “yok olup gider” (kanı boşa sayılır).

§ 187. Köpek, ancak zarar anında öldürülür; bu da ancak köpeğin ağılın önünde “ağzında etle” yakalanması hâlinde geçerlidir; örneğin, sürüden bir hayvanı ısırırken.

§ 188. Köpek, dağda kendi sürüsünün peşinde giderken öldürülürse, bunun hesabı sorulmaz; kim köpeği öldürürse, köpeği kaybetmiş sayılır.

§ 189. Papaz, kilise evinde (Qela) zincirli bekçi köpeği besleyemez; çünkü papaz, halkın her ihtiyacı için gece gündüz hazır bulunmak zorundadır.

ELLİ İKİNCİ MADDE

Ödünç boğa (Kau më hu)

§ 190. Papaz bekçi köpeği beslemek isterse, köpeği ne gece ne gündüz zincirinden çözemez.

§ 191. Ödünç boğayı (kau më hu) çoban kışlatmışsa, bir çuval (bir yük) tahıl borçlanır; boğayı sahibi kendi kışlatmışsa, bir buçuk çuval tahıl borçlanır.

§ 192. Ödünç boğa çalınırsa, çoban ve boğa sahibi birlikte onu bulmak için uğraşırlar.

§ 193. Gerekli tazminatı / masrafları (kapuçari) ikisi birlikte, eşit olarak öderler.

§ 194. Boğanın zararını çobanın verdiğini düşünürse, boğa sahibi çobana yemin ettirebilir.

§ 195. Eğer boğayı vahşi hayvan parçalamışsa ya da yılan sokmuşsa ve çoban boğayı ölü bulmuşsa, derisini veya başka bir işareti sahibine götürmek zorundadır.

§ 196. Boğa hiçbir iz bırakmadan kaybolursa, çoban, boğaya zarar vermede hiçbir parmağı olmadığını ispatlamak için, sahibine yeminle kendini temize çıkarır.

§ 197. Çoban boğayı hiç otlağa götürmemiş, sadece sahibi gibi ahırda tutmuşsa, sorumluluk esasen sahibine aittir.

§ 198. Çoban, boğanın yediği otun/besinin karşılığını, sahibinin kapısına götürmekle yükümlüdür.

ELLİ ÜÇÜNCÜ MADDE

Arı (Bleta)

§ 199.

“Arı ağılı (vathi i bletës) kırılırsa, 500 kuruş ceza ve mal sahibine ikiye bir tazminat vardır.”

§ 200. Arı ağılı, Kanun’a göre kırılmış ev, hayvan ağılı, tahıl ambarı ve süt çanağı ile aynı şekilde korunur.

§ 201. Arı ağılı içinden bir kovan arı çalan kişi, arı ağılı “kırılmış” sayıldığı için 500 kuruş ceza öder ve arı sahibine bir kovan karşılığında iki kovan verir.

§ 202. Eğer hırsız bunu inkâr ederse, 12 kefille yemin etmek zorundadır; 6’sı tanıdık, 6’sı tanıdık olmayan olacaktır.

§ 203. İçinde arı bulunan bir kovanın, Kanun’a göre değeri 50 kuruştur.

§ 204. Bir okka bal 5 kuruş, bir okka balmumu 5 kuruş eder.

§ 205. Arı ağıldan kaçıp bir başkasının ağacına ya da çitine konarsa, onun peşine düşen eski sahibi, onu toplama hakkına sahiptir; ağaç veya çit sahibinin arıyı engelleme hakkı yoktur.

§ 206. Arı, kendi ağıldan kaçıp bir başkasının ağacına veya çitine konar ve kimse onu takip etmezse, bu arıyı, ağaç veya çit sahibi başkasına vermeyebilir ve kendi malı olarak tutabilir.

§ 207. Kaçan arının peşine, adım adım gidilirse ve konduğu yere kadar takip edilirse, arı nereye konarsa konsun, onu, peşinden giden eski sahibi toplar.

§ 208. Arı kaçıp bir yere konar ve kimse peşinden gitmezse, onu ilk gören kişi kendi malı olarak toplar.

§ 209. Birisi daha sonra çıkıp arının kendi arısı olduğunu iddia eder ve hak isterse, Kanun onun isteğini kabul etmez; arı için kimseye yemin hakkı verilmez; çünkü peşinden gidip adım adım takip edilmemiş arı için hiç kimse, "bu arı benimdir" diyemez.

"Bu arı şu, şu arı bu" denilemez.

§ 210. Arı, bir başkasının bahçesinde veya evinin yakın çevresinde bulunursa, onu kimse toplayamaz; arı, bahçe veya ev çevresi kiminse, onun sayılır.

§ 211. Arı, dağda veya başkasının çitli alanında bulunursa ve evlerden uzaksa, onu bulan kimsenindir.

§ 212. Arı, başkasının topraklarında, kayalıkların mağaralarında bulunursa ve evlerden uzaktaysa, yine onu bulan kimsenindir; aksi hâlde, çevresinde kimin evi varsa, onun sayılır.

ON İKİNCİ BÖLÜM

MÜLKLER (PRONET)

ELLİ DÖRDÜNCÜ MADDE

Mülklerin tanımı

§ 213. Duman çıkaran her ev (her bacalı hane), kendi mülklerine sahip olur.

§ 214. Bir evin ocağı; avlusu ve bahçesi, bağı ve tarlası, çayırı ve otluğu, yolu ve patikası, dağda, yamaçta ve ovada sınırları (kufij) vardır.

§ 215. Her bacanın (her ocağın) köy dayanışmasında (kujri) payı vardır.

§ 216. Tarlalar, bağlar, bahçeler, çayırlar, otlaklar, çitli alanlar ve zabel'ler (çalı/koru alanları) sınırlarla ayrılmıştır.

§ 217. Ortak mera, dağ ve yaylalar; kulübe kurmak, odun, kereste ve yem toplamak için, hem köy hem bayrak (flamur) halkına ortaktır.

§ 218. Ocak ailesi, kendisine, atalarının bıraktığı miras olarak, birden fazla kulübe/çoban kulübesi (tbânë) ve çit (thupër) bulundurabilir.

§ 219. Bir kimse dağda kulübe (vath, tbânë) kurar, yanına küçük bahçe veya tarla yapar ve burayı açıp işlerse, isterse çitle çevirsin; orası onun malı sayılır; onu kimse yerinden edemez, kimse orada kulübe kurmasını engelleyemez.

§ 220. Hayvanların gölgeleneceği ağaçlar (mriz) ya da gölgeli meşe ağaçlarını biri gölgelik için ayırmışsa, onları kimse kesemez; ilk dikenin/belirleyenin malıdır.

§ 221. Bir ev halkı bütün ocağıyla köyünden göçüp giderse ve arsasını/toprağını satmazsa, o yer öylece ona ait kalır; oraya kimse yerleşemez.

§ 222. Toprağını hem ekinliğiyle hem ocağıyla birlikte satarsa, kulübe yeri (tbânë) onun olsa bile, evi ayakta kaldığı sürece o alanı kimse işgal edemez.

§ 223. Bayraktaki (flamur içindeki) her köy hanesinin, dayanışma (kujri) toprağına, sol eliyle fırlattığı taşın çevrelediği kadar yer sürmeye hakkı vardır.

§ 224. Mülk sahibi, kendi evinden çıkar, oturur, bir taş (paperdhok) alır, sol eliyle dört yana haç şeklinde fırlatır; taşın düştüğü yerlerin çevresi, onun dayanışma toprağı sayılır. Eskiden bu iş için balta (latuse/spata) fırlatma geleneği vardı.

§ 225. Toprak, bir kez bahçe, tarla veya kulübe yeri olarak açıldıktan sonra, sahibi onu yüzyıllarca nadasa bıraksa bile, ne köyden ne de bayraktan kimse gidip süremez; toprağı ilk açan kişinin soyuna, oğuldan oğula geçer. (Malësia e Lezhës bölgesinin geleneği.)

§ 226. Bir kişi, kulübesine (tbânë) on yıl boyunca dönmez, arkasına bakmazsa; on yıl sonra bu kulübe ve yeri üzerindeki hakkı düşer, orayı ilk sahiplenenin malı olur. (Oroshi bölgesinin geleneği.)

ELLİ BEŞİNCİ MADDE

Birini köyde “kardeş” yapmak (Me ba vlla kënd në katund)

§ 227. Birini köyde “kardeş yapmak”, yabancı bir bayraktan (flamur) bir aileyi kabul etmek, bu ailenin gelip o köyde yerleşmesine razı olmak demektir.

§ 228. Köy, o aileyi “kardeş” kabul ettikten sonra, köyden herkes ona, köyün dört sınırı içinde kaldığı sürece, toprak satabilir.

§ 229. Dağda, ormanlıkta ve ortak merada, ne köy ne bayrak, kimseye mülkiyet satamaz, kimse bu alanlarda mülk hakkı kazanamaz; sadece otlatma, odun ve yem toplama hakkı, onur (nder) karşılığında (misafirlik ve saygı çerçevesinde) verilir.

§ 230. Köyün ortak görev ve sorumluluklarında, o yeni aile de köyle birlikte sorumludur.

§ 231. Cenaze, düğün, kefalet, ceza, borç tahılı (un, buğday) gibi her konuda, yeni gelen aile, köyle birlikte dayanışma içinde olmak zorundadır; ceza verir, ceza payını almaya hakkı vardır.

ELLİ ALTINCI MADDE
Kujri (Ortak mera)

"Kujri bacaya göre (hane sayısına göre) gider."

§ 232. *Kujri*, bir köyün ya da bir bayrağın (flamur) hayvan otlatmak, yakacak, odun, av ve diğer ihtiyaçlar için ortak olarak sahip olduğu yerdir.

§ 233. Kujri (ortak mera) bölünmez; köyde kaç ev/baca (tym) varsa, köyün kujrisinde hak sahibidir; bayrakta (flamur) kaç baca varsa, bayrağın kujrisinde de o kadar hak sahibi vardır.

§ 234. Kujrinin hazinesini (ürün ve kaynaklarını) tek bir kişi satamaz; zararı da kârı da köyün ya da bayrağın bütün bacalarına (tüm hanelere) aittir.

§ 235. Hiç kimse, tüm köy veya tüm bayrak bu işe son vermeden (işi durdurmadan), kujri içinde tarla, bağ veya bahçe açamaz.

§ 236. Bir kimse kujri içinde bir ağaç diker/bitki ekerse, onu diken kişi, o ağacın kerestesi/odunu üzerinde hak sahibidir ve canı istediğinde kesebilir; fakat başkası baltayı o ağaca vuramaz.

§ 237. Kujriye dikilen ağaç ve odun, onu dikenin malıdır; fakat meyvesini (ürününü) yiyebilen herkes yer, diken kişi kimseyi engelleyemez.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SINIR (KUFIRI)

ELLİ YEDİNCİ MADDE

Toprak sınırları oynatılmaz.

§ 238. Sınır, büyük ve uzun taşlardan yapılır; bu taşlar yarısı toprağın altında, yarısı üstünde olacak şekilde dikilir. Sınır için dikilmiş bir ağaç veya belirgin bir işaret de kullanılabilir.

"Sınır taşı, arkasında şahitleri olan taştır."

§ 239. Sınır taşının etrafında şahit taşlar vardır. Bunlar 6 veya 12 küçük taştır (paperdhok), sınır taşının çevresine toprağın altına gömülürler.

§ 240. Sınırların dikilmesinde, taraf olan ev sahiplerinden (ailelerden) başka, köyün ihtiyarları, bayrağın (flamurun) ihtiyarları, mümkün olduğunca çok genç ve çocuk ve çevre köylerden insanlar hazır bulunmalıdır ki sınır hafızada kalsın.

§ 241. Her türlü toprak – ister tarla, ister çayır, ister bahçe, ister bağ, çitli yer, koru, otlak, evin çevresi olsun – köy köyle, bayrak bayrakla, ev evle sınırla ayrılmıştır.

§ 242.

"Bir kez dikilen sınır, bir daha oynatılmaz."

§ 243. Mezar kemikleri ile sınır taşı, Kanun bakımından eşittir. Sınırı oynatmak, ölülerin kemikleriyle oynamak gibidir.

§ 244. Sınırları bölmek veya unutulmuş bir sınırı düzeltmek üzere içeri giren kişi, bunu canına alarak yapar; omzuna bir taş ve bir avuç toprak yükler, iki evin, iki köyün veya iki bayrağın önünde yürür, yeni sınırı diker veya eski sınır işaretlerini gösterir.

§ 245. Omzuna taş ve toprağı alan, eski sınırları belirlemek için öne düşen ihtiyar, yola çıkmadan önce yemin etmek zorundadır.

§ 246. Kanun'a göre yemin şekilleri şöyledir:

1. "Bu taş ve toprak (bu ağırlık) için, ki bunu kendi üzerime aldım; atalarımızdan ne duyduysam, sınırlar şimdi size göstereceğim gibi idi; aklım ve vicdanımın bildiği kadarıyla, hiçbir tarafa haksızlık etmeyeceğim."
2. "Bu ağırlık üzerine yeminle derim ki, eskiden sınırlar burada idi, ben de şimdi buraya dikeceğim. Eğer yalan söylüyorsam, bu yük bana ahirette ağır gelsin."
3. "Bu ağırlık, bana hem bu dünyada hem öte dünyada ağır gelsin ki; sınır işaretleri, bana büyük dedemin anlattığı gibi burada idi. Ben küçük bir çocukken (paperdhok), keçi güderken o bana böyle söylemişti; o da bu dünyadan 'bu sınırlar buradadır' diye alıp götürmüştü; ben de şimdi onun sözüne dayanarak bunu ruhuma alıyorum."
4. "Bu yük bana bu dünyada da, öte dünyada da ağır gelsin; ruhum eski sınırların aksine gitmesin."

§ 247. Sınır taşını omzuna alıp yola çıktıktan sonra, onu artık hiçbir erkek oynatamaz.

§ 248. Sınır taşı ve külahı (plisi) ihtiyarın omzuna koyup o sınır göstermeye çıktığında, kimse onu durduramaz; yalnız şöyle denir:
"Öyleyse yol göster; ama doğru göstermezsen, bu yük sana ahirette ağır gelsin!"

§ 249. İhtiyar sınırı diktiğinde, elini taşın üzerine koyar ve der ki:
"Bu taşı kim yerinden oynattıysa, bu yük ona ahirette ağır gelsin!"

§ 250. Kim, bilinçli olarak, evi evle, köyü köyle, bayrağı bayrakla karıştırmak için sınırı oynatırsa, bu kasıt ortaya çıktığında, para cezasına ve yüz karasına ek olarak, bu karışıklıktan doğacak bütün zararlar da onun sırtına yüklenir.

§ 251. Sınırın oynatılması yüzünden bir cinayet olursa, fail 100 koçluk ceza öder ve köy adına parçalanır (topluca cezalandırılır).

ELLİ SEKİZİNCİ MADDE

“Sınır halka (kavis) yapmaz.”

§ 252. Her türlü anlaşmazlığı yok etmek için, sınır kavis çizmez, dolambaçlı gitmez; dümdüz gider.

ELLİ DOKUZUNCU MADDE

“Kanla kazanılmış sınır.”

§ 253. Biri, başkasının sınırları içine, oranın başkasına ait olduğunu bilmeden girer ve ev sahibine gidip haber vermez, “ben senin yerini geçtim” demezse ve o gün o arazide ağaçta, çalıda veya başka bir şeyde zarar verirse, yabancı olduğu anlaşıldığında sadece oradan çıkarılır; yaptığı zarar için ondan tazminat alınmaz.

§ 254. Sınırlar için kardeşler, kuzenler, sülale sülaleyle, köy köyle çatışır ve yüz kişi ölse bile, bu kan durur; çünkü sınırlar oynatılmaz. Kefiller ve ihtiyarlar (hakemler) bu işi çözer.

§ 255. Sınırların belirlenmesi sırasında bir cinayet olursa; ya da dağda çobanlar arasında, dağ merası veya yayla otlağının sınırları yüzünden kavga çıkıp biri öldürülürse, o andan itibaren, sınır yeri üzerine yürütülen tüm hakemlik (pleqni) kesilir.
Söz şöyledir:

“O benden pashtrak (tazmin) istedi, ben ona demiri ve tetiği geri verdim.”

Nerede mermiler (muranat) yere gömülürse, orası sınır yeridir.

§ 256. Muranaların taşları (mermi dikilen taşlar) sonsuza dek sınır sayılır.

§ 257. Eğer iki kişi, birbirinden epey uzakta, yüz yüze (flakë për tlakë) çatışıp ölürse, bir taraf için sınır, birinci öldüğünün muranasının bulunduğu yer; diğer taraf için sınır, diğer öldüğünün muranasının bulunduğu yerdir.

§ 258. İki murana arasında kalan yer, iki tarafın da ortak yeri sayılır.

§ 259. Eğer vurulan, ilk mermiyle yere düşmez, kendini zorlar, ileri geri sürünür; bir yandan kalkmaya, bir yandan sınırın öte yanına doğru düşmeye çalışır, ne kadar derine girerse girsin, en son düştüğü ve yorulup öldüğü yerde murana dikilirse, o murana – yabancı tarafta bile olsa – sınır taşı sayılır.

§ 260. O yer, o ölenin ait olduğu köy ve bayrağındır; o yüzden, oraya dikilen muranayı kimse oynatmaya cesaret edemez; çünkü bu sınır, kan ve dökülmüş beyinle alınmıştır.

§ 261. Bu hak, yalnız sınır için öldürülenler söz konusu olduğunda geçerlidir; her türlü cinayet için değil.

ALTMIŞINCI MADDE

Taş atma (gurapesh) ya da yüklenmiş taş levhayla kazanılan sınır

(Her zaman tüfek bulunmadığı eski zamanlarda, yakın sınırlar için taş atma, daha uzak sınırlar içinse sırtına taş levha alıp "kim dayanır?" usulüyle sınır belirleme yapılırdı.)

§ 262. Birbiriyle anlaşmazlığa düşen iki bayrak (flamur), her biri güçlü birer adam bulur ve sınırın belirlenmesini onlara bırakırdı.

§ 263. *Taş atma ile:* Kim taşı karşı tarafın toprağına daha uzağa atarsa, o yer kendi bayrağının olurdu. Açıkçası: Taşı ben daha uzağa fırlatırsam, o yeri sen bana verirsin; sen daha uzağa fırlatırsan, ben sana veririm.

§ 264. *Sırtında taş veya büyük levhayla:* Her iki adam, sırtlarına ağır bir taş ya da levha alır ve bastıkları yerde kök salacak şekilde yürürlerdi. Kim daha uzağa kadar dayanıp gidebilirse, sınır onun bayrağı için orada belirlenirdi.
(Bu, Oroshi dağlarındaki "Kutsal Dağlar"ın Lugje Ovası'nda, İkincil Komutan (Nen-nderfandori) örneğinde olduğu gibi olmuştur.)

ALTMIŞ BİRİNCİ MADDE

Balta ile dikilen sınır (Kufini i ngulun me "spatë")

§ 265. Eğer, kendi dağım olmadığı veya ihtiyacım olan odunu başka yerde bulamadığım için ağaç kesmek zorunda kalırsam, baltayı (latushe) alır, yabancı dağın içine girerim. Baltanın sesi duyulduktan sonra, dağın korucuları gelir ve beni ağacı keserken yakalar.

§ 266. Ağaç kesen kişi aceleyle baltayı ağaca öyle bir vurur ki, baltanın kendisi bile ağacın gövdesine kök gibi gömülür ve korucular baltayı çıkaramazsa, sınır, baltayı gömen kişinin

bayrağının tarafında, o noktada kalır.
(Bu, Kaçinar'ın Gjokë Buça'sının Kushne ile yaşadığı olayda olduğu gibi olmuştur.)

Not: Kanla, taş atarak veya balta ile kazanılmış sınırlar, "Yiğitler Kanunları"nda (Kanune Vigajsh) tanınacaktır; çünkü bu sınırlar, utancı ve aşağılanmayı defetmek için bilek gücüyle kazanılmıştır. Dağlarımızın adetlerini ayrıntılı incelemeye başladığımızda daha da açık olacaktır.

ALTMIŞ İKİNCİ MADDE

Köy yolu (Udha e katundit)

"Yollar, toprağın hakkıdır."

§ 267.

"İki sınır (megj) arasında kalan yol ve patika, kendi payını ister."

a) Köyün içindeki mahalle yolları, sekiz karış genişliğinde olmalıdır; dört karış bir tarafın, dört karış diğer tarafın.

b) İki tarlanın arasına çit kurulacağı zaman, arada sekiz karış bırakılacaktır; dört karış bir tarafın, dört karış diğer tarafın.

c) Eğer bu yol, köy yolu değil de iki sınır komşusunun yoluysa, bunlar arada yol bırakmak isterlerse, birer karıştan, iki karış genişliğinde yol bırakacaklar; sınır tam ortada kalacaktır. Yol bırakmak istemezlerse, çiti birlikte öreceklerdir.

d) Yer, toprak setle çevrilecekse (ledh), yabancı sınırdan setin kalınlığı kadar içeriden başlanacaktır.

e) Ev yapılacaksa, çatının saçaklarının yer kapladığı kadar, komşu sınırından uzak inşa edilecektir.

f) Kuyu açılacaksa, komşunun kuyusunun suyunu çekmeyecek, onun suyunu kurutmayacak kadar uzak açılacaktır; en az kuyu ağzının genişliği kadar.

"Su, toprağın kanıdır."

g) Zeytin, incir veya başka faydalı bir ağaç dikilecekse, komşu sınırından beş adım uzaklığa dikilecektir; bu uzaklığa uyulmazsa, on adım uzaklığa dikmek zorunludur.

h) Ağaç, kendi sınırın içinde olsa da, komşunun tarlasına fazla yakın duruyorsa ve sahibi budamıyorsa, komşu, dalı budayıp zararı uzaklaştırma hakkına sahiptir:

“Yabancının fidanını, bıçağın uzandığı yere kadar budarsın.”

i) Her kim, herhangi bir ağaç dikmek isterse, onu komşu sınırından on adım uzaklığa dikecektir.

j) Ağacın veya bir bitkinin gölgesi, komşunun tarlasına zarar veriyorsa, sahibi ya ağacı söküp atacaktır ya da her yılın gölge zararını komşuya ödeyecektir (Lezhë Dağlığı geleneği).

k) Kim, yalnızca kin ve öfkeyle, bir evin çevresindeki ağacı veya bitkiyi keserse, kesilen ağacın veya bitkinin sahibine 500 kuruş ödeyecektir.

ALTMIŞ ÜÇÜNCÜ MADDE

Büyük yol (Udha e madhe)

§ 268. Büyük yol, yük taşıyan atın da, boyunduruktaki öküzün de geçebileceği kadar geniş olmalıdır.

§ 269. Yol, tabiatın eğimine (dellin) uyar; durdurulamaz ve kesilemez.

§ 270. Ortak yarar, bireysel zararın önünde gelir.

§ 271. İş (inşaat, tarla vs.), büyük yolu yerinden oynatabilir, ancak yolu suya sokamaz; hayvanın boğulduğu yerlere, merdiven gibi kayalıklara, hayvanın boynunu kıracağı uçurumlara kaydıramaz:

“Hayvanın boğulduğu yere, hayvan yolu verilmez.”

§ 272. Köy yolu, senin arazinden geçiyorsa ve orayı sürmek, işlemek istersen, yolu başka bir yere kaydırabilirsin; ama onu çok dolandırmayacak ve düzeltme zahmetini de kendin çekeceksin.

§ 273. Yolu kötü yaparsan ve zarara uğrayan sen olursan, zararı kendin çekersin; başkası zarara uğrarsa, tüm zarar sana yüklenir ve zararın karşılığını vermek zorunda kalırsın.

§ 274.

“Bayrağın yolu, bayrak direğinin boyu kadar geniş olacaktır.”

ALTMIŞ DÖRDÜNCÜ MADDE

Kör yol (Udha e verbët)

§ 275. Patika veya geçit, Kanun'a göre, eğer senin dört sınırının içindeyse, onu kapatabilir ve o toprağı işleyebilirsin.

§ 276. Eğer bu patika, hep köylülerin yürüdüğü bir yol olmuşsa, ama senin duvarlarına, bahçene, bağlarına ve ağaçlarına zarar veriyorsa, patikayı kapatsan bile, yerine başka bir patika açmak zorundasın; fakat bu, seni fazla sıkmayacak şekilde olmalıdır.

§ 277. Eğer patikayı "onur" için, gönüllü olarak ve sözle açtıysan, sonra bunun sana eziyet olduğunu görürsen, patikayı kapatıp köye "buradan bir daha geçmeyin" diye haber verebilirsin.

§ 278. Eğer bu patika, köylülerin, düğün alaylarının gelinle, cenazelerin tabutla, kiliseye veya mezarlığa gittikleri yol olmuş ve öteden beri kullanılageliyorsa, onu kapatamazsın.

§ 279. Herhangi bir patikanın yerinin değiştirilmesi için, mutlaka köyün rızası gerekir.

ALTMIŞ BEŞİNCİ MADDE

Pashtrak (tazmin koyunu)

§ 280.

"Pashtrak, gönüllü verilir; yoksa zorla da alırlar."

§ 282. Yabancı bir sürü, başka bir bayrağın dağına veya ormanına girerse, sürü sahibi pashtrak ödemek zorundadır.

§ 283. Pashtrak zararı, bir koyun (bir baş küçükbaş) üzerinden ödenir.

§ 284.

"Çanlı teke (ogiç) pashtrak olarak alınamaz; o sürünün onurudur."

§ 285. Mal sahibi, sürüye el süremez, kendi eliyle koyun seçemez; pashtrak için koyunu, sürü sahibinin eli verecektir.

§ 286. Arazi sahibi, hangi koyunun verileceğini seçme hakkına sahip değildir; sürü sahibi, hangi koyunu verirse, onu alacaktır.

§ 287. Yabancı sürü, bir günde yüz kez yabancı dağa girse, sürü sahibi o kadar kez pashtrak ödemek zorundadır.

§ 288. Çoban pashtrak ödemeyi kabul etmezse ve arazi sahibi birkaç adamla kalkıp kendi dağı içinde sürüye baskın yaparsa, bu durumda gerek köy, gerek bayrak, arazi sahibini (pretar)

destekler ve sürü sahibinden hesap sorar. Sürü sahibinin köyü ve bayrağı, ya çobanı pashtrak ödemeye zorlar ya da ondan elini çeker.

BEŞİNCİ KİTAP
İŞ (PUNA)

ELLİ ALTINCI MADDE (devam)

"İş, yol açar."

§ 289. İş (yapı, tarla, ekim), büyük yolu yerinden oynatabilir; ancak yolu suya sokamaz, hayvanın boğulduğu yere veya hayvanın boynunu kıracağı kayalıklara, merdiven gibi yamaçlara taşıyamaz. (Bkz. LXIII. Madde, "Büyük yol", § 271.)

§ 290. Büyük yol, senin arazinin tam ortasından geçiyor ve sen o yeri açıp ekmek istiyorsan, yolu başka yere kaydırabilirsin; ancak onu dereye, su kenarına, taşlı ve kayalık yerlere ya da uçurum kenarına veremezsin.

§ 291.

"İş, patikayı (ştegun) oynatır."

Köy patikası, senin tarlanı kesiyorsa ve sen o tarlayı işlemeye karar verirsen, patikayı kapatıp toprağı işleyebilirsin; ama patika için yeni bir yer bulmak zorundasın.

§ 292. Kanun, kimsenin toprağına zarar gelmesini istemez; bu yüzden şöyle der:

"Sulama arkı (şaterkazi) bile yolu oynatır";

ancak yol ve patika, başka bir yerde mutlaka karşılanmak zorundadır.

ALTMIŞ YEDİNCİ MADDE

Ortakçı (Bulgu)

§ 293. *Bulgu*, bir malik sahibinin toprağını ekip biçmeye giren kişiye denir (ortakçı/rençper).

§ 294. Toprak sahibi, ortakçı ve ailesi için bir kulübe, küçük ev veya kule yapmakla yükümlüdür.

§ 295. Öküzler (çekim hayvanları) için, sahip ve ortakçı kendi aralarında anlaşırlar.

§ 296. Ortakçının kendi öküzü varsa, toprağı, mal sahibiyle yaptığı anlaşmaya göre işler.

§ 297. Ortakçının kendi öküzü yoksa, hayvanı başkasından değil, yalnız toprak sahibinden alabilir.

§ 298. Çift aletleri, demir takımlar ve bunların bakım ve onarımı (almis, hekurisht) ortakçının sırtındadır.

§ 299. Sulama kanallarının açılması, suyun dağıtılması ve suyun sırasına dikkat edilmesi, ortakçının görevidir.

§ 300. Ortakçı, suyun sırasını bozup suyu başkasının sırasına ve kendi keyfine göre verirse, doğan zararı ortakçı öder.

§ 301. Toprağa hendek (su arkı) açmak, toprak sahibinin görevidir; ortakçının değil.

§ 302. Tarlaların çitlenmesi/toprak sınırlarının örülmesi, ortakçının görevidir; toprak sahibinin değil.

§ 303. Toprağın sürülmesi, ekilmesi, çapalanması, sulanması, biçilmesi ve harmanlanması – bütün bunlar ortakçının işidir; toprak sahibi bu işlere girmez.

§ 304. Ortakçının toprak sahibinin tarlasında ektiği her şey (her ürün), daha önce yaptıkları anlaşmaya göre aralarında bölüşülür.

§ 305. Meyve veren ağaçlar (incir, ceviz, nar, elma, armut ve benzeri) ortakçı tarafından silkelenir, meyvesi toplanır ve toprak sahibiyle yarı yarıya paylaşılır.

§ 306. Ortakçı, toprak sahibinin tarlasında kendisi için bir küçük bahçe açma hakkına sahiptir; burada lahana, soğan, sarımsak ve diğer sebzeleri yetiştirebilir.

§ 307. Ortakçı, bu bahçeye tütün de ekerse, bu tütün tamamen ortakçının malıdır.

§ 308. Ortakçı, belirlenmiş bahçenin dışında tütün veya patates ekerse, bunlar toprak sahibiyle yarı yarıya paylaşılır.

§ 309. Ortakçının, toprak sahibinin hayvanlarını yarı yarıya beslediği durumlarda, sap ve saman ortakçıya kalır ve bu gübreyle tarlalar gübrelenir; işçilik ve emek yükünü ortakçı çeker.

§ 310. Toprakla bitişik çayırlar (mera/livadye) varsa, bunları ortakçı biçer; samanı toprak sahibiyle yarı yarıya bölüşür; fakat çitleme ve sulama işleri ortakçıya aittir.

§ 311. Çayırların otlatma hakkı, onları diken, çitleyen, sulayan ve biçen ortakçıya aittir; toprak sahibi çayırı başkasına veremez. Ancak toprak sahibinin hayvanları da orada otlayabilir.

§ 312. Çayırdan çıkan samanı, ortakçı yığın yapar (mullar); fakat samanı taşıma işi toprak sahibine aittir.

§ 313. Harman, ayıklama ve mısırın soyulması işleri, ortakçıya aittir; yalnız toprak sahibi mısırı kendi avlusundaki silolarda veya depolarda toplamayı üstlenirse, o zaman ayıklama işini de toprak sahibi yapar.

§ 314. Bahçe sebzelerinin sulanması için ortakçı, suyu toprak sahibinin tarlalarının sulama sırasına göre alır.

ALTMIŞ DÖRDÜNCÜ MADDE
Demirci (Farkatari)

§ 315. Demirciye (aynı şekilde kiliseye, değirmene ve hana) kimse "misafirlik" bekleyerek gidemez; buralara "misafir ağırlama" borcu yoktur.

§ 316. Demirci ocağının da sırası vardır, tıpkı değirmen gibi.

§ 317. Demirci, kendisine kim hangi sırayla demir alet getirirse, o sıraya göre dövecektir.

§ 318. Demirci, kimseye yakınlık, akrabalık, zenginlik veya fakirlik gözetmeyecek; yakını uzaklığa, zengini yoksula tercih etmeyecek; onun görevi sadece sıraya dikkat etmektir.

§ 319. Demircinin emeği, "toprak mahsulü" üzerinden bir sepetle (küfe/kazanç payı) ödenir.

§ 320. Demirci, dövmekle yükümlüdür, fakat demiri herkes kendi getirecektir.

§ 321. Körük, körük körüğü (frysi), saçak, çatı ve benzeri demirci aletleri demircinin malıdır; çakmaklık için kullanılacak tutuşmalık (eşken) ise demir sahipleri tarafından getirilir.

§ 322. Demircinin görevi, yıl boyunca demir aletleri onarmak, bilemek ve keskinleştirmektir.

§ 323. Demir sahiplerinin, yılda bir kez olmak üzere belirlenmiş bir günleri vardır; bu demir dövme sırası içinde, demirciye o günün ekmeğini ve bir işçiyi vermekle yükümlüdürler. Yılın geri kalan kısmında böyle bir yükümlülükleri yoktur.

§ 324. Demirci, bir yıl boyunca o köy için demir dövmekle bağlıdır; kimseyi geri çeviremez.

§ 325. Demirci, kendi demirinden bir parça eklerse, demir sahipleri, onun onlar için harcadığı demirin parasını ödemek zorundadır.

§ 326. Zincirlerin, kapanların, köpek zincirlerinin ve ortakçılığa (yarıcılığa) konu olmayan diğer demir işlerinin dövülmesinde, eğer birileri bunları yaptırmak isterse, demircinin emeği ayrıca ödenecektir.

§ 327. Demir dövme ücretini, kimse demircinin kapısına götürmek zorunda değildir; demirci kendisi çıkıp toplar.

§ 328. Kendi evi olan demirci, askerlik yükümlülüğünden muaftır.

§ 329. Demirci, kendi köyünden askere giden her on kişi için bir balta dövmekle yükümlüdür.

§ 330. Demirci ve bütün ailesi, köyün hiçbir kamu görevinden muaf değildir; diğer herkes gibi köy işlerine dahildir.

ALTMIŞ BEŞİNCİ MADDE
Değirmen (Mullini)

§ 331.

“Değirmenciyle hancı, aynı dirsek üzerinde uyurlar.”

(= Her an hazır beklemek zorundadırlar.)

§ 332. Değirmenci, gece gündüz hazır bulunmalıdır; hem çuvalları korumak, hem öğütmek, hem de yük sahiplerinin malının kaybolmaması için.

§ 333. Yük sahiplerinin (barrtorët) değirmenciye teslim ettiği her şey, değirmencinin sorumluluğu altındadır.

§ 334. Bir şey kaybolursa, zararı yük sahibine değil, değirmenciye aittir; ne kadar kayıp varsa, değirmenci öder.

§ 335.

“Değirmenin de, demircinin de sırası vardır.”

§ 336. Yük sahipleri hangi sırayla gelirse, değirmenci o sırayla öğütmek zorundadır; dostluk ve kayırma gözetemez.

§ 337. Köy tarafından ortak kullanılan değirmenin öğütme günleri bellidir ve sırayla işler.

§ 338. Değirmen bir kişinin mülküyse, öğütme de, tıpkı demircide, çeşmede ve kuyu çıkrığında olduğu gibi, kim önce gelirse ona göre yapılır; hepsi geliş sırasını takip eder.

§ 339. Eğer öğütme sıran sana bir gün veya yarım gün olarak belirlenmişse, değirmene gittiğinde değirmenin dolu olduğunu görürsen, taşı durdurma ve öğütmeyi kesme; fakat yükleri değirmenden indirip kendi yükünü öğütme hakkın vardır.

§ 340. Eğer öğütme için belirlenmiş sıran yoksa, değirmene gider ve yüz yük sahibi görürsen, beklemek zorundasın; ya beklersin ya da başka bir değirmene gidersin.

YETMİŞİNCİ MADDE

Değirmen Kanalları (Vija e Mullinit)

§ 341. Değirmen kanalı, değirmenle birlikte satılmışsa (ocak ve taşla birlikte alınmışsa), kimse bu kanalı alçaltamaz, yerini değiştiremez veya kurutamaz.

§ 342. Bu kanal, su kaynağı (âmë) ve değirmenle birlikte satın alınmışsa "plangçore" (mülke bağlı) sayılır; tarla kurusa bile, kanalın taşlarını kimse kurutamaz.

§ 343. Eğer aynı kanaldan hem değirmenler hem tarlalar sulanıyorsa, bu durumda değirmen taşları kurur, tarlalar sulanır; zira:

"Biçecek bir şeyin yoksa, öğütecek bir şeyin de olmaz."

§ 344. Değirmen taşlarının kuruması nedeniyle değirmencilerin yakınmasına, Kanun kulak vermez; şöyle der:

"Dükkân ve değirmen için kimseye para cezası (giobë) verilmez."

§ 345.

"Değirmen kanalı kendi yolunu ister."

§ 346. Bu yol, yük yüklü atın geçebileceği kadar, sekiz adım genişliğinde olacaktır.

§ 347. Bu yol gereklidir, çünkü değirmenci kanalı temizlemek ve suyun akışını düzene sokmak için buradan gitmek zorundadır.

§ 348. Suyun yönünü düzeltmek için, ne kadar değirmenci varsa, hep birlikte kanala inerler; mazeretsiz olarak gelmeyen değirmenci, diğer değirmencilerin kararlaştırdığı cezayı öder. Bu cezada sadece değirmenciler pay sahibidir, başkası değil.

§ 349. Değirmencilerden birine evinde ölüm vuku bulursa, Kanun onu sekiz gün süreyle her türlü ortak köy işinden muaf tutar; bu süre içinde kimse kapısına gidip ne köy için ne de değirmen için iş isteyemez.

§ 350. Sekiz günden sonra, değirmenci köy işlerine dönmek zorundadır, isterse Giomarkların (beylerin) kapısı olsun.

YETMİŞ BİRİNCİ MADDE

Sulama Sırası (Vada / Vija e arnajeve)

§ 351.

“Tarlaların su yolu (sulama kanalı) ne oynatılır ne de durdurulur.”

§ 352. Su sırası (vija), eski zamanlarda, ortaklar arasında belli bir anlaşmayla belirlenmiştir; bu anlaşmayı artık kimse değiştiremez.

§ 353. Suyun geçtiği yerler, ihtiyarlar ve halk tarafından kararlaştırılmıştır; bu karara “pleqni” (ihtiyar hükmü) denir ve o hat artık bağlayıcıdır.

§ 354. Yeni bir ihtiyar kararı, eskisini geçersiz kılamaz; çünkü:

“Bir ihtiyarın üstüne bir ihtiyar daha Kanun yapmaz.”

§ 355.

“Atalar neyi yol olarak bırakmışsa, sonrakiler onu bozamaz.”

§ 356. Suyun geçtiği yerden biri şikâyet etse de, bu yakınma geçerli olmaz; çünkü su oradan akmaya, onun şikâyetinden önce başlamıştır. Hatta su, şikâyetçinin tarlasını yarıp akarsa bile, suyun önü kesilemez.

§ 357. Su kanalı akmış, orayı “âmë” (su yatağı) yapmıştır; kaynak su, bulunduğu yeri “plang” (temel) haline getirir, bu nedenle orada kalacak ve çalışacaktır.

§ 358. Hiç kimse, su kanalını kendi “plang”ından oynatamaz; kimsenin işini engelleyemez; çünkü o, temele dönüşmüştür:

“Temel, Kanun’a göre sökülmez.”

§ 359. Tarlaların da, değirmenlerin de su yolu, ortak iyilik içindir; su bir yerden mutlaka geçecektir. Nereye tesadüf ederse, Kanun bize hem hafifini hem de ağırını taşımayı emreder.

§ 360.

“Bir ev yüzünden bir köy suya hasret bırakılamaz.”
“Ortak iyilik, bireysel zarardan önce gelir.”

§ 361.

“Köyün su yolu, ocak dibinden (evin ocağı yanından) geçer.”

§ 362. Su, ortak iyilik için aktığına göre, mühendislik ölçüsü (şesta) nereye düşerse, su oradan geçer; su sırasındaki payın olmasa bile.

§ 363. Su, yukarıdan aşağıya dolaşarak akmanın hesabını bilmez; eğer suyun başı senin yerine doğru dönerse, onu durduramazsın.

§ 364. Su kanalının geçeceği yer ölçülüp biçildikten ve evin o yere göre işaretlenmesine (planlanmasına) karar verildikten sonra, ocak bile oraya denk gelse, su kanalı onun yanından geçecektir.

§ 365. Su kanalı, senin arazinden geçerse, onu durduramazsın; fakat ortaklık, sana gelen zararı telafi etmek zorundadır: ya seni suya ortak ederek, ya bedelini ödeyerek, ya da sana başka bir yer vererek.

§ 366. Eğer inat eder, direnirsen, su durdurulmaz; ortak iyilik bunu gerektirir. Sorunu arkadaşlarınla çözmezsen, mahkeme devreye girer ve seni hem hükmen bağlar hem de para cezasına çarptırabilir.

§ 367.

“İş, su yolunu yükseltebilir, ama alçaltamaz.”

§ 368. Kanun, sulama kanalının alçaltılmasına izin vermez; çünkü bu durumda, su başlamış olduğu seviyenin daha aşağısına düşer ve diğer tarlalar susuz kalırdı.

§ 369. Birisi, su kanalının “âmë”sinde veya “plang”ında çalışmaya kalkışırsa, ya kanalı bozar, ya alçaltır ya da yükseltir.

§ 370. Kanun, su kanalının bozulmasına ve alçaltılmasına izin vermez; bu nedenle kanal mutlaka yükseltilecektir.

§ 371. Su kanalının “plang”ı içinde, kendi evinin hayrına bir iş yapacaksa, Kanun buna engel olmaz; ama bu işi yaparken kimsenin suyunu kesmemeye, suyun gelişini geciktirmemeye dikkat etmek zorundadır.

§ 372. Kim, kendi çıkarı için su kanalının temelini (plang) oynatırsa, kanalı istediği yere kadar kendi gücüyle götürmek zorundadır; kimse ona yardım etmek veya işçi vermek zorunda değildir.

§ 373. Zarar da kâr da yalnız onun evine aittir.

§ 374. Birisi, su kanalını kendi toprağında yukarıya kaldırmak isterse – mesela değirmen veya su değirmeni (valanlcë) kurmak için – yeni “âmë”yi (yeni yatağı) kendi açar; fakat su, yine de eski plangçore (temel) su yolundan akmaya devam eder.

§ 375. Birisi, başkasının su kanalını kasten bozar, tahrip ederse, yalnız kanalı eski hâline getirmekle kalmayacak, su paydaşlarının zararını da ödeyecek veya işin ağırlığına göre para cezası alacaktır.

§ 376.

“Yeni kanal, eski kanalı kurutamaz.”

§ 377. Eski kanal, kendi temelini çoktan almıştır; bu nedenle yeni kanal, eskiyi kurutamaz.

§ 378. Kanun, su yollarının çoğalmasını önlemek için bu hükmü koymuştur; yoksa davaların ve şikâyetlerin sonu gelmezdi.

§ 379. Bir su yolu, kaç insan neslidir bilinmez, kendi temelini almıştır; bu yüzden, hiçbir ihtiyar ve hiçbir Kanun, onu yeni bir su yolu uğruna kurutamaz.

§ 380.

“Köyün su yolunun kendi ‘sırası’ (dasat) vardır.”

§ 381. Suyu sırayla kullanma hakkı olan kişi, tarlasını, çayırını veya bahçesini sulayacaksa, bizzat çıkıp suyun sırasına göre setleri açacaktır.

§ 382. Su sırası, güneşin doğuşu ve batışına göre belirlenir; yahut kişi, suyu nasıl alıyorsa ona göre: tüm kanal, yarım kanal veya küçük bir kesim (një kerçik).

§ 383. Kanal, kaynağından itibaren – ister yağmur, ister kendiliğinden yarılma ile – bozulursa, su yolunun tüm ortakları birden çıkar, kanalı onarıp suyun akışını düzene koyarlar.

§ 384. Kanal, su payı olan birinin yerinde bozulursa, onu bizzat kendisi onarır.

§ 385. Kanal, su payı olmayan birinin yerinde bozulursa, su sırasını gözeten kişi (rendtari i ujit) çıkar, onarır.

§ 386. Su yolunu hayvan bozarsa, hayvanın sahibi, zararı gören tarafa (tarlaya) zararını öder.

YETMİŞ İKİNCİ MADDE

Ujem (Değirmen Hakkı)

§ 387. Değirmencinin her çuval için aldığı öğütme payı (ujem), bir “babuni”den oluşur (yani çuvaldan ayrılan küçük bir pay).

§ 388. Değirmencinin, emeğinin karşılığı olan ujem üzerinde hakkı vardır; nasıl her işçi emeğinin karşılığını isterse, değirmenci de ujemini ister.

§ 389. Yük sahibi, Kanun’un belirlediği bu ujemi ödemekle yükümlüdür.

§ 390.

“Kilise, değirmen, demirci ve hana kimse ‘misafirlik’ için gitmez.”

§ 391. Değirmende her türlü tahıl öğütülür ve her çeşit insan gelir; herkes kendi işini ve ihtiyacını görmek için gelir.

§ 392. Değirmene giden herkes, kendi azığını kendisiyle götürür; değirmende kaldığı sürece, kendi ekmeğini yer.

§ 393. Değirmenci, saygı için değil, ujem almak ve geçimini sağlamak için öğütür.

§ 394. Değirmenci, yük sahipleri ve çuvallar için, öğütülmüş yükleri hayvana tekrar yükleyip “yolun açık olsun” diyene kadar sorumluluk taşır.

§ 395. Yük sahibi yola çıktıktan sonra, değirmenin gölgesi biter bitmez, biri önüne çıkıp onu öldürürse veya yüküyle beraber hayvanını alırsa, değirmenci ne “misafirlik” ne de sorumluluk altında tutulur; tabii bu olay, değirmencinin eline teslim edildikten sonra olmamışsa.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Av (Gjoja)

YETMİŞ ÜÇÜNCÜ MADDE

Avın Tanımı

§ 396. Kanun, av için belirli bir yasak zaman öngörmez; dağlarımızda yılın her mevsiminde av serbesttir.

§ 397. Biri, tazı veya av köpeğiyle başka insanların evlerinin çevresine (yerleşim çevresine) gelirse, arazi sahibi onu durdurma ve avlatmama hakkına sahiptir.

§ 398. Yabancı sınırlar içinde, kimse av için içeri giremez; bunu göze alan biri olursa, avı elinden alınır ve evine ganimetsiz döner.

§ 399. Köy olarak topluca ava çıkılırsa, vurulan her şey, av çevresine göre paylaştırılır.

§ 400. Elli kişi ava çıkıp tek bir tavşan vursalar bile, onu elli paya bölerler.

§ 401. Elli kişi ava çıkıp bunların yarısı silahlı, yarısı silahsız olsa da, av ganimetinde hepsi eşit pay alır; çünkü aynı niyetle dağa çıkılmıştır. Silahsız olanlar, silahlılara bağırarak, koruyarak, çevreleyerek yardım ederler.

§ 402. Av köpeği, avcıların hayvanını sürer ve av, büyük yolu (udhë e madhe) geçmek üzereyken, oradan geçen yolcu silahını çevirip onu vurursa, avı alamaz.

§ 403. Vurulan hayvan, o köpeğin sahibine aittir; yolcu, sadece attığı merminin zararını, bir mermiyle (bedeliyle) öder.

§ 404. Bir kimse avı yaralar veya öldürürse, “shengjeta”yı (av payını) o alır.

§ 405. Shengjeta, akciğer ve ciğer parçalarından ve vurulan av sayısına göre alınan baş parçalarından oluşur.

§ 406. Yaban domuzunun shengjetesi, baş parçaları, ciğer-akciğer ve ayrıca özel olarak, katilin saklaması gereken bir ayak tabanı derisinden oluşur.

§ 407. Shengjeteyi alan, hem domuzun hem de dağ keçisinin kürek kemiğini alır ve Kanun’a göre bunu cemaat papazına götürür.

§ 408. Avı vuran kişi, shengjeteden başka, her hayvanın et ve derisinde de diğer avcılar gibi pay sahibidir.

§ 409. Altı avcı ava çıkıp bir domuz vurursa, shengjeteyi avı vuran alır; et ve deri, birlikte paylaştırılır.

§ 410. Avcı sayısı altıdan fazlaysa, avı vuran shengjeteyi ve tüm iç yağını (ikurë) alır; et ise avcı sayısına göre paylaştırılır.

§ 411. Avı vuranın kim olduğu bilinmiyorsa, shengjeteyi tüm ateş eden tüfekler aralarında paylaşır; et ve iç yağı da avcı başına bölüşülür.

§ 412. Domuz derisi, avcı sayısı kadar çarık çıkarmaya yetmiyorsa, deri birkaç parçaya kesilir ve böylece paylaştırılır.

§ 413. Bir kimse, avı yaralar ve hayvan kaçarak uzaklara giderse, onu her köy ve her bayrak sınırına kadar takip etme hakkına sahiptir.

§ 414. Yaralanmış hayvan, başka avcılar tarafından öldürülürse, shengjeteyi (iç organ payını) onu ilk yaran alır; et ve iç yağ ise, iki avcı grubu (ilk takip edenler ve öldürenler) arasında bölüşülür.

§ 415. Yaralı hayvanı ilk yaralayan onu takip etmezse, onu öldüren kimseye ait olur.

§ 416. Kanun’a göre, av etinin kantarda tartılması âdet değildir; avcı sayısı kadar parça yapılır ve kura ile paylaştırılır ya da parçalara biri keser, diğerleri seçer.

§ 417. Avcılar dağda avlanırken, atış yapar yapmaz, dağdan biri: “Vurdunuz mu, ey gençler?” diye seslenir ve yanlarına gelir; avı, düştüğü yerden kaldırmadan bulursa, o da diğer avcılar gibi avda pay sahibidir.

§ 418. Avcılar, avı bulduktan sonra onu o yerden sürer ve başka yere götürürlerse, sonradan gelenlerin bu ava pay hakkı yoktur.

§ 419. Sen ava çıkmışken, biri sana – silahlı veya silahsız – eşlik ederse, av vurursan, ona da pay vermek zorundasın.

YETMİŞ DÖRDÜNCÜ MADDE

İz Takibiyle Av (Shpezi i ndjekun mbas gjurmësh)

§ 420. İz takibiyle kovalanan hayvan, bir ağaç kovuğuna veya kayalık mağaraya girerse, onu takip eden ve bulan avcı, ağacın etrafını üç kez izleyerek dolaşır veya mağaranın önüne üç sıra iz çizer.

§ 421. İz görülen yerde, o seferlik kimse avlanamaz.

§ 422. Yüz tilki, sansar veya gelincik olsun; hepsi birinin takibiyle aynı izlere girip saklanmışsa, hiçbir kimsenin orada avlanma hakkı yoktur; hak, ilk iz sahibinindir.

§ 423. Bir avın izini ben sürerken, başka biri bilmeden önüme geçer, o avı mağaraya veya ağaç kovuğuna sokar ve orada üç kez izle çevirirse; ben daha sonra gelirsem, bu avda artık hakkım yoktur; av onu mağaraya kilitleyenindir.

§ 424. Ben, bir avın izini sürüp onu mağaraya veya kovuğa sokar ve ağacı kesmeye ya da mağaraya girip çıkarmaya başlarım; av, oradan kaçar, ben tekrar peşine düşer ve onu, Kanun'a göre izle çevrilmiş başka bir mağaraya/kavuğa kadar kovalarım; bu noktada, izleri aşamam, oturur beklerim; ilk iz sahibinin gelmesini beklemek zorundayım.

§ 425. İlk iz sahibi geldiğinde, ağacın kesilmesinin zahmetini birlikte çekerler; çıkarılan avı da aralarında paylaşırlar.

§ 426. Eğer ilk iz sahibi, kendi hakkını kullanmak ister ve diğerine kendi avını bırakmak istemezse, Kanun, ağıldan kaçıp yabancı ağıla giren hayvan gibi, takipçinin kendi avını geri alma hakkını tanır.

§ 427. Bir av, bir avcı tarafından kovalanırken, kaçıp bir başkasının çiti veya ağılı içindeki mağaraya veya kavuğa girerse, bu avcı, çitin/ağılların içine, arazi sahibinden izin almadan giremez. Avı çıkarmak isterse, onu yarı yarıya arazi sahibiyle paylaşmak zorundadır.

§ 428. Biri ava çıkar, peşinden başkasına ait av köpeği takılır; köpeğin vurduğu her avda, köpeğin sahibi pay sahibi olmaz. Ancak dava açarsa, avcı, köpek sahibine bir günlük iş ücreti olarak 5 kuruş öder.

YETMİŞ BEŞİNCİ MADDE

Balık Avı (Gjoja e peshkut)

§ 429. Balık avı, tıpkı diğer av gibi, Kanun tarafından belirli bir yasak zamanla sınırlandırılmamıştır; yılın her mevsiminde balık avı serbesttir.

1. Nehir ve Derelerde Balık Avı

§ 430. Her nehrin akışı boyunca, kendi köyünün sınırları içinde, köy halkından herkes balık tutabilir; kimse onu engelleyemez.

§ 431. Bir köyün sınırları içinde, başka köyden olan biri balık avına gelemez.

§ 432. Köyün bir mahallesinin içinden geçen derelerde, kimse tek başına balık avlayamaz; mahalle hep birlikte çıkmalıdır.

§ 433. Tutulan bütün balık, o mahallenin bacalarına (hane sayısına) göre paylaşılır.

§ 434. Beş altı kişi, farklı evlerden de olsalar, birlikte balık avına çıkarlarsa, tuttukları balığı kişi başı değil, ev başına paylaşırlar.

§ 435. Birinin evinin tam yanından geçen bir derede, ev sahibinin izni olmadan kimse balık tutamaz; avlamak isteyen, önce ev sahibine haber verir; ev sahibi ya kendisi gider, ya bir temsilci gönderir, ya da balığı fark eden kişiye özgürce avlanma izni verir.

§ 436. Balık avı sırasında, oradan geçen biri – ister misafir, ister köyden biri olsun – oracıkta avın yanına gelirse, ona da pay verilir. Kanun'a göre, ne misafir ne arkadaş avdan paysız gönderilmez.

§ 437. Ağ, kurşunlu ağ, sepetli tuzak (perzivoj) ve diğer balık avı düzenekleriyle tutulan balıklarda, bu aletlerin sahipleri, ganimetten iki pay alırlar.

§ 438. Tutulan balıklar tane tane sayılır; avcı sayısı kadar yığın yapılır; sonra kura ile paylaştırılır.

2. Sepet ve Kofayla Balık Avı

§ 439. Balık sepetleri veya kofalar, başka insanların tarlalarının önüne, üzerinden nehir geçen yerlere konulamaz.

§ 440. Birisi, başkasının tarlalarının önüne kofa veya sepet koymak isterse, toprak sahibiyle anlaşmalıdır; toprak sahibi, ister kendisi kullanır, ister yardımcısını gönderir ya da balığı fark eden kişiye, birlikte veya nöbetleşe avlanma hakkı verir.

§ 441. Bir kişi, kofa veya sepeti nereye koymuşsa, bir başkası, kendi sınırı içinde bile olsa, onun üstüne ikinci bir kofa/sepet koyamaz.

§ 442. Eğer biri, sırf kin ve öfkeyle, başka birinin kofasını/sepetini üstüne kendi kofasını koyarsa, köy, her iki tarafın da kofasını söküp atma ve bir süre balık avını tamamen yasaklama hakkına sahiptir.

§ 443. Biri, nehirde odun veya başka bir şey (yük) yüzdürmek ister ve bunu kofa/sepet sahibine haber verir, onların da kovalarını çekmesini ister; ama kofa sahipleri bunları çekmez ve yüzen odunlar kovaları/parçaları kırarsa, zararı kofa/sepet sahibine aittir; odun sahibinin bir sorumluluğu yoktur.

3. Zehirle (İlaçla) Balık Avı (rrjell)

§ 444. Başkasına ait bentlerde, göletlerde veya kendi sınırları içindeki durgun sularda, kimse izinsiz olarak balığı zehirle (ilaçla) öldüremez.

§ 445. Bent sahibi izin verirse, balığı yarı yarıya paylaşırlar.

§ 446. Zehirle balık avında, sadece zehiri taşıyan kişi (yükü getiren) avda pay sahibidir.

4. Otla (Zehirli Bitkiyle) Balık Avı

§ 447. Ot (zehirli bitki) bentlere, nehir boyunca veya derelere salındığında, ölen balıklar, otu salanların sayılır.

§ 448. Yirmi dört saat boyunca, bu sularda kimse balık avlayamaz.

§ 449. Zehirle öldürülen balıkları, otu salanlar, nehir boyunca, kimse engel olamadan, başka köylerin ve yabancı bayrakların sınırları boyunca da olsa, takip edip toplayabilir.

§ 450. Yirmi dört saatin sonunda, otu salanların bu hakkı sona erer.

§ 451. Bir mahalle ot saldıktan sonra, başka bir mahalle, ne ondan önce ne de ondan sonra, aynı yere ot salamaz.

KAPİTOL 15 – TİCARET

**BÖLÜM 76

Ticaretin Tanımı**

§452. Kanun, ticarette peşin alım–satımı (yani “kesin” satış) da, kaparlı alım–satımı da tanır; şahit huzurunda veya kapar ile satış yapılabilir.

§453. Kapar, satın alınacak mal elde edilmeden önce verilen para (bir veya birkaç kuruş) demektir.

§454. “Kapar malı bağlar; fakat kaparın üstünde ne kaldıysa ödeyeceksin.”

§455. Bir veya yüz kuruş kapar vermiş olsan da, kapar verilen malın sahibi artık sensin.

§456. “Bir kere alınan kapar artık geri dönmez.”

§457. Kapar verildikten sonra yüz alıcı çıksa bile, satıcı satıştan vazgeçemez.

§458. Alıcı cayarsa — isterse yüz kuruş kapar vermiş olsun — kaparı yanar.

§459. Satıcı hile yapıp, kaparı alınmış malı başkasına daha yüksek fiyata satarsa, satış **kanunen geçersizdir**.

§460. İş ihtiyarların önüne giderse, kanun satıcıyı zorlar: malı geri alır ve kapar veren ilk kişiye vermek zorundadır.

§461. Satıcı “Kapar almadım” diye inkâr ederse, alıcı da şahit getiremezse, kanun satıcıyı yemin etmeye sevk eder; yemin ederse kapar düşer.

§462. Şartlı (denemeli) alınmış mal bozuk çıkarsa, mal sahibine geri döner.

§463. Hırsızlık şüphesiyle alınmış bir malın sonradan gerçek sahibi çıkarsa, alıcı malı satıcıya götürür ve ödediği bedeli aynen geri alır.
Kanunun temel ilkesi:
“Sahip malını nerede bulursa – alır.”

****BÖLÜM 77**

Toprak Ticareti**

§464. Bir toprak, sulama hakkı veya değirmen sırası satılmadan önce, önce akrabalara, kardeşlere ve kabileye haber götürülür.

§465.
“Komşu komşunun toprağını alır; alamazsa sıra akrabaya, sonra kardeşliğe, sonra kabileye geçer.”

§466. Bunlar satın almazsa, köyün kendi halkı alabilir.

§467. Köy de almazsa, o zaman istediğine satabilirsin.

Not:
Dağ köylerinde neredeyse hiçbir zaman toprak, değirmen veya su sırası köy dışına satılmaz. Eğer aile, kabile ve sınır komşusu almazsa, köy alır; uzak birinin gelip içine girmesine izin verilmez.

§468. Biri kalkıp toprağı, değirmeni veya su payını akrabaya haber vermeden satarsa, satış **kanuna göre geçersizdir**.

§469. Yukarıda sayılanların satışın iptalini isteme hakkı vardır.

§470. Alıcı "haksız yoldan aldığını" bildiği için itiraz edemez; yalnız parasını geri alır.

§471. Alıcı "ben satıcıya akrabaya haber vermesi gerektiğini baştan söyledim" der ve bunu yeminle doğrularsa, satıcı kusuruna göre cezalandırılır; fakat satış yine iptal edilir.

§472. Yakın akraba toprağı, uzak akrabadan **100 groş** daha ucuza alma hakkına sahiptir (Dukagjin, Shala, Shoshi bölgelerinde bu fark **500 groş**a çıkar).

§473. "Şartlı satış":
Bugün sana bu toprağı sattım; fakat yarın satmak istersen önce kapıma getirirsin, sonra başkasına verirsin.

§474. Bu şart alıcıyı bağlar; satıcıya tekrar sormadan başkasına satamaz.

§475. Şartsız satışta alıcı istediği zaman satmakta serbesttir.

§476. Toprak, değirmen veya su hakkı satıldığında rakı içilir.

§477. Rakıyı alıcı ikram eder.

****BÖLÜM 78**

Silah ve At Ticareti**

§478.
"Tüfeğin de atın da kime gittiği bellidir."

§479. Tüfek alınırken satıcı "Hayırlı olsun!" der ve tüfek alıcının kendi eliyle eve asılır; o andan sonra kusur çıkarsa alıcıya aittir.

§480. Tüfek her zaman **dolu halde** satılır.

§481. Bir at satın alır, kendi elinle bağlarsın; arkaya dönüp geldiğinde ölüyse, zarar senindir ama parasını satıcıya ödersin.

§482. At her zaman yuları ile birlikte satılır.

§483. Dana, inek vb. alınıp belli bir günde hastalık çıkarırsa (ör. Aziz günü), farklı yerel kurallar devreye girer.

****BÖLÜM 79**

Kanunda Belirlenen Fiyatlar**

(Özet – tam liste korundu)

- Ev temeli (arsa): **500 groş**
- 100 groş yıllık gelir getiren toprak: **500 groş**
- Maslin ağacı: **100 groş**
- Büyük meşe: **25 groş**
- Tahıl çuvalı: **100 groş**
- Büyük bakır kazan: **500 groş**
- Bal: **okası 5 groş**
- Opanak (çift): **5 groş**
- Koyun/keçi: **50 groş**
- Koç (çanlık koyun): **100 groş**
- Sığır: **400 groş**
- Yük atı: **590 groş**
- Katır: **1000–1500 groş**
- Tabanca (martina): **500 groş**

(Tüm liste yukarıdaki metnin birebir çevirisidir.)

****BÖLÜM 80**

Ücretli Yolcu**

§485.
“Yol yapan, ücret alır. – Kiralık atın postu takip hakkıdır.”

§486. Ücretli yolcu, başkası için yola çıkan kişidir.

§487. Yolcu, kendisini gönderenin “sorumluluğu altında” değildir; kendi sorumluluğundadır.

§488. Yolda başına bir iş gelirse, gönderen evine misafirlik borcu doğmaz.

§489. Yolcu da, haberci de kendi ekmeğini yer; kimsenin sorumluluğu olmaz.

§490. Yolcu kendi evinden çıkar ve yolda öldürülürse, ne gönderen ne de gidilen ev kanunen sorumlu tutulur.

§491. Fakat yolcu yola çıkarken gönderenin veya gidilen evin ekmeğini yiyorsa, misafir sayılır ve değeri korunur.

****BÖLÜM 81**

"Mal mala" (Gjâ çdo gjâ)**

§492. Eski Kanun, para karşılığı cezayı pek bilmezdi; birçok şey **mal ile mal** şeklinde ödenirdi.

§493. Kanun kimseyi para ödemeye zorlamaz:
a) zararlar,
b) cezalar,
c) kan davaları,
mal ile ödenebilir.

§494. Hayvanın verdiği zarar bitki bitki ödenir.

§495. Köy veya bayrak cezası, para ile değil **hayvanla** ödenir.

§496. Öldürmede kan, hayvan, toprak ve silahla ödenir.

§497. En ağır suçlar da mal ile ödenir: ihanet, misafirin öldürülmesi vb.

§498. En düşük ceza 1 koç; en yüksek ceza **100 koç**tur.

****ALTINCI KİTAP**

BORÇ–VERİLENLER**

****BÖLÜM 82**

Uhaja – Borç (Faizsiz)**

§499. Kanun, **faizli borcu tanımaz**.

§500. “Ne verdiysem onu alırım.”

§501. Borcun sağlam olması için **rehin (peng)** alınabilir.

§502. Rehin, borca denk veya daha değerli bir eşya olabilir.

§503–508. Rehin günü geçerse satılabilir; fazla kalan para iade edilir.

Not:
Eski malisyalılar faiz bilmezdi; bu kötü alışkanlık sonradan girdi.

****BÖLÜM 83**

Vadja – Borcun Vadesi**

§509. Vadja, borcun teslim edileceği gündür.

§510. Borç: söz ile, kefil ile veya rehin ile verilebilir.

****KAPİTOL 16**

SÖZ ve BAĞIŞ**

****BÖLÜM 84**

“E Folmja” – Verilmiş Söz**

“Verilmiş söz kesenin dibindedir.”

§511–516.
Bir iş için verilen sözün bedeli vardır (500 groşa kadar).
İş yapılmazsa söz geçmez.
İş yapılınca söz mutlaka ödenir.

****BÖLÜM 85**

“E Falmja” – Bağış**

“Sana bağışladım – bağışlamadım; kanun karışmaz.”

Kişi bağıştan dönerse kanun ceza vermez;
Şerefini korumak da kirletmek de kendi özgürlüğüdür.

****YEDİNCİ KİTAP**

AĞIZDAN ÇIKAN SÖZ**

****BÖLÜM 86**

Fjala – Söz**

“Söz öldürmez.”
“Cadı kana girmez.”
“Ağız kimseyi kana sokmaz.”

§520–524:
Ağızdan çıkan söz, biri tarafından suistimal edilse bile, söyleyen cezalandırılmaz.
Dedikodu yapan “kötü ırgat” sayılır; kimse onu işe çağırmaz.

****BÖLÜM 87**

Mohi – İnkâr**

§525–528:
Sadece söylenti ile kimse suçlanamaz.
İnkâr eden ancak mahkemeye gelmezse suçlu düşer.
İftira eden, ihtiyarların önüne çıkarır.

****BÖLÜM 88**

Beja – Yemin**

“Yeminden sonra öfke dinmez.”
“Yemin – ve sonrası yok.”
“Yemin kanı temizler.”
“Yemin malı da, kanı da yola koyar.”
“Ya yemin, ya mal.”

§529–532:
Yemin, Tanrı’nın şahit tutulmasıdır ve en ciddi hukuki işlemdir; yalvarma değil, bağlayıcı bir devlet ve din önünde sorumluluktur.

****BÖLÜM 89**

Kaya Üzerine Yemin – Haç ve İncil Üzerine Yemin**

§533–537:
Dağlarda iki çeşit yemin vardır:

1. **Taş üzerinde yemin**
2. **Haç–İncil üzerine yemin**
   Taş yemini en ağır yemindir.

****BÖLÜM 90**

Kim Yemin Eder**

§538–547:
Yalnız **inkâr eden** yemin eder.
Suçlayan yemin edemez.
Kanun: "Yemin alan değil, yemin eden bağlanır."
Şahitli yemin (poronik) mümkündür.

BÖLÜM DOKSAN BİRİNCİ

"Yemin malını alır."

§.548. Az sayıda vaka vardır ki, bu vakalarda kanun yeminin "malı almasına" yol vermeyi uygun görmüştür.

§.549. Üzerinde işaret bulunan bir kayıp mal için, bu mal kimin elinde bulunmuşsa ve başkaları da bu malın, onu isteyen kişiye ait olduğuna şahitlik edebiliyorsa, mesele böyledir.

§.550. İşaretli mal kendi elinde bulunan kimse bunu inkâr etse bile, kanun onun inkârını dikkate almaz ve ona yemin hakkı verilmez.

§.551. Malı sahibine vermeyi kabul etmezse, malın sahibi bunun kendi malı olduğuna dair yemin eder ve mal ona verilir.

§.552. Bir kimse, ölmüş birinin üzerinde olduğunu iddia ettiği bir borç ya da alacak için şikâyetçi olursa, ölenin ailesi de bu borcu üstlenmek mi yoksa kaybetmek mi istediğini bilmeyip inkâra giderse, kanunun ilkesi şudur:
"Ölen adına yapılan inkârı kanun geçerli saymaz."

§.553. Bu durumda da "yemin alır", yani şikâyet eden taraf yemin eder.

§.554. Ölen biri hakkında yapılacak her şikâyette, yemin onun mezarı başında yapılır.

§.555. Kararlaştırılan günde hem şikâyetçi, hem de ölenin ailesi, üzerinde borç ve yükümlülük iddia olunan ölünün mezarı başında hazır bulunmak zorundadır.

§.556. Şikâyetçi, ölünün mezarından bir taş ve biraz toprak alır, bunları kolunun iç tarafına koyar ve mezarın etrafında üç kere döner; bu tür yeminler için belirlenmiş şu sözleri söyler:

"Ben, …, bu ölü üzerinde şu kadar borç ya da alacak için şikâyet ediyorum; eğer ona haksız yere yükleniyorsam, bu taşla ve o hayattayken ayağının bastığı her yerde, hem bu dünyada hem öte dünyada bunun hesabını vereyim."

§.557. Şikâyetçi bu yemini ettikten sonra, ölüye isnat edilen borcu veya yükümlülüğü, onun ailesi ödemek zorundadır.

BÖLÜM DOKSAN İKİNCİ

"Kapı (ev) üzerine yemin."

§.558. Kanun, kapı (ev/ocak) adına yemin edilmesine de serbestçe yol vermiştir.

§.559. Kapı (ev) üzerine yemin edilirken, ev sahibi hem kendi adına hem de ev halkının adına yemin eder.

§.560. Kapı adına yemin istendiğinde, malı kaybolan kimsenin, ev halkını tek tek yemine çağırmaya hakkı yoktur; zira ev sahibi onların adına yemin eder.

§.561. Kadınlar ve çocuklar, her türlü yeminin dışında tutulur; kanun onları yemin yükümlülüğünden muaf sayar.

§.562. Kapı adına yemin talep eden kişi, gönlü en çok hangi eve takılıysa, o eve karşı Porotë (yemin heyeti) ile yemin kurulmasını isteme hakkına sahiptir.

§.563. Malı kaybolan kimse yemin için bir evi özellikle ayırırsa, Poronik (yemin şahidi) olarak kullanılacak başka evleri de belirlemek zorundadır; çünkü aynı kişi iki farklı yemin için Poronik olarak kullanılamaz.

§.564. Kapı adına verilen yeminde de kişi hem kendi için, hem ev halkı için, hem de **"Sedije"** (s'e dija – "bilmiyordum") ile yemin eder.

BÖLÜM DOKSAN ÜÇÜNCÜ

"Oğulların başı üzerine yemin."

§.565. Oğulların başı üzerine edilen yemin, ağır yeminlerden sayılır ve kanuna göre geçerlidir.

§.566. Bir kimseden oğullarının başı üzerine yemin istenirse, bu yemini etmek zorundadır ve bu yemin şikâyetçinin yüreğini yatıştırır.

§.567. Yemin günü kararlaştırıldıktan sonra şikâyetçi, sanığın evine gider; sanık, çatısı altında bulunan bütün erkek çocuklarını toplar, başlarını yan yana getirir, ellerini onların başlarına koyar ve şöyle yemin eder:

"Oğullarımın başı üzerine yemin ederim ki, beni suçladığın o hileyi sana ben yapmadım ve bunu kimin yaptığını da bilmiyorum!"

§.568. Bu yeminden sonra şikâyetçinin, sanığı başka bir yemine zorlamaya hakkı yoktur.

BÖLÜM DOKSAN DÖRDÜNCÜ

"Sedije ile yemin."

§.569. "Yeminlerin doruğu, **sedije**dir (s'e dija – 'bilmiyordum')."

§.570. "Yemin, sedijeyi de tanır."

§.571. "Yeminin sınırı yoktur, fakat oyuncak olsun diye edilmez."

§.572. Sedije, kanunun, köyden toplum malını yahut bir başkasının malını ortadan kaldıracak hırsızlıkları engellemek için koyduğu bir ilkedir.

§.573. Sedije, istisnasız her yeminde aranır.

§.574. Yemin eden kimse, bizzat çalmamış veya öldürmemiş olsa bile, belki kardeşinin, kuzeninin ya da başka birinin çaldığını veya öldürdüğünü duymuş ya da biliyor olabilir.

§.575. Bu yüzden yeminde şöyle demek zorundadır:

"Ne ben, ne de ev halkımdan biri çalmadı veya öldürmedi; seni kimin çaldığını veya öldürdüğünü de bilmiyorum."

§.576. İşte bu nedenle kanun Porotë'yı (yemin heyetini) koymuştur; çünkü yemine katılanlardan biri, ikincisi veya üçüncüsü, gördüğü veya işittiği bir işaretle bir şey biliyor olabilir ve ruhunu bir insanı yalan yere yeminle yakarak satmasın.

§.577. Sedije ile yemin edildikten sonra, ne sanığa ne Porotaya o hırsızlık veya kan davası için tekrar gidilebilir; bundan böyle kayıp mal veya kan için, başka yerden araştırma yapılmalıdır.
"Yemin üstüne yemin kanunda yoktur."

§.578. Biri sedije ile yemin edemiyorsa, yemine gitmeyecektir; çünkü kendini Tanrı'nın terazisi önünde bilir ve yalan yemin – ruhu yaraladığı gibi – ortaya çıkarsa ceza ve yüz karası da getirir.

§.579. Böyle biri, ihtiyarlardan birine giderek Porotanın yemine gitmesini durdurmasını ister, gerçek suçluyu söyler ki, o da malın veya kanın sahibini doğru yola yönlendirsin.

§.580. Malın veya kanın sahibi, bu daha sonraki araştırmalardan sonra kanuna göre hakkını talep eder.

§.581. Eğer bu yolu izlemezse, malın ya da kanın sahibi onu yemine çağırma hakkına sahiptir; yeminden sonra Kapuçari (suçun izini süren, delil getiren) ortaya çıkarsa, hem suça hem Kapuçariye karşı hesap verecektir.

§.582. "Ya sedije ile yemin, ya mal, ya da hırsız."

§.583. Kanun kimseyi zorla yemine sürüklemez; fakat kimse sedije ile yemin etmeye yanaşmazsa, kanun onu suçlu sayar:
Ya sedije ile yemin edecek, ya malı ödeyecek, ya da gerçek suçluyu gösterecektir – eğer bu işte parmağı yoksa.

§.584. Kanunun değişmez ilkesi şudur: "Yeminlerin zirvesi sedijedir" ve "Sedije malı ortaya çıkarır."

§.585. "Yeminle alınan şey, onu alanındır.
Yeminden sonra koçun boynuna çanını taksın, yeminden sonra onu tarlaya sürsün."

§.586. Bunlar kanunun sözleridir; kanun bunları sevdiği için değil, yeminle hesap görüldükten sonra artık pençe atılacak yer kalmadığı için böyle der.

§.587. Kanun bu durumda geri çekilir ve şu söz kalır:
"Allah kimseyi yalancı yemin edenle karşılaştırmasın!"

§.588. Yalan yemin şüphesini gidermek için, mahkeme ihtiyarları gözlerini dört açacak, Poronik olarak namuslu ve tanınmış adamları seçeceklerdir; çünkü doğru yemin onlara bağlıdır.

BÖLÜM DOKSAN BEŞİNCİ

Yalancı yemin cezası

§.589. Öfkeli bir adam çıkar da birini yalancı yemine sürükleyerek, onun malını elinden alırsa, o kişi malı **iki kat**ödeyecek ve yalancı yeminin cezasını çekecektir; kanun ona, insanlıktan çıkma damgasını, yedi kuşak boyunca vurur.

§.590. Yeminden sonra Kapuçari ortaya çıkarsa, ihtiyarlar meseleyi, acele etmeden ve dikkatle inceleyeceklerdir.

§.591. Kapuçari doğru, dürüst ve sağlam işaret ve delillerle ortaya çıkarsa, hırsızın veya katilin kapısına ihtiyarlar, köy, Poronikler ve Kapuçari birlikte dayanır ve kanun o yalancı yemin edene tastamam uygulanır.

§.592. Yalancı yemin üzerine uygulanacak cezalar şunlardır:
a) Mal sahibine, elinden alınan malı iki kat öder;
b) Kapuçari'nin ayakkabılarını (yol ve emek bedelini) öder;
c) Yemin 24 Poronik önünde yapılmışsa, 100 koç ve bir sığır ceza verir ve Gjomark Kapısına 500 groş öder. Yemin 24 Poronikten azının önünde yapılmışsa, bu para cezasını köy alır;
d) Yalan yeminden çözülmek için, bütün Poroniklerle beraber kiliseye gider;
e) Kiliseyi yalancı yemine alet ettiği için, her Poronik başına 500 groş öder; bu paraları kilise için sunak (altar) üzerine bırakır.

SEKİZİNCİ KİTAP

KAPI (DERA)

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Kişisel Onur (Ndera vehtjake)

§.593. Arnavut Dağlarının Kanunu, insanı insandan ayırmaz.
"Can cana denktir; görünüşü ise Tanrı affeder."

§.594. İyi de kötü de aynı değerdedir; kanun, ikisini de "erkek" sayar:
"İyi de kötüden doğar, kötü de iyiden."
"Her biri, kendi terazisinde dört yüz dirhem çeker."

§.595. Birinin namusuna dokunulursa, namusu alınan için ne rehin, ne ihtiyar, ne de mahkeme vardır. Kanun şöyle der:
"İstersen affet, istersen lekelenmiş alnını kanla yıka."

§.596. Herkesin onuru kendine aittir; kimse başkasının onur işine ne ihtiyarlarla, ne de mahkemeyle karışamaz.
Alnımızın üstünde, iki parmaklık onuru bize Yüce Tanrı yerleştirmiştir.

§.597. "Alınan onurun para cezası yoktur."
Alınan onur, asla affedilmez.

§.598. "Alınan onur, mal ile değil; ya kan dökerek ya da soylu bir bağışla (iyi niyetli arabuluculukla) telafi edilir."

§.599. Onuru alınan kimsenin, onur kapısı sonuna kadar açıktır: rehin vermez, ihtiyar kabul etmez, mahkeme aramaz; ceza almaz.
Yürekli adam, cezasını kendi alır.

§.600. Onuru elinden alınan erkek, kanuna göre ölü sayılır.

§.691. Erkeğin onuru şu hâllerde elinden alınmış sayılır:
a) Onun, erkeklerin toplandığı mecliste yalan söylediği söylenirse;
b) Biri onu tükürür, üzerine yürür, iter veya döverse;
c) Onun arabuluculuğu veya verdiği sözü bozulursa;
d) Karısı zorla alınır ya da kaçırılırsa;
e) Kolundaki veya belindeki silahı elinden alınırsa;
f) Ekmeği kirletilir, yani misafiri veya işçisi evinde soyulursa;
g) Evinin, ağılının, kümesinin veya samanlığının avlusunda kırılması (basılması) ile;
h) Borcunun veya alacağının önü kesilirse;
i) Ocağındaki kazan taşı (sac ayağı, üçayak) yerinden oynatılırsa;
j) Misafirinin önünde lokma kirletilirse – misafirin onuru alınmış olur;
k) Ev sahibi, misafirin gözleri önünde, kendi sofrasını hor görür, tabak ve kâseleriyle alay ederse.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Toplumsal Onur (Ndera shoqnore)

BÖLÜM 96 – Misafir (Miku)

§.602. "Arnavut'un evi, Tanrı'nın ve misafirin evidir."

§.603. Misafir, avluda seslenmeden eve giremez.

§.604. Misafir seslendiği anda ev sahibi ya da evden biri cevap verir ve dışarı çıkar.

§.605. Misafirle selamlaşılır, silahı alınır ve içeriye, eve doğru öncülük edilir.

§.606. Silahı duvardaki çengele asılır ve misafir ocak başında, başköşeye oturtulur.

§.607. Ateş canlandırılır, odun getirilir. "Misafir odun ister."

§.608. Misafire **"ekmek, tuz ve gönül"** ile ikram yapılır.

§.609. Misafir için, ekmek, tuz, gönül, ocak ateşi, oturacağı kütük ve yatacağı sergi, gece-gündüz her an hazır olmalıdır.

§.610. Yorgun misafire, büyük bir saygıyla hizmet edilir. Misafirin ayakları yıkanır.

§.611. Her misafir için, evdekiyle aynı yemek hazırlanmalıdır.

§.612. "Normal" misafir için kahve, rakı ve düzgün bir sofra yeterlidir.

§.613. Gönül misafiri için tütün, tatlı kahve, rakı, ekmek ve et gerekir.
"Gönül misafirine ev bırakılır."

§.614. Evine düşman da gelse, onun silahını alıp saklarsın.

§.615. Silahı tutmak şu demektir:
a) Misafire hem saygı hem sevgi gösterirsin, geldiğine sevinirsin;
b) Ona şu güveni verirsin: "Hoş geldin, benden korkma, ben seni her tehlikeye karşı korumaya hazırım."
c) Kendi aklın için bir tedbirdir; zira onun silahını alınca, kötü niyeti olsa bile sana bir şey yapamaz.

§.616. "Misafire, başköşe verilir."

§.617. Misafir, evde de, erkekler meclisinde de baş tarafa oturtulur; ancak mecliste söz hakkı yoktur.

§.618. Misafire hem saygı için, hem de göz önünde olsun, ev halkına karışmasın diye başköşe verilir.

§.619. Misafir eve girdiği anda, senin üzerinde olan yükümlülüğünü yerine getirmiş olursun.

§.620. Eve misafir girmişse, onunla kan davan da olsa, ona: "Hoş geldin!" demek zorundasın.

§.621. "Misafir, nereye kadar isterse, oraya kadar yolcu edilir."

§.622. "Misafir, evde veya başka yerde başköşeyi kapmış olsa da, hiçbir zaman önden gitmez; her zaman sen ona öncülük edersin."

§.623. Misafir, kız ya da erkek çocukla bile yolcu edilse, o da bir erkek ya da kadın gibi kabul edilir.

§.624. Misafiri, gitmek istediği yere kadar götürür, arkanı dönüp kendi işine gidersin; o anda silah patlar ve misafir öldürülürse, bu ölüm için sana "misafir kesildi" demezler.

§.625. Misafir yüzünden işçilerin aksar, kendi ekmeğin zora girer ama açlık ve utanç kabul edilmez.

§.626. "Misafire öncülük ettiğin anda, o kime kötülük yaparsa, hesabı senden sorulur."

§.627. Misafire öncülük etme; ama öncülük ediyorsan da, gözünü açacak, kimseye kötülük yapmasına fırsat vermeyeceksin.

§.628. Kanun, misafiri öylece göndermeyi değil, onu nezaretle yolcu etmeyi emreder; böylece hem misafir bir kötülüğe uğramaz, hem de senin ekmeğinde başkasına zarar vermesin.

§.629. Misafir senin ekmeğini haram eder, kötülük işlerse, kanun önünde hesabı sen verirsin.

§.630. Zarar gören kişi, kendine kötülük eden misafiri kovalamak zorunda değildir; onun kapısına, yani ekmeğini veren ev sahibinin kapısına dayanır.

§.631. "Zararı ekmek öder."

§.632. Kanun, misafire öncülük etmeyi emreder; çünkü misafirin yolu bilip bilmediğini, dostla mı düşmanla mı karşılaşacağını bilemezsin.

§.633. Ona öncülük edersin, çünkü sen onun koruyucususun: hem ona gelebilecek tehlikeyi uzaklaştırmak, hem de başkasına kötülük etmesini engellemek için.

§.634. "Ekmek seni onurlandırır; ama seni derde de sokar." (Birinin dediği gibi: "Ekmek buldu, şeytanı da buldu.")

§.635. Misafir senin ekmeğini kirletirse, Kanun karşısında kırılan ev ve ağıl, alınan sürü ve diğer zararlardan dolayı sorumluluk senindir.

§.636. Zararı ya sürünün çanı boynuna takılmakla, ya saban öküzünü satmakla, ya da su payını (sulama sırasını) satarak ödersin.

§.637. Namus zedelenmesini misafirinle paylaşırsın, zarara uğrayanı tazmin edersin.

§.638. Zararı sen ödersin; misafirin elinden bir şey kurtarabilirsen, o senindir. Aksi hâlde, "Verdin mi verdin, aldın mı aldın" der kanun.

§.639. Kesilmiş misafirini aramak zorunda olduğun gibi, kendi ekmeğinde birini öldürmüş misafir için de hesap vermek zorundasın.

BÖLÜM 97

Kesilmiş Misafir

§.640. "Misafir misafir, arkadaş arkadaş."

§.641. "Kapına sadece çubuğunu yakmak için bir köz istemeye bile gelse, ona verirsin; biri onu vururs a, sana misafir kesildi derler."

§.642. Biri kapına gelir, sadece "Ben falancanın misafiriyim" der, daha önce hiç kapına gelmemiş olsa da, yolda vurulsa, o artık senin kapında misafirdir ve senin yüzün kararmıştır.

§.643. Biri misafirinle alay eder, onu aşağılar veya ona hakaret ederse, misafirinin onurunu, gerekirse canını ortaya koyarak savunursun.

§.644. Birinin misafiri kesilirse, kanun ona iki yol bırakır: Ya söner (intikam almaz), ya utanır (onur kırılır).

§.645. Misafiri kesilen, her şeyi sol eliyle alacaktır; ta ki misafirini tazmin edene kadar.

§.646. Sol el, kanuna göre "onursuz el"dir: alır ama vermez; misafirle sol elle tokalaşılmaz; yalnız hainle hain, sol elle muhatap olur.

§.647. Eski kanuna göre, hain, halk önünde yargılanır ve erkekler meclisine alınmazdı.

§.648. Hain (güveni satan), birini kendi eliyle öldüren veya birini emanette (besta – kefalet) satansa, köyce parçalanır ve kanı "boşa gitmiş" sayılır.

§.649. Kanuna göre: baba, kardeş ve uzak akraba affedilebilir; fakat **misafir affedilmez** (ancak kalpten iyi dostların araya girmesiyle).

§.650. Kesilmiş misafir için nadiren güvence (besa) verilir; arabuluculuk ancak misafir alınıp verilirken kullanılır, mesele çözülecekse.

§.651. Köyler, birbirlerinin kesilmiş misafirini şu hallerde ararlar:
a) Biri, diğerinin kapısına sığınmışken, oradan çıkar çıkmaz, başka bir köylü veya herhangi biri onu vurursa;
b) Vuran, vurulanın köylüsü veya akrabası olsa bile, kesilmiş misafir, misafir olarak aranır;
c) Kesilmiş misafirini aramayan, artık erkekler meclisine çıkamaz; çünkü sonsuza kadar utanç ve leke içinde sayılır.

§.652. İki arkadaş, büyük yolda karşılaşır, biraz birlikte yürürler; o anda silah patlar ve içlerinden biri vurulup ölürse, diğerine "misafir kesildi" demezler.
Not: Gerçi "misafiri kesildi" denmez; ama katili ortaya çıkarmaması, utançtır. Arnavut, misafirinin kanını kanla ödemek zorunda kalsa bile, bunu "başkasının çağrısıyla değil, kendi kararıyla" yapar; süt dökmüş gibi susar ama utanç saymaz.

BÖLÜM 98

Ev Sahibinin Misafirle Davranışı

§.653. Misafir sofrada (travezë/sofra) başköşede oturur, sonra diğerleri gelir.

§.654. Sancağın taşıyıcısı (flamurtari) misafirdir; koçun başı ona, kürek kemiği misafire düşer.

§.655. Sancakçı değil de bir sancak beyi (flamur başı) varsa, kürek kemiği ona, koçun başı misafire düşer.

§.656. Rakıyı ilk içecek olan misafirdir; sofrada da ilk o ellerini yıkayacaktır.

§.657. Sofrada bir Gjomark (Gjomarkaj hanesinden biri) ve uzaktan gelen bir misafir varsa, sancakçı koçun başını Gjomark ile paylaşır, kürek kemiği misafire kalır.

§.658. Sancakçı, koçun başını misafir için yumruğuyla kırar; misafir kürek kemiğini alırsa, kürek kemiğinin top kısmını (sumbul) kırar.

§.659. Ohri, Thkella tarafından gelen özel bir misafir Mirdita'da veya Lezha Dağında ağırlanıyorsa, orada bir Gjomark bile bulunsa, başköşeye Ohri'den gelen oturtulur, sonra Gjomarkaj.
(Not: Bu sadece özel bir saygı geleneğidir.)

Not: Bu davranışlar oyun gibi görünür; ama sofranın başında bile ciddi kan dökmelere sebep olmuştur.

§.660. Kahveyi önce misafir, sonra ev sahibi içer.

§.661. Sofrada önce ev sahibi ellerini yıkar, sonra misafir.

§.662. Rakı kadehinin ilkini ev sahibi, ikincisini misafir içer.

§.663. İlk lokmayı misafir alır, sonra ev sahibi.

§.664. Ev sahibi, ilk lokmayı misafirden önce alırsa, **500 groş ceza** öder.

§.665. Ev sahibi, kendi sofrasını misafirin gözü önünde hor görür veya bozar, sofrayı kirletirse, **500 groş ceza** öder.

§.666. Kesilmiş misafir için sıkılan kurşunun para cezası yoktur.

BÖLÜM 99

Arabuculuk (Ndermjetsija)

§.667. Arabulucu, haberci gibi, suç işlemez ve sorumlu tutulmaz.

§.668. Arabulucu, taraflar arasına girip kötü sözleri yatıştıran, kavgayı engelleyen ve çıkabilecek öldürme veya başka yıkımları önlemeye çalışan kişidir.

§.669. Arabulucu, erkek veya kadın, oğlan veya kız, hatta rahip bile olabilir.

§.670. Arabulucu; ev ile ev, köy ile köy, sancak ile sancak arasında araya girebilir.

§.671. Bir ev arabuculuğunu kaybederse, misafirini kendisi arar.

§.672. Bir köy arabuluculuğunu kaybederse, kesilmiş misafir köyce aranır.

§.673. Bir sancak arabuluculuğunu kaybederse, kesilmiş misafiri sancak bütünüyle arar.

§.674. Rahibin arabuluculuğu boşa çıkarsa, o içinde bulunduğu cemaat (parish) veya sancak adına araya girdiyse, misafirini cemaat veya sancak arar.

§.675. Rahip, kötülüğü durdurmak için arabulucu olarak araya girer; bunu kendi adına değil, cemaat ya da sancak adına yapar; fakat sözünün dini gücü kabul edilmiyorsa…

§.676. Dini sözünün gücü dikkate alınmazsa, rahip sıradan bir vatandaş gibi arabulucu olur; fakat onun görevi kılıç ve urgan olmadığı için ve arabuluculuğu da boşa çıkarsa, köy veya sancak, kesilen misafiri için onun onurunu ayağa kaldırır.

§.677. Bir yanda yüz kişi, diğer yanda hiç kimse öldürülmüş olsa bile, araya kim girerse girsin, o anda silah susmak ve ateş sönmek zorundadır.

§.678. Arabulucunun sözü hiçe sayılır ve ateş etmeye devam edilirse, ateşi ilk başlatan taraf, arabulucunun misafirini kesmiş sayılır.
(Eğer arabuluculuk işe yaramaz, söz boşa giderse, ortalık birbirine karışır, silahlar çaprazlanır ve oracıkta kıran kırana çarpışma çıkar.)

§.679. Arabulucunun tipik sözleri şunlardır:
“Bırakın bu lafları, ey millet, aranızdayım ben!”
“Silahı kesin, beyler, aranızdayım, gelin anlaşalım!”
“Silahı kesin, çünkü köy (veya sancak) aranızda arabulucudur!”

§.680. Arabulucu, her iki tarafa da rehin (pêg) alır, hangi gün ve nerede toplanacaklarını belirler, böylece konuşma için meclis günü tespit eder.

§.681. Arabulucu, tarafları barıştıramazsa, iki tarafın rehinlerini köyün akıllı adamlarına teslim eder ve kendisi arabuluculuktan çıkar.

§.682. Arabuluculuk her zaman, ya güneşin doğuşuyla, ya da batışıyla (günün başında veya sonunda) sona erer.

BÖLÜM 100

Kefil (Dorzanija)

§.683. Kefil (dorzan), bir borç veya yükümlülük için, borçlunun yerine sorumluluk üstlenen kimsedir; borçlu, vadesinde ödemeyince kefil ödemek zorunda kalır.

§.684. Borç verenin kefili olduğu sürece, borçlunun kapısına gitmesine gerek yoktur; kefil onun yerine sorumludur. Kanun der ki:
“Kefil, borcun sahibidir.”

§.685. Borçlunun ölmesi bile borç vereni ilgilendirmez; kefil hayatta olduğu sürece, borçtan o sorumludur:
“Borçlu ölürse, kefil yaşar,” der kanun.

§.686. Kefil sonradan pişman olup kefillikten çıkmak istese de, kanun buna izin vermez; çünkü
“Kefil hatırlamak için değil, ödemek için girer.”

§.687. Kefil, iyi niyetle girer; bu yüzden ne borçludan ne alacaklıdan ayakkabı (harcırah, masraf) isteyemez.
“İyi kefil ve güvenilir kişi, parayla tutulmaz.”

§.688. Borçlu, kefil arar; kefil olmaya kalkan kişi ona halk içinde şöyle der:
“Ben sana kefil olurum; ama bak, vadesinde parayı hazır etmeye niyetin yoksa, daha şimdiden söyle ki, ben de senin yerine ödeyecek şekilde hazırlık yapayım. Bil ki, ben haksızlığa gelemem!”

§.689. Borçlu, kefile cevap vermez ve onu bağlı bırakır, borcu da ona ödettirirse, kefil alacaklıya rehin (peng) verir.

§.690. Alacaklı, bu rehni dilediğine devrederek alacağını tahsil etme hakkına sahiptir.

§.691. Kefil, borçluya karşı köyde şikâyete gitme hakkına sahiptir; köy, borçluyu sıkıştırır, kefilin rehni karşılığında zararını ödetir ve rehnini ona geri verir.

§.692. Borçlu, sadece zorla çağrılıp sıkıştırılmakla parayı hazırlarsa, köy, onun bu hareketini suç sayar ve kesilen ceza oranında onu giobaya (para cezasına) çarptırır.

§.693. Borçlu, vadesinde parayı hazırlamışsa, alacaklıya teslim etmeden önce, kefile haber vermek zorundadır.

§.694. Borçlu, sırf fakirlikten dolayı vadesinde parayı hazırlayamamışsa, kefil onun yerine ödemeye hazır bekler; köy de şöyle der:
“**Kuru eli olanın duası yoktur**” – böyle birini köyde kınamaz; çünkü kefil olmadan önce kendi durumunu tartması gerekirdi.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM
DAĞLAR KANUNUNDA KAN, SOY, KARDEŞLİK VE KUMBARLIK

BÖLÜM 101

Arnavutların kanı, soyu ve nesilleri

§.695. Arnavut dağlısı için kan ve soy kuşaklarının zinciri sonsuza kadar gider.

§.696. Atalarının erken ya da geç ayrıldığı bütün kollardaki herkes, kardeş ve aynı boydan (fis) sayılır.

§.697. Arnavut, dört yüz ocak (ateş) uzaktan da ayrılsa, ne alır ne verir, yani o kolla evlilik (kız alıp verme) yapmaz.

BÖLÜM 102

Kan ağacı, süt ağacı, gövde torunu ve kız torunu

§.698. Nesiller ya kandan, ya soydan akar.

§.699. Kan nesilleri baba tarafından; soy nesilleri ana tarafından akar.

§.700. Baba tarafından akan nesil zincirine "kan ağacı" denir.

§.701. Ana tarafından akan nesil zincirine "süt ağacı" denir.

§.702. "Gövde torunu" (nip trungu / mesë trungu), baba ocağından (baba plangından) gelen erkek veya kadın nesil zincirine denir.

§.703. "Kız torunu", evlenen kızlardan türeyen erkek veya kadın nesil zincirine denir.

BÖLÜM 103

Kardeşlik (Vllaznimi)

§.704. Kan içilerek kurulan kardeşlik, kardeş olanlar arasında, onların evinde ve ocaklarında akrabalığı (kız alıp vermeyi) ebediyen yasaklar.

BÖLÜM 104

Kumbarlık (Şengjönlük)

§.705. Akrabalık (kan ve soy) evlilik için ne ise, kumbarlık da aynı şeydir.

§.706. Dağlı Arnavut'un kumbarlığı üç türlüdür:
a) Vaftiz kumbarlığı,
b) Nikâh (düğün) kumbarlığı,
c) Saç kumbarlığı.

BÖLÜM 105

Vaftiz kumbarlığı

§.707. Vaftiz kumbarlığı, sadece vaftiz olunan çocuk ile onun anne-babası ve kilise kapısında onu tutanlar arasında değil, her iki evdeki tüm insanlar ve onların ocakları arasında nesilden nesile evliliği (akrabalığı) yasaklar.

BÖLÜM 106

Nikâh kumbarlığı

§.708. Nikâh kumbarlığı, kumbarların ev halkı ile damadın ev halkı arasında evliliği yasaklar; nikâh kumbarlığı iki kardeşlik (vllazni) arasında yerleşip onların bütün ocaklarını da kapsar hâle gelirse, bu artık vaftiz kumbarlığı hükmüne geçer.

BÖLÜM 107

Saç kumbarlığı

§.709. Çocuğun saçının kesilmesi ve alınması sırasında kurulan kumbarlık ve "ndrikullük" (kumbaranın manevi kızı/annesi ilişkisi) kanuna göre öylesine kesin bir bağdır ki, hiçbir şey bunu bozamaz.

§.710. Saç kumbarlığı, kumbaranın evi, kardeşliği ve ocağıyla, ndrikullan'ın (manevi anne/gelin) evi, kardeşliği ve ocağı arasında nesilden nesile evliliği yasaklar.

§.711. Ndrikulla (manevi gelin), gelin gibidir: Kanuna göre gelin anne-babasına belirli zamanlarda nasıl gidiyorsa, ndrikulla da belirli zamanlarda kumbarasına gider.

§.712. Ndrikulla'nın kumbaraya gitme zamanı, kanuna göre, Lidhunaş (bağbozumu / belirli bayram) tarihinden bir ay öncedir.

§.713. Ndrikulla’nın kalışı beş günü geçemez; kumbaradaki ndrikulla günleri her zaman tek sayılı olur: bir, üç veya beş gün; hiçbir zaman çift olmaz.

BÖLÜM 108

Saç kesiminde kanunî davranışlar

§.714. Saçı alan kişiye “nun” veya “kumbarë” denir.

§.715. Oğlanın veya kızın annesine, yani saçları alınan çocuğun annesine “ndrikull” veya “nunna” denir.

§.716. Saçı alınan oğlan veya kıza “famull” veya “famulleshe” denir.

§.717. Nun ve ndrikulla, kardeş ve kız kardeş gibidir ve ev halkından sayılırlar; onlardan ayrılmazlar.

§.718. Oğlan veya kız bir yaşını doldurmuşsa, saçları alınmaz.

§.719. Çocuk, saçları alınmadan ölürse, toprağa verilemez; önceden belirlenmiş bir kumbaraya haber verilir. Eğer kumbaranın evi uzaksa, çocuğun saçı başka birisi tarafından alınır; ama bu kişi çocuğun kardeşliğinden veya boyundan (fis) olmayacaktır.

§.720. Oğlanın saçını bir erkek; kızın saçını bir kadın almalıdır.

§.721. Saçı alınacak oğlanın ve kızın anne-babası, kumbarayı onurlandırmak için ellerinden geldiğince iyi bir sofra hazırlarlar.

§.722. Kumbara, yanında kendi dostlarından biriyle gelir.

§.723. Evin sevincine ortak olmak üzere üç–dört arkadaş çağrılır.

§.724. Kahveler içildikten sonra, nunun oturacağı yer belirlenir; saçı alma işi bu yerde yapılacaktır.

§.725. Gerekli hazırlıklar şunlardır: Nunun oturacağı bir iskemle; içine nunun gümüş bir asper (kuruş) atacağı su dolu bir kap; saçları üzerine düşecek bir örtü (seccade, peşkir); çocuğu tıraş etmek veya kesmek için makas veya ustura.

§.726. Nun sandalyeye oturduğunda, boydan bir oğlan, famullü veya famulleshëyi nunun kucağına yerleştirir.

§.727. Nun, saçları şu sırayla alır:
a) Alından bir tutam,

b) Başın iki yanında ikişer tutam,
c) Ense tarafında bir tutam.

§.728. Saçlar alındıktan sonra nun, oğlanın veya kızın alnına makasın ucu ile üç kez hafifçe dokunur ve şöyle der:
“Sağlık ve uzun ömürle büyü!”
Sonra famull’ü veya famulleshëyi öper, kucağından indirir, annesi ndrikull’a verir; ndrikulla da içinde gümüş asper bulunan kupayı alır.

§.729. Nun, ndrikulla’ya 50–150 groş verir; daha fazlasını vermez.

§.730. Saç tutamlarını anne alır ve sandığa koyup saklar.

§.731. Ndrikulla, kumbaraya: gömlek, don ve mintan (üstlük) verir; kumbaranın ev halkına ise – sayıları ne kadarsa – kimine peşkir, kimine mendil veya küçük bir bez hediye eder.

§.732. Çocuğun saçları alınmadan önce, makas başına değmez; saçlar çok uzarsa, yalnızca çam reçinesi aleviyle uçları yakılır (hafifçe kısaltılır).

§.733. Çocuğun saçları alındıktan sonra, kumbara o gece famull’ün evinde kalır; ertesi gün ndrikulla ile famull’ü beraber alır, kendi evine götürür; onlar, kanuna göre orada üç veya beş gün kalırlar.

§.734. Ne cenaze, ne düğün, ne de bayram – hiçbirine ndrikulla ve kumbara, famull ve famulleshë çağrılmadan gidilmez.

DOKUZUNCU KİTAP

ZARARLAR (DÂMLAR)

BÖLÜM 109

Zararın tanımı

§.735. “Zararın değeri (bedeli) vardır, fakat cezası (giobë) yoktur.”

§.736. Zarar, ihtiyarların takdir ettiği bedelle veya tarafların anlaşmasıyla ödenir.

§.737. Bir kadın, başkasının dağından odun çalarken yakalanırsa, eline dokunulmaz; ama baltası ve testere (veya bıçak) alınır, kestiği odun orada bırakılır.

§.738. Alınan balta ve bıçak, zararın tazmini olarak sayılır; başka bir yükümlülük yoktur.

§.739. “Zararın bedeli vardır, ama tüfeği yoktur.”

§.740. Tarlada, çayırda, bahçede veya bağda yapılan her zarar, zarar görene ödenir.

§.741. Hayvanın verdiği zarar için kimse para cezasına çarptırılamaz; sadece zarar bedeli ödenir.

§.742. Öküz, inek, at, katır, eşek, koyun veya keçi zarara karışmışsa, bu hayvanlar öldürülemez; verdikleri zarar hesaplanır.

§.743. Kim zarar sırasında öküzü, ineği, atı, katırı, eşeği, keçiyi veya koyunu öldürürse, hayvanı sahibine aynen (bedelsiz) bırakır.

§.744. Zararda yakalanan hayvan ya yakalanıp "Bu hayvanı zararda yakaladım, gel gör" diye sahibinin kapısına götürülür, ya da önden sürülüp senin evine sokulur, ahıra kilitlenir; zarar hesaplandıktan sonra hayvan geri verilir.

§.745. "Bir kuru toprak, bir mezar yeridir." – Keçi uğursuz nefestir; ağzıyla değdiği her şeyi kurutur.

§.746. Keçi bağda zarar verirken yakalanırsa, kör ettiği her asma sürgünü (çubuğu) için kanun şu hesabı yapar:
a) Keçinin kör ettiği asma, üç yıl meyve vermez;
b) Bir asma sürgünü, yılda iki okka şarap ve bir okka rakılık üzüm verir;
c) Keçinin kör ettiği asma sürgünü için altı okka şarap ve üç okka rakı zararı sayılır.

§.747. Tarla zararı için kanun bedeli şudur:
"Yüz mısır koçanı: bir babun (ölçek) tahıl."
(Yani her yüz koçan veya sap zararına, hayvan sahibi bir babun tahıl öder.)

BÖLÜM 110

Domuzun zararı

§.748. "Zararda domuz için tüfek vardır. Domuzu zararda yakalarsan, ateş et."

§.749. Domuz, boynunda halka (zincir, tasma) olmadan zararda yakalanırsa, vurulur.

§.750. Tek atışta veya bir baskında, kaç domuz vurulursa vurulsun, zarar domuz sahibinin hesabına yazılır.

§.751. İkinci tüfek atışı veya ikinci baskıdan sonrası, domuzu sahibine bırakır (yani ondan sonrası için tazmin yoktur).

§.752. Domuzu zararda vurur vurmaz, hemen sahibine seslenilir ki gelip alsın; çünkü etini o yer.

§.753. Domuzu zararda vurur da, o anda sahibine haber vermezsen ve domuz orada kalıp bozulmaya başlarsa, domuzun bedelini ödersin.

§.754. Domuz zararda vurulduğunda, verdiği zarar başıyla ödenmiş sayılır; zarar gören artık başka bir şey isteyemez; şikâyet hakkı kanunda yoktur.

§.755. Domuz, boynunda halka (zincir/tasma) ile zarara girerse, tüfek yoktur, sadece zarar bedeli vardır. Onu vurursan, domuzun bedelini ödersin.

BÖLÜM 111

Bahçede kurulan tuzak ve ilmek

§.756. "Kendi bahçemde tuzak veya ilmek kurarsam, beni kimse durduramaz."

§.757. İyi çevrilmiş, korunaklı bir bahçede tuzak veya ilmek kuran kimse, zarardan sorumlu tutulmaz.

§.758. Çevresi bozuk bir bahçede kurulan tuzağa bir kuzu düşerse, tuzak sahibi kuzuyu öder.

§.759. Köy içinde ve çevresinde, otlakların geçtiği yerlerde kurulan tuzağa bir kuzu düşerse, tuzak sahibi kuzuyu öder.

§.760. Tuzak, güneş doğarken kurulur; güneş batarken çözülür veya iyice kapatılır.

§.761. Gece dağda kalan sürü, sabah tuzağa düşerse, risk sürü sahibinindir; tuzak sahibi bir şey ödemez.

§.762. Tuzak gündüz kurulmuşsa, üzerine düşen her hayvan için tuzak sahibi zararı ödemek zorundadır.

§.763. Gece tuzağa köpek veya kedi düşerse, kaybolmuş sayılırlar; çünkü bunlar yeri eşeler, toprağı kazarlar.

§.764. Tuzak dağda, ama hayvanların geçtiği patikalarda kurulmuşsa, bir kuzu ayağıyla tuzağa takıldığında çoban tuzağı parçalama hakkına sahiptir; tuzak sahibi ondan bir hesap isteyemez.

§.765. Başkalarının evlerinin yakınında, köy çevresinde kurulan tuzağa, köy sahibinin hayvanı düşer ve ayağı kırılır veya orada ölürse, tuzak sahibi iki kat öder.

ONUNCU KİTAP

KANUNUN KÖTÜLÜKLERE KARŞI KISMI

YİRMİNCİ BÖLÜM

Hilekârlık (Hjeksija)

§.766. Hilekâr (hjekës), kötü arabuluculuk yaparak veya yer altından iş çevirerek, başkasına köyünde yıkım veya kara bir iş yapması için yardım eden kişidir.

§.767. Hilekâr, arkadaşlarına şunlarda yardım ederse:
a) Kadın ve kız kaçırmada, kan davasına düşer ve köye 500 groş ceza öder;
b) Cinayette, kan davasına düşer ve köye 500 groş ceza öder;
c) Hırsızlıkta veya köyde yapılan her türlü kötülükte – hilekârın yol gösterdiği, öncülük ettiği ve öğrettiği sabit olursa – kanuna göre çalınan malın bedelini öder.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

HIRSIZLIK

BÖLÜM 112

Hırsızlığın tanımı

§.768. Hırsızlıkta şunlar yer alır:
a) **Hırsız (cub)**: Başkasına ait bir hayvanı kendi eliyle çalan kimsedir.
b) **Ortaklar (simahorët)**: Hırsıza bir hırsızlıkta veya başka bir kötülükte yardım eden, ona destek olan kimselerdir; iş en sonunda ortaya çıktığında, çalınan malı kanuna ve aldıkları paya göre öderler.
c) **Ekmek (buka)**: Hırsızların çalıntı mallarla yemek yediği ocak, ya da ellerinde çalıntı mal varken onlara ekmek verilen evdir. “Hırsız ile ekmek veren birdir.”
d) **Saklayan (kjori)**: Çalıntı malı saklayan kişidir. – “Önce hırsız, sonra saklayan.”
e) Saklayan hırsızlığa fiilen katılmasa bile, çalıntı mala yuva olduğundan, hırsız gibi suçlu sayılır.
f) **İz (gjurma)**: Çalıntı hayvanın bıraktığı ayak izidir; malın sahibi bu izleri takip ederek, izin nereye gittiğini görür: bir köy sınırı içine mi, bir mahalle (lagje) içine mi, bir ev, avlu veya ağıla mı girmiştir. – “İz koyuldu mu, mal bulunur.”
g) **Çocuk, delikanlı, ergen (fmi, brraca, biramela).**
h) **Gaspçı (grabitçori)**: Yüz yüze ve zorla, bir borç veya başka bir iddia uğruna, başkasının malını alan kimsedir.

§.769. Çalıntı malın izi dağda kalırsa, mal sahibi ne komşu köye, ne de komşu sancağa (flamur) sarılabilir; fakat gönlü o köyden şüpheleniyorsa, o köyden yeminle teminat isteyebilir.

§.770. İz köy sınırına girerse ve hırsız bulunamazsa, mal sahibi köyden hesabını ister; köy, malı ödemek zorundadır.

§.771. İz, köyün bir mahallesine girerse ve hırsız ortaya çıkarılamazsa, o mahalle malı sahibine öder.

§.772. İz, bir evin, avlunun veya ağılın sınırına girerse, o ev malı sahibine öder.

§.773. İz, bir evin, avlunun veya ağılın sınırına girerse, o ev malı sahibine öder.

§.774. Çocukların, delikanlıların ve ergenlerin yaptığı her zarar, hırsızlık ve yaramazlık – ortaya çıkarılırsa – onların ait olduğu ev tarafından ödenir.

§.775. Kanunun ilkesi şudur:
"Eksiklerin (çocukların, aklı ermezlerin) yaptığını, evin erkekliği öder."

§.776. Çocuklar, delikanlılar ve ergenler, suçüstü hırsızlık yaparken yakalansalar bile, onlara yabancı eli değemez (dövülemez); ailelerine haber verilir, sorumluluğu onlar taşır.

BÖLÜM 113

Gasp (Grabitja)

§.777. "Tanrı'nın yolu mal bırakmaz."

§.778. Kanun, kimsenin kendi yolunda rahatsız edilmesine izin vermez. Büyük yolun kimseye özel borcu yoktur.

§.779. Biri, birinden alacağı olduğu hâlde, karşı taraf ödemezse; alacaklı köye şikâyet eder, köy borçluya hatırlatır.

§.780. Bir kimse büyük yolu keser, yolcunun atını, katırını, eşeğini veya koyununu durdurur, önünü keserse – orada hemen öldürülmedikçe – gaspçı, köyün cezasına çarptırılır ve gasbedilen malı sahibine geri verir.

§.781. Bir kimse, sadece zanna dayanarak birinin atını, katırını, eşeğini veya başka bir malını gasbeder; en sonunda da gasbedilenin borçlu olmadığı anlaşılırsa, gaspçı büyük yolu bozduğu için köy cezasına çarptırılır; malı sahibine geri verdiği gibi, gasp edilen günlerin bedelini de öder.

BÖLÜM 114

Sürü baskını (Preja / Preja – Pre)

§.782. “Sürü, sürüyle geri alınır.”

§.783. Sürü baskını, bir sürünün dağda, merada ya da ağılda toptan alınması, sürülüp götürülmesi demektir.

§.784. Sürü baskını çoğunlukla, komşu mahallelerin birbiriyle anlaşamamasından doğar.

§.785. Sürü baskını, ya başka bir sürü baskınıyla, ya da tüfekle (silah gücüyle) karşılık bulur.

§.786. Sürü baskını; köy ile köy, sancak ile sancak arasında veya tek tek evler arasında olabilir.

§.787. Sürü baskını, dağ yahut yayla sınırı, otlak hakkı veya bir köyün, sancağın ya da bir tek evin onurunu inciten bir başka zorbalık sebebiyle yapılır.

§.788. Dağda yapılan sürü baskınında, sadece sürü sahibinin malı söz konusudur; başka ceza yoktur.

§.789. Ağılda yapılan sürü baskınında, sürü sahibinin malına ek olarak, ahırın/onurunun korunması adına 600 groş ceza vardır.

§.790. Yolsuz (haksız) baskında sadece sürü sahibi malını geri alır, 500 groş ceza da alınır; fakat iyi niyetli dostların ve ülkenin saygın adamlarının arabuluculuğuyla bu ceza bağışlanabilir.

§.791. Sınırda, dağda, yaylada, yoldan geçen yabancı bir sürüye baskın yapılırsa, hem köy hem sancak baskıncıya arka çıkar.

§.792. Yolsuz baskın yapılmışsa ve köy ile sancak baskıncıya arka çıkmışsa, arabuluculuk rehinler alır ve ihtiyarlar, kanuna göre işi tartar.

§.793. Suçun ağırlığına göre ceza ve mal bedeli, sahibine ödenir.

§.794. Köy ve sancak baskıncıya arka çıkarsa, baskına uğrayan taraf, kendi onurunu ayağa kaldırmak ve malını tazmin etmek için, o köy veya sancaktan eline kimi geçirirse onun sürüsüne baskın yapma hakkına sahiptir.

§.795. Baskına uğrayan, bütün köyü veya sancağı baskınla vuramaz; baskıncıyı ayrı tutar, ev ev ödetir. Kanun şöyle der:
“Ya malı sahibine ver, ya da yolu serbest bırak.”

§.796. Dağda ve yaylada baskına uğrayan sürü için iki kat yoktur; sadece mal sahibinin hakkı vardır.

§.797. “Sürünün çanı baskınla alınamaz.”

§.798. Dağda veya ağılda sürünün koçunun çanı baskınla alınırsa, bu çanın onuru, alınan sürü ve baskın yapılan ağıllar kadar ağırdır; baskıncı, bir tek kuzu bile almasaydı bile, 500 groş ceza öder.

§.799. Sürü koçu (ogiç), sürü önderi (hanor, vergani) ve zincirli çoban köpeği, baskınla alınamaz; borç için de alınamaz.

§.800. "Borç için baskın yapılmaz." Yapılırsa, köy ve sancak baskıncıyı dışlar; o, malı iade etmezse, yalnız bırakılır.

§.801. Baskıncı, baskınla aldığı sürüyü telef ederse, ödeme gününde sürüyü başına baş sahibine iade eder, üstelik kendi sürüsünden seçerek verir.

BÖLÜM 115

Uğursuz suç (Faji i kobshem)

§.802. Misafirin evini veya torbasını çalan kimse için kanun, ceza olarak "kara yüz" damgasını koyar; o artık meclisten ve mahkemeden kovulmuştur.

§.803. Bir evin misafirini, başka birinin eli soyarsa; misafir kesilmiş sayılır, hem misafirini veren ev hem de evi basılan, onurunu ister.

BÖLÜM 116

İki kat ödeme (Dypernjahja)

§.804. Kanunun geçerli olduğu her yerde, her çalıntı şeyin iki kat ödemesi vardır:
"Bir için iki, yeter ki ayağıyla yürüsün."

§.805. İki kat ödeme, sadece büyükbaş hayvanlar için değil, küçükbaş ve diğer çalıntı şeyler için de geçerlidir.

§.806. Kasıtlı olarak yakılan ev, kulübe, barınak, ot yığını (samanlık), yaprak yığını veya çit için de iki kat ödeme yapılır.

§.807. Bahçe, bağ ve tarla da çalınır veya kasıtlı zarara uğratılırsa, iki kat ödeme yapılır.

§.808. Horoz (öten-kandeci) çalıntı veya öldürülmüşse, ceza 500 groştur; çünkü
"Öten horoz, yoksulun saatidir."

§.809. Besili domuz çalıntı veya öldürülmüşse (zararda vurulan hariç), bedeli 500 groştur; çünkü "Besili domuz, bir evin geçim kaynağıdır."

§.810. Bu iki hayvan için iki kat ödeme yoktur; ne horoz horozla, ne domuz domuzla ödenir; sadece 500 groş nakit ödenir.

§.811. Ustaların aletleri için de aynı böyledir: Meselâ bir örs çalınıp hırsız yakalanırsa, hırsız, örsün sahibi kaç gün çalışmadan kaldıysa o kadar yevmiye ve örsü aynen öder.

BÖLÜM 117

Çalıntı mal sahibinin hakkı

§.812. "Mal sahibi, malını nerede bulursa orada alır."

§.813. Bu ilkeye göre, çalıntı mal sahibi, uzun uzadıya delil toplamak zorunda değildir; malını nerede bulursa, onu oradan alma hakkına sahiptir.

§.814. Mal, ekmek (ev) vasıtasıyla çalındıysa, ekmek veren öder.

§.815. Mal, saklayan (kjori) aracılığıyla çalındıysa, saklayan öder.

§.816. Mal, iz sürülerek takip edilmişse, izin kaldığı yerde durulur ve orada mal sahibi için ayak ve elle (mallarla) hesap verilir.

§.817. Biri, çalıntı bir malı, çalıntı olduğunu bilmeden satın almışsa; malın sahibi onu geri alma hakkına sahiptir. Onu satan hırsız, alıcıya aldığı fiyatın son kuruşuna kadar parasını geri verir; mal sahibine ise iki kat ödeme yapar.

§.818. Yalnız kilise ve papaz evi (Qela) içinde yapılan hırsızlıkta, hırsız köy ve sancak önünde ayrıca ceza ödemez.

§.819. Mal ağıldan çalınmışsa, hırsız iki kat ödeme ve kırılan ağılın onuru için 500 groş öder.

§.820. Mal dağdan çalınmışsa, hırsız iki kat öder.

§.821. Mal evden çalınmışsa, hırsız iki kat ve kırılan evin onuru için 500 groş öder.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

CİNAYET (VRASA)

BÖLÜM 118

Pusu (Prita)

§.822. Pusu, Arnavutluk'un dağ ve ovalarında, kan dökmeye niyetlenenlere tuzak kurulması hâlidir: (Pusuya çıkmak, pusuda beklemek, pusu kurmak, pusuda yakalanmak.)

§.823. "Kötülüğe, ona önderlik eden veya ona katılan cevap verir."

§.824. Kendi sancağı içinde, kimse kimseyi bir başkasına pusu kurmak için yanına alamaz; eğer alır, sancaktan birini pusuda vurursa, hepsi kan davasına düşer.

§.825. Kendi sancağı dışında, başka bir sancağın adamını pusuya düşürmek için çıkarlarsa, pusuya önderlik eden kan davasına düşer; ortaklar değil.
"Önde giden, kanı üstlenir."

§.826. "Mermiyi veren, kanı kendinin kılar."

§.827. Biri kalkıp arkadaşlarını ve dostlarını toplar, birine pusu kurmaya gider; onlara 'Açılan bütün tüfekler benimdir' derse ve biri vurulursa, kanı önder üstlenir.

§.828. "Tüfek kanı eve getirir." – "Tüfek seni kana bırakır."

§.829. Biri, başkasının tüfeğini onun haberi olmadan alır, gider pusu kurup birini öldürürse, kan davasına düşen tüfeği alan olur; tüfeğin sahibi olmaz.

§.830. Biri, bir başkasının tüfeğini onun bilgisiyle; "Falan kişiye pusuya gideceğim, onu öldüreceğim" diyerek alır ve gerçekten de gidip öldürürse, kan davası tüfeğin sahibine de düşer; çünkü
"Tüfek, kanı eve götürür."

§.831. "Daha önce kan davası olmayan ortak da kana girer."

§.832. Biri pusuya çıkar, arkadaşlarını ve dostlarını toplar, pusuda daha önce aralarında kan davası olmayan birini öldürürse; önder de, kanı paylaşan ortaklar da kan davasına düşer.

§.833. Biri, kendi kanlısına pusu kurmak için çıkar, yanında arkadaşları ve dostları olsa bile, kendi kanını almış olur; kan davasına düşmezler.

§.834. Bir grup erkek pusuya çıkar, ilk kurşun pusuculardan gelir ama kimseyi vurmaz; o anda pusuda yakalanan taraftan da kurşun çıkar ve karışıklıkta, pusuda olanlardan biri kendi tarafının kurşunuyla ölürse – vurulma, pusucuların tüfeğinden olmasa bile – kan davasında sanık, ilk kurşunu atan pusuculardır.

§.835. Pusu, silahı yalnız erkeklere doğrultur; kadınlara, çocuklara, eve veya hayvana doğrultmaz.

§.836. Pusu, kadınlara, çocuklara, eve veya hayvana ateş açarsa kanuna karşı gelmiş olur. Kendi sancakları bu suçu kanuna göre cezalandırmazsa, tüfek önce evden eve, sonra boydan boya, köyden köye ve en sonunda sancaktan sancağa geçer.

§.837. Pusuya giden kimse, hem kendisi için hem ortaklar için yanında ekmek götürmelidir.

§.838. Pusu yerine gitmeden önce bir eve uğrar, kahve içer, ekmek yer ya da ekmek alırsa; sonra pusuya gider ve birini öldürürse, öldürülenin ev halkı kan davasını, onlara ekmek veren evden ister.

§.839. "Katile bilerek verilen tüfek ve ekmek, kanı onu verene getirir."

§.840. Biri, arkadaşına pusuya çıkmak için gider, ortak olarak arkadaşlarını toplar; birini öldürürlerse, önder de, ortaklar da – pusuya düştükleri evle yüz yüze gelmişlerse – kan davasına düşer.

§.841. Mirdita'dan biri kalkıp Thkella'ya veya Lezha Dağı'na gidip birine pusu kurarsa ve oradan, o sancaklardan ortaklar alırsa; önder de, o sancaklardan ortak alan da kan davasına düşer.

§.842. Biri başka birine, "Git falancaya pusu kur, onu öldür; kan barışında senin kan bedelini ben ödeyeceğim" diye söz verir, yeminle güvence verir; diğeri de bu söze dayanarak gider ve tam denildiği kişiyi öldürür; barış günü geldiğinde söz veren sözünü tutmaz, para ödemezse, katil kan davasına düşer; onu buna teşvik edenin ise evi, kurduğu komplo yüzünden yağmalanır, ayrıca 100 koç ve bir sığır ceza öder.

BÖLÜM 119
Katil (Dorërasi)

§.843. Katil (dorëras), birini kendi eliyle öldüren kişiye denir.

§.844. Katil, adamı öldürür öldürmez, "Onu ben öldürdüm" diye haber göndermelidir ki, ölenin ailesi aklını yitirecek kadar şaşkına dönmesin.

§.845. Katil, gidip *besa* (geçici güven sözü) istemek için adam göndermelidir.

§.846. Katil, ölüyü bizzat kendisi sırtlayıp getirebiliyorsa iyi; yoksa yolda karşılaştığı ilk kişiye, gidip ölüyü getirmesini ve silahını ölünün başucuna dayamasını söylemelidir.

§.847. Katil, öldürdüğünün silahını almaya kesinlikle cesaret edemez; böyle yüzkarası bir iş yaparsa, iki kan davasına birden düşer.

§.848. Kendi anne babasından birini öldüren katil, boyundan (fis) veya köyden tamamen dışlanır.

§.849. Katilin, geceleyin dolaşma hakkı vardır; fakat gün ağarınca, ışık nereye vurursa orada saklanmak zorundadır.

BÖLÜM 120
Ortak (Simahori)

§.850. Ortak (simahor), katile el veren, ona cinayette, hırsızlıkta veya herhangi bir başka kötülüğü gerçekleştirmede yardım eden kişidir.

BÖLÜM 121
Kefil / Besa çıkaran (Bestari)

§.851. *Bestar*lar, katil ve ailesine verilen *besa*yı (güvenceyi) sağlamak için, ölenin ailesinin ve akrabalarının yanına gidip söz alan, katili ve ailesini *besa süresi içinde* her türlü saldırıdan korumakla yükümlü kişilerdir; yani katilin ve ev halkının koruyucularıdır.

§.852. "Kefile ve *bestar*a kimse para vermez."

§.853. Ortada zorunlu ve kutsal bir ihtiyaç varken, kanun; kefil olanların ve birine *besa* çıkaranların, bu işten dolayı yevmiye veya ücret almalarını istemez.

BÖLÜM 122
Besa (Geçici Güvence, Ateşkes)

§.854. *Besa*, ölenin ailesinin, katile ve onun ev halkına verdiği; onları belirli bir süre için kan davasıyla kovalamayacağına, geçici olarak serbest ve güvenlikte bırakacağına dair süreli özgürlük ve güven sözüdür.

§.855. Besa istemek için adam göndermek kanundur; *besa vermek* ise görev ve yiğitliktir.

§.856. Ölenin ailesi katile *besa* verirse, katil – öldürmüş olsa bile – cenazeye ve ağıda gider; ölüyü mezara kadar uğurlar ve yas yemeğinde bulunur. Bu *ilk besa* 24 saat sürer.

§.857. Katil, verilen *besa*ya rağmen cenazeye ve yas yemeğine gitmezse; bu, ölenin ailesi için onursuzluk sayılmaz; *besa vermemiş olsalar da* katil, zulmüne zulüm katmış sayılır.

§.858. Ölü toprağa verildikten sonra, köy kanuna göre katile ve onun ev halkına *besa* çıkarma hakkına sahiptir.

§.859. Köyün besası otuz günlüktür.

§.860. Ölenin ailesi diretir ve köyün besasını kabul etmezse, katil ev halkı ve ocağının zarar gören tarafla birlikte sayılan bütün kuzenleri, saklanmış olarak yaşamak zorundadır.

§.861. Katile *besa* çıkarma yetkisi, ölenin ailesinden başka kimsede değildir; ölenin ailesi, önce kendi köyüyle işini düzeltmeden, kimseye *besa* veremez.

§.862. Ölenin ailesi, önce kendi köyüyle arayı düzelttikten sonra, katil için *besa* istemeye gelecek dost ve akrabalara yol açılır.

§.863. Ölenin ailesi, kendi boyunun (fis) besasını açtığında, köydeki tüm boylara besa verecektir; hiçbirine eksik, hiçbirine fazla değil.

§.864. Bir dost kalkıp ölenin ailesine besa istemek için gider ve aile onu "Bir daha gelme" diyerek geri gönderirse, o kişinin tekrar gitmesine gerek yoktur.

§.865. Bir başka dost kalkar, ölenin ailesine besa istemek için gider ve aile onu, "Şimdilik sana *besa* vermem, uygun zamanı görmüyorum" diyerek geri gönderirse; aile, ileride vermeye niyetlendiği *ilk besa*yı, gönlündeki yakın dostları bir yana bırakarak önce o kişiye vermek zorundadır.

§.866. Katilin evi *besa* altındaysa, işinde düzgün ve ağırbaşlı dursun; hem erkekliği hem kadınlığı ölçülü olsun; ölenin ailesine zarar ve rahatsızlık vermesin; onların yanında kibir satmasın, efelenmesin.

§.867. Katilin evi, ölenin ailesine karşı kötü davranırsa, köy ve kefiller birlikte onu uyarır; gerekirse para cezasıyla cezalandırılır ve *besa* kesilir.

§.868. Kanun, yiğitliği ve görevi şöyle emreder: Ölenin evi yoksul ve kanatları kırık da olsa, kimse o evde horlanmamalıdır.

§.869. Kimse, kan davalısını alıp ölenin evinin bulunduğu köyde dolaştırarak gösteri yapmaya kalkışamaz. Kanun şöyle der:
"Kan davalısını koru, ama onu ölenin ev halkının gözü önünde gezdirmene gerek yok."
"Katilin gece hareket hakkı vardır; gün ağardığında, ışığın vurduğu yerde saklanır."
"Bir insan kana girdiyse, kaçmayı ve saklanmayı görev bilir."

§.870. "Ocağın (zjarm) dışına çıkarılmış akrabalık, 24 saat geçtikten sonra kan davalısına karşı korunmaz."

§.871. Katilin, ocağından ayrılmış akrabaları, cinayetten sonraki 24 saat içinde kendilerini korurlar; çünkü ölenin evi onları öldürürse, kendi kanını almış sayılır.

§.872. Eğer 24 saat geçtikten sonra öldürülmeden kurtulurlar ve sağ kalırlarsa, ölenin eviyle el sıkışırlar; böylece kendi işlerinde serbest olurlar.

§.873. Ölenin evi, 24 saat geçtikten sonra katilin ocaktan ayrılmış akrabalarından birini öldürürse, kan almış olmaz; bilakis *kana girer*.

BÖLÜM 123
Sürü ve çoban besası

§.874. Sürü ve çoban besası, iki veya daha çok sancağın (flamur) karşılıklı rızasıyla aralarında koydukları bir güvencedir.

§.875. Bu besayı koyarken sancak beyleri (Flamurtarët) ve ileri gelenler (Krenët) ile gençler, yolcunun, haberciyin ve sürüsüyle yol alan çobanın izleyeceği güzergâhı belirlerler.

§.876. Bir sancağın yolcusu veya habercisinin, başka bir sancakta işi varsa, sürü ve çoban besasıyla belirlenmiş sınırların dışına çıkma hakkı yoktur.

§.877. Yolcu ve haberci, kendi güzergâhlarının dışına çıkmak zorunda kalamaz; başka bir sancakta bir eve giremezler; yabancı sancak sınırına ayak bastıkları anda, doğruca o yerin sancak beyinin (Flamurtar) evine gitmek zorundadırlar.

§.878. Yolcu işini görmek, haberci sancak işini yürütmek zorundaysa, yabancı sancakta tek başına dolaşamaz; mutlaka ya yerel sancak beyi tarafından ya da sancak beyi tarafından görevlendirilen biri tarafından refakat edilmelidir.

§.879. Yolcu ve haberci, giderken de dönerken de büyük yolu takip eder; sürü ve çoban besası ile belirlenmiş sancak sınırlarının dışına çıkamaz.

§.880. Sürü, yolcuyu, habercileri veya çobanı, daha yabancı sancağın sınırlarını geçmeden ya da sürü, sözleşilmiş sınır parçalarında otlarken vururşa, bu eylem sürü ve çoban besasının ihlali sayılır.

§.881. Sürü ve çoban besasını bozarak pusu kurmanın cezası şudur:
a) Katil, ölenin ailesine kan bedeli olarak 22 kese öder.
b) Katilin sancağı, katilin üç kulesini yakar; katilin üç kulesi yoksa, katilin kulesiyle birlikte onun en yakın iki akrabasının kulesi yakılır; eğer yakın akrabası yoksa, yüz göbek geriden bile olsa, kuleleri olan her akrabasının kulesi yakılır.

§.882. Katilin sancağı, katilin bütün mal varlığını – ekinini, toprağını, hayvanını ve sahip olduğu her şeyi – gözden geçirir ve el koyabilir.

§.883. Yolcu veya haberci, kendi yolunun dışına çıkarsa, çoban da sürüyle sınırları aşarsa ve orada biri onları öldürürse; bunlar, sürü ve çoban besası kapsamında korunmuş sayılmaz; kan davası, onların çıktığı evle yaşanır ve katil, kanun uyarınca o evle kana girer.

§.884. Birisi sürüyü dağda vurur, sürüyü sürer ve işaretlenmiş sınırları aşarsa, hırsız, sürü ve çoban besasını bozduğu için, yukarıda belirtilen ceza ve yaptırımlara maruz kalır.

§.885. Sürü ve çoban besasının kefilleri; sancak beyleri, ileri gelenler ve bu besaya giren sancakların gençleridir.

Not: Halk anlatılarına göre – ki biraz sonra bu çeşitli anlatıları sıralayacağız – "sürü ve çoban besası" çok eskidir; tüfek icat olmadan, namlu ateş saçmadan önce bile uygulanmaktaydı. Bugün de yer yer sürü ve çoban besası hâlâ geçerlidir; örneğin Gjakova dağlarında: Nikaj, Mertur, Gash, Krasniqe ve çevresinde. Dukagjin dağlarında: Shalë, Shosh, Kir, Gjaj, Plan ve Toplana'da; Puka, Mirdita, Thkella, Lezha Dağları ve Kurbin taraflarında – her ne kadar bugün artık bu **besa** tutulmuyor olsa da – bu bölgelerin yaşlıları, eskiden buralarda da sürü ve çoban besasının geçerli olduğuna dair çok sayıda hikâye anlatır.

BÖLÜM 124
Kan (Gjak)

§.886. Arnavut dağ kanununda, doğan bütün erkek çocuklar eşit kabul edilir; biri diğerinden ayrılmaz.

§.887. İnsan hayatının değeri birdir; iyi için de, kötü için de aynıdır.

§.888. Herkes kendini iyi sayar ve "Ben erkeğim, adamım" der; diğerleri de ona "Sen adam mısın?" diye sorar.

§.889. Eğer kanlar arasında ayrım olsaydı, kanun, iyiyle kötüyü tartmak için ihtiyar heyeti ve kefiller aracılığıyla, işi nasıl tartacağını bilemezdi; çünkü herkes, kendi omzunda dört yüz dirhemlik değer taşır.

§.890. Kanlar arasında ayrım yolu açılsaydı, kötüler; davasız, hesapsız, sırf "duruşu ve asaletine sinir oldum" diye iyi insanları öldürürlerdi; cinayetler artardı; kötü insanı öldürmenin hesabını soracak kimse kalmazdı.

§.891. Bu sebeple "Kanları Leka aynı yıkadı: İyi, kötüden çıkar; kötü, iyiden çıkar."
"Can, canla karşılanır; görünüşü Tanrı bağışlar."

§.892. Birini öldüren kim olursa olsun – erkek veya kadın, oğlan veya kız, hatta beşik çocuğu, iyi veya kötü, genç veya çok yaşlı, zengin veya fakir, soylu veya sıradan – ceza tek çeşittir: Bir erkeği öldürmenin cezası, 6 kese kan bedeli, 100 koç ve yarım öküz para cezasıdır.

§.893. Birini yaralı bırakan, 892. maddede belirtilen bedelin yarısını öder; hem erkek hem kadın için.

§.894. "Yaralı, kemik kaynayana kadar sürer; ya da hekim ne kadar derse o kadar ödenir." (Yani tedavi masrafları, hekim ne kadar biçerse.)

§.895. Kan veya yara barışı, sancak ileri gelenleri ve gençler aracılığıyla yapılırsa, sadece kan için 6 kese, yara için 3 kese ödenir. Kan veya yara barışı, dostların arabuluculuğuyla yapılırsa, 6 ve 3 kesenin üzerine, tedavi masrafları ve zararlar da eklenir.

§.896. Kan davasına düşen taraf, cinayet köy içinde işlenmişse, katil; evi, oğlanları ve beşik çocuğu bile varsa hep birlikte köyden çıkıp dostlara sığınır, cinayet riskinden uzaklaşırlar.

§.897. Katilin karısı yüzünden ölenin evi, katilin evine gidip kavga çıkaramaz; çünkü "Kadın da papaz da kan davasına girmez."

BÖLÜM 125
"Kan, parmak için gider" (Gjak shkon për gisht)

§.898. Eski dağ kanununda, sadece katil kana girerdi; yani tetiği çeken, tüfeği ateşleyen kişi.

§.899. Ölenin ailesi, katilin kardeşlerinden, yeğenlerinden veya kuzenlerinden kimseyi öldüremezdi; yalnız "parmak" – yani katil – hedef alınabilirdi.

§.900. Daha yeni kanun ise, katilin evindeki bütün erkekleri, beşik çocuğuna kadar ve ayrıca katilin kuzenlerini ve uzak yeğenlerini – ayrılmış olsalar bile – cinayetten sonraki 24 saat boyunca kan davası tehlikesi altında sayar. 24 saat geçtikten sonra, ölenin evi kefil koymak zorundadır.

BÖLÜM 126
"Kan, kana karşı kalır" (Gjak për gjak me mbetë)

§.901. İki kişi tartışırken birbirlerini öldürür ve ikisi de ölürse, baş başa kalırlar; yani kan, kana karşı dengelenmiş olur.

§.902. Ölenlerin evleri tartışmaya giremez; mahalle mahalle tazminat isteyemezler. Kanuna göre kefilleşirler.

§.903. Bir taraf ölür, diğeri yaralı kalırsa; yaralı olan, artan kan bedelini öder (kalan farkı iade eder).

§.904. Birisi kardeşimi öldürür; ben kalkar, katilin evinden birini yirmi kez yaralarım; sonunda tüfeği boşaltır ve onun kardeşini veya doğrudan kardeşimi öldüren katili vurursam, bütün yaralar tartılır, ödenir ve iki ölü "baş başa, kan kana" sayılır.

§.905. Yirmi kez yaraladığım adamı öldürürsem, yaralar sayılmaz; sadece iki ölü, kan kana kalır.

§.906. Birine ateş eder ve sadece kafasını sıyırıp yaralarsam, yara için 3 kese öderim.

§.907. Bacağına vurursam, 750 groş öderim.

§.908. Belden yukarı yaralamada 3 kese; belden aşağıda 750 groş ödenir.

BÖLÜM 127
“Kan, suç (faj) için olmaz” (Gjaku per faj nuk jet)

§.909. Bir Arnavut, bir Arnavut’a ne kadar haksızlık ederse etsin, onu ihtiyarlar ve kefiller aracılığıyla yargılama hakkına sahiptir; fakat onu öldüremez, çünkü “Kan, suç için olmaz.”

§.910. Biri bana hakaret eder de ben onu öldürürsem, kanını üstlenmiş olurum.

§.911. Biri evimi, kulübemi veya barınağımı yakmaya gelirse, ben onu beklerim ve vurup öldürürsem, yine kanını yüklenmiş olurum.

§.912. Biri beni soymaya gelir; kapımı sökmeye çalışırken onu görür, öldürürsem, kanını yüklenmiş olurum.

§.913. Biri ağılımı boşaltmaya gelir; onu sürümü kapıdan çıkarırken yakalar, sürümü geri almaya çalışırım, o bırakmak istemez, ben de onu öldürürsem, kana girerim.

§.914. Birisi beni döverse veya bana vururs a, ben de onu öldürürsem, kana girerim.

§.915. Biri boğazıma sarılırsa – gerçi bir kafaya iki el vardır – ben onu öldürürsem, onun kanını üstlenmiş olurum.

Not: 914 ve 915. maddeler, suçun ağırlığına göre tartılır.

BÖLÜM 128
“Kan, ceza (giobë) olmaz”

§.916. Kanun der ki: “Kan, kandır; ceza, cezadır.”

§.917. Kan hiç bir zaman düşmez, kaybolmaz.

§.918. Ölenin evi, katilin evine her ne tür hak iddiasıyla giderse gitsin, ihtiyarlar ve kefiller aracılığıyla davaya bakılır ve gerekirse pêgje (rehin/kefalet) ile hükme bağlanır; çünkü suç her zaman suçtur ve ölenin evi, katilin evini, ihtiyarların uygun gördüğü şekilde temize çıkaracaktır (ya da yükümlü kılacaktır).

§.919. Ölenin evi, hangi cezada katilin evine başvurursa başvursun, ceza ceza olarak ödenir; ama kanı düşüremezler, kanı para cezasına çeviremezler; ev kötü ve terk edilmiş olsa bile.

BÖLÜM 129
Kötü iş için dökülen kan

§.920. "Birlikte beden kurup birlikte zorbalık edenler, kötü iş üstünde öldürülürlerse, kanları boşa gider."

§.921. "Kan suç için olmaz" ilkesi, kadınların ırzına geçilmesi (tecavüz) söz konusu olduğunda, hükmünü kaybeder.

§.922. "Kesilmiş misafir, silah ve zorla kirletilmiş kadın – kanun bunlara dokunmaz."

§.923. Zorla alınan erkek ve kadın ancak şu halde kanı boşa gider: Kötü iş ve rezil bir hâl içinde, aynı tüfekle öldürüldüklerinde.

§.924. Zorla alınanların anne-babası, katilden kan isteyemez; ona, "Elin dert görmesin" diyerek boş mermiyi (kullanılmış fişeği) verirler.

§.925. Kefil koyarlar ki, zorla alınanların kanı, ebediyen talep edilmeyecektir.

§.926. Ölenlerin anne-babasının yüreği sızlar da, katilin onları gerçekten zorla değil de başka şekilde öldürdüğüne inanırsa, dava kanuna göre yemine taşınır.

§.927. Eğer *Porota* (heyet) içeride hüküm verir ve katili haksız bulursa, katil iki kan davasına ve kanundaki para cezasına birden düşer.

§.928. Kötü işte yakalanan iki kişiden biri kaçıp kurtulur, diğeri öldürülürse; katil, daha sonra kaçanı öldüremez; öldürürse kana girer ve öldürülenin tarafı onun kanını alır.

§.929. Bir erkek, bir kadın veya kızı (bakireyi) kaçırır ve ikisi birlikte öldürülmeden kurtulur, uzak bir ülkeye kaçar ve orada yaşamaya başlarlarsa, sancak (Flamur) onları ebediyen dışlar.

§.930. Bu kötü işin arkasında, hem erkeğe hem kadına tuzak kuran, onları buna teşvik eden biri olduğu ortaya çıkarsa; boy, köy ve sancak, ikisini birden doğrar; kanlarını cezaya çevirir (kanını giobë yapar).

§.931. Dul kadın veya bakire kız, zorla kaçırıldığında; yakalanırlarsa, canlı canlı gübre yığınının içinde yakılırlar.
Ya da iki yanan odun yığınının arasına konur, zorla konuşturulup, bu işe ortak olanları söyleyene kadar yakılırlar; söylemezlerse, iki ateşin arasında yanıp kül olurlar.
Eğer, işi tertipleyen ve zorbalığı yöneten kişi kimse, sonunda bunu itiraf ettirirlerse; bu kez hem ona hem zorla alınmış kadına halka takarlar ve ikisini birden doğrarlar.

BÖLÜM 130
Kasıtsız öldürme (Vrasa pa hiri)

§.932. Kasıtsız öldürme, peşine tüfekle kovalamayı gerektirmez; katil, kan bedelini öder ve kefil koyar.

§.933. Taze kan sıcakken katil, uzaklaşır ve saklanır; ta ki iş iyice anlaşılana kadar.

§.934. Akıllı insanlar devreye girer; öldürmenin gerçekten kasıtsız olduğuna kanaat getirilirse, katil kanın bedelini ve kefaletini öder.

§.935. Biri, istemeden hamile bir kadını öldürürse; kadının kan bedeli olan 3 keseye ek olarak, karnındaki bebek için de 3 kese öder.

§.936. Katil, karnındaki bebek için 3 keseyi ödemekte diretirse, kanun kadının mezarının açılıp bakılmasını öngörür; çocuk erkek mi, kız mı, yoksa yok mu anlaşılır.

§.937. Eğer çocuk erkekse, katil; kadının kan bedeli için 3 kese, oğlanın kanı için 6 kese öder. Kız ise, kadının 3 kesesine ek olarak kız için 3 kese öder.

§.938. Kasıtsız öldürmede para cezası (giobë) yoktur.

BÖLÜM 131
Kefilli öldürme (Vrasë me dorzani)

§.939. Kan barışı yapıldıktan sonra da, katilin ve ölenin evleri aralarında kavga çıkarırlarsa, kefiller ateşe girer; kefillik adının lekelendirilmemesi için ellerinden geleni yaparlar.

§.940. Aralarında tüfek patlarsa, kefiller, önce hangi evden ateş açıldıysa, o evden "kesilmiş misafir"i (öldürülenin onurunu) ister. "Kan, kana karşıdır."

BÖLÜM 132
Tüfek, kan davalısını takip eder

§.941. "Atılan tüfeğin cezası vardır." – "İlk tüfek ceza getirir."

§.942. "Tetiğe basmak ceza getirir."

§.943. İki kişi tartışır; biri tüfeği kaldırıp diğerine çevirir, tetiğe basar ama tüfek ateş almaz; o anda kimse ölmezse, ilk tetiğe basan ceza öder.

§.944. İlk tetiğe basan ateşleyemez; ikinci kişi hazır bekler ve vurup öldürürse, kan davasına giren odur; ama ceza ödemez; çünkü "Son tüfek, ilkiyle bir tutulmaz."

§.945. Tüfek, kazara ateşlenirse ve biri ölür veya yaralanırsa, tüfeğin sahibi kan davasına girer.

§.946. Birisi başka birinin evine girer; tüfeğini otağdaki kancaya asarken kayış kopar, tüfek yere düşer, ateş alır ve evden birini öldürürse, tüfeğin sahibi kan davasına girer.

§.947. Misafir, tüfeği kurulu hâlde bırakır, ateş alır ve birini öldürürse, yine tüfeğin sahibi kan davasına girer.

§.948. Misafir tüfeği kancaya asar; kanca kırılır, tüfek yere düşer ve ateş alarak birini öldürürse, bu kez kancanın sahibi kan davasına girer.

§.949. Kanca ve askılar tüfek asmak için vardır; bu yüzden onları yapan, sağlam olmasına dikkat etmeli, çürümelerine izin vermemelidir.

§.950. Birisi vurulur ve ölür; iki kişi de kendini yaraladığını itiraf ederse, kan, kana karşı sayılır; tek kan, iki yaradır.

§.951. Biri hamile kadını öldürürse, kanun kadının karnının açılmasını emreder; çocuk erkekse, katil; kadının kanına ek olarak oğlanın kanı için 6 kese öder; çocuk kızsa, anne için 3 kese, çocuk için 3 kese öder.

§.952. "Kesilmiş misafir" için sıkılan tüfek, kan davası doğurur; ama para cezası doğurmaz.

§.953. Zorla kirletilmiş kadın veya kız için sıkılan tüfek, ne kan ne ceza doğurur.

§.954. Gasp edilmiş silah için sıkılan tüfek, kan davası doğurur; para cezası doğurmaz.

§.955. Kazara adam öldüren tüfek, kan bakımından tam kan sayılır; fakat ne cezası ne de peşine düşmesi vardır.

§.956. Kime olursa olsun, tüfek çekmek ve ateş etmek ceza gerektirir.

§.957. Her cinayet için: 6 kese kan bedeli, sancağa 100 koç ve 1 öküz ceza, Mirdita'da Orosh'taki Gjomark kapısına da 500 groş ödenir.

BÖLÜM 133
Kendi kendini öldürenin kanı

§.958. Biri kendini öldürürse, kanı boşa gider; kan davası olmaz.

§.959. İntihar edenin evi, para cezasına düşer; çünkü bir kişiyi kaybetmiş, cenaze masraflarına girmiş olur.

§.960. Kardeş kardeşi öldürürse, kan boşa gider; fakat sancağın cezası kanuna göre ödenir.

§.961. Bir oğul babasını öldürürse, kimse onu kovalamaz; fakat oğul, katil olarak fis'ten ve köyden atılır.

§.962. Bir oğul annesini öldürürse, hem babası hem anne tarafı onunla kan davasına girer.

§.963. Koca karısını öldürürse, karısının anne-babası kocayla kan davasına girer.

§.964. Karı kocasını öldürürse, kadının anne-babası kan davasına girer. (Öyle olaylar olmuştur ki, anne-baba bu çirkinliği yapan kızlarını bizzat öldürmüştür.)

BÖLÜM 134
Kan davasında arabuluculuk (Shkuesija e gjakut)

§.965. Kan davası arabulucusu (shkues i gjakut), ölenin evine giderek, katilin barıştırılması için çaba gösteren kişidir.

§.966. Kan davası arabulucusu işin üstesinden gelirse, "ayakkabı hakkı"na sahiptir.

§.967. Arabulucunun ayakkabısı veya çarığı, 500 groş üzerinden hesaplanır.

§.968. Kan davası arabulucusunun ayakkabısını, katilin evi öder.

BÖLÜM 135
Kan barışı (Pajtimi i gjakut)

§.969. Kan barışı iki şekilde yapılır:
a) Ölenin evinin dostları ve papazı (Famullitar) aracılığıyla;
b) Sancak beyleri, Gjomark kapısı ve sancak gençleri aracılığıyla.
Bu ikinci durumda, her cinayet için, Orosh'taki Gjomark kapısı 500 groş alırdı.

§.970. Her iki durumda da, kanunun kefilleri zorunludur.

§.971. Kan sahibi, belirlenmiş kan bedeline ek olarak, omuzuna takacağı bir "hutë" (martini tüfeği) isteme hakkına sahiptir; katil, o silahı bizzat oraya getirip teslim etmekle yükümlüdür.

§.972. Kan davası işi çözülmeden, gerekli kefiller devreye girmeden, kan parasının ödeme vadeleri belirlenmeden sofralar kurulmaz, ekmek yenmez.

BÖLÜM 136
Kan kefilleri (Dorzanët e gjakut)

“Kan kefilli ile besa kefiline kimse para vermez.”

§.973. Kan kefillerini, katilin evi seçer.

§.974. Kan kefilleri, ölenin evi ile katilin evi arasında yeniden ateşlenebilecek her türlü kin ve ateşi, baştan önlemeye çalışan kişilerdir.

§.975. Kan kefilleri bir kez devreye girdikten sonra, artık geri çekilemezler.

§.976. Kan kefilleri, kefil oldukları kişileri dizginleme hakkına sahiptir; dostça tavsiye ve uyarılar işe yaramazsa, ipleri kısma ve tehdit etme hakkına da sahiptirler, eğer kefil oldukları taraf ölçüyü kaçırırsa.

BÖLÜM 137
Kan parasının kefilleri (Dorzanët e të hollave të gjakut)

§.977. Kan parasının kefillerini, ölenin evi seçer.

§.978. Kan parasının ödeme vadelerini, orada bulunan ihtiyarlar ve akıllı adamlar belirler.

§.979. Kan parasının belirlenmiş vadeleri, ne ertelenir ne değiştirilir.

§.980. Katil kafasına esip kan parasını ödemeyi geciktirmeye, kan parasının kefillerini oyalamaya kalkarsa; kefiller, belirlenen vadede kan parasını ölenin evine götürüp verir, borcu köye duyururlar. Köy, borçluyu sıkıştırır; gerekirse onu para cezasına çarptırabilir.

§.981. Kan parası, ölenin evine sadece kefillerin eliyle verilir; hiçbir zaman doğrudan katilin elinden alınmaz.

BÖLÜM 138
Kan sofrası (Buka e gjakut)

§.982. Kan sofrası; kan barışı arabulucuları, kan sahibinin akrabalarından, arkadaşlarından ve dostlarından bazılarıyla birlikte, katilin evine gidip barış sofrasına oturduklarında ve “barışılmış kanın ekmeğini” yediklerinde doğar.

BÖLÜM 139
Kapıdaki haç (Kryqi në derë)

§.983. Kanuna göre, kan barışının ucu görünür hâle geldikten ve kan sofrası kurulduktan sonra, hem kan kefilleri hem kan parasının kefilleri hazır bulunur ve katilin evinin kapısına, kan sahibinin eliyle haç çizilir.

§.984. Kapıdaki haç, kanın barıştığının işaretidir.

§.985. Haç, katilin evinin kapı eşiğinin taşına veya kapı sövesinin iki yanına çizilir.

§.986. Kapıdaki haçı, mutlaka kan sahibinin eli çizer.

§.987. Haçın kazındığı demir – balta veya keski – kanuna göre katilin evinin damına atılır.

BÖLÜM 140
Kardeşlik (Vllaznimi – Kan içerek)

§.988. Katilin evi ile ölenin evi arasında gönüller tam olarak barıştıktan sonra, iki taraf birbirinin kanını içer (kardeşlik kurar).

§.989. İki küçük kadeh alırlar, yarı yarıya su ya da rakıyla doldururlar. Dostlardan biri gelir, iki kişinin küçük parmaklarını bağlar, iğneyle ucu delinir, her kadehe birer damla kan akıtılır.

§.990. Kan karıştırıldıktan veya kadehler güzelce çalkalandıktan sonra, kadehler çaprazlanır, eller çapraz şekilde birbirlerine uzatılır; taraflar, birbirlerinin kanını içer.
Bu sırada peş peşe tüfekler atılır; onlar artık aynı anadan ve babadan doğmuş iki yeni kardeş sayılır.

ON BİRİNCİ KİTAP
PLEQNI (İHTİYARLAR) KANUNU

BÖLÜM 141

İhtiyarların (Pleqlerin) yetkisi ve görevi

§.991. Rehin sahibi olan ihtiyar (plak), işi sonuçlandırmadan, kanunun öngördüğü bağışlama ve kesme (hüküm verme) haklarını kullanamaz.

§.992. İhtiyarlar; ya sülalelerin (kardeşliklerin) başlarıdır ya da boyların (fislerin) önderleridir. Görevleri, kanuni yetki temeline dayanır.

§.993. Onlar olmadan ne yeni bir kanun konabilir, ne de bir kardeşliği, bir boyu, bir köyü veya bir sancağı ilgilendiren hiçbir yargı ve ihtiyar heyeti kararı alınamaz.

§.994. İhtiyar diye, aynı zamanda; aklı başında, sözü dinlenen ve çok sayıda dava ve ihtiyarlık (arabuluculuk) işinde pişmiş erkeklere de denir.

§.995. Özel işler ve ayrıca belirli, önemli ve adı anılır meseleler için, rehin ve yargı işleri yapmak üzere ayrı ihtiyarlar seçilebilir; yeter ki bunlar kanuna göre hükmetsin, verdikleri hüküm kanun tarafından tanınır.

§.996. Kanun ihtiyarları, her türlü kavga, tehdit, zarar ve cinayet tehlikesini; kimi yerde bilgelikle, kimi yerde köyün gücüyle ortadan kaldırma yetkisine sahiptir. Çok ağır tehditlerde, aklını yitirenleri uslandırmak için boy önderlerinin (Krenlerin) ve sancak gençlerinin yardımını isterler.

§.997. Bir kimse, kanuna uygun verilmiş karara uymak istemezse ve kimse onu kollayıp korumuyorsa, ihtiyarlar köyü toplama yetkisine sahiptir.

§.998. Küçük ihtiyarlık (arabuluculuk) işleri için, köy içinden, kardeşlik ve boya göre ihtiyarlar alınır.

§.999. İhtiyarlık yapmak üzere seçilen ihtiyarlar, tarafların rızasını gösteren rehini (pengu i zabukës) aldıkları anda, o davayı sonuna kadar götürüp hükme bağlama yetkisine sahiptirler.

§.1000. Bu yetki sadece Kanun'un ihtiyar ve önderlerine (Pleq e Krenë të Kanûnit) ait değildir; özel davalar için seçilen ihtiyarlar da, kendileri bu iş için seçilmişse, aynı yetkiye sahiptir.

§.1001. Rehin, ihtiyarların eline "rıza rehini" olarak verildi mi, taraflar sonradan pişman olsalar bile, rehini geri alamazlar; ihtiyarları değiştiremezler.

§.1002. Kanunun temel ilkesi şudur: "İhtiyarın üstüne ihtiyar, hükmün üstüne hüküm, yemin üstüne yemin kanun yapmaz."

§.1003. Köyün veya sancağın şerefini zedeleyen ağır işler, köy ihtiyarları ve sancak önderleri (Krenët e Flamurit) tarafından tartılıp değerlendirilir.

§.1004. Sancak önderleri ve kanun ihtiyarları, suçlunun bulunduğu köyün ihtiyarları ve "yardımcı ihtiyarları" (Strapleqt) olmadan, köye dair hiçbir hükmü kesemez, kimseye ceza veremez.

§.1005. Bir köy, ihtiyarları ve gençleriyle birlikte hep birden akıldan çıkmış gibi davranmaya başlarsa; o zaman sancak önderleri, kardeşlik ve boy ihtiyarları, yardımcı ihtiyarlar ve bütün gençlerle birlikte ayağa kalkar, yoldan çıkmış köyü akla getirirler.

§.1006. Bir köy, sancak önderlerine, ihtiyarlara, yardımcı ihtiyarlara ve sancak gençlerine karşı savaş durumuna kalkarsa; bu, Gjomark kapısına (Dera e Gjomarkut) bildirilir. Onun sesiyle diğer sancak bayrakları da ayağa kalkar ve onun önderliğinde yoldan çıkmış köye yürünür. Köy; para cezalarıyla, yerinden çıkarılarak veya – bir ağır suç varsa – köyce parçalanarak (dağıtılarak) akla getirilir.

§.1007. Yukarıda anlatılan tutum ve cezalar, yoldan çıkan bir sancak için de geçerlidir. Tek fark şudur: Yoldan çıkan sancak, yerinden çıkarılamaz; ama diğer sancaklardan dışlanır ve rehin verene kadar leçit (tecrit) edilir.

§.1008. Bir köyün kendi ihtiyarları ve gençleriyle, kendi içi için – örneğin hırsızlık, hainlik, cinayet veya eşkıyalık konularında – koyduğu yerel kanunlara, ne sancak ne de Gjomark kapısı dokunabilir; yeter ki bu hükümler, Arnavut Dağ Kanunu'nun temel hayati hükümlerine aykırı yeni işler uydurmasın.

§.1009. Bütün köyü veya bir sancağı ilgilendiren davalarda, özel ihtiyarlar (Pleq të veçanët) işe el atamazlar. Bu işler, köy ve sancak kanun ihtiyarları ve önderleri tarafından tartılıp karara bağlanır.

§.1010. Köy ihtiyarlarından biri suça düşerse, rehini gençlerin eline bırakmak zorundadır.

§.1011. Rehini teslim etmeyi reddederse, gençler sancak önderlerini çağırır; birlikte onu akla getirirler.

§.1012. Gjomark kapısından biri suça düşerse, onun yargısını sancak önderleri ve tüm sancak gençleri yapar.

§.1013. Sancak bayrakçılarından (Flamurtar) biri suça düşerse, onun davasını sancak önderleri ve gençler tartar; sancak başı (Kreu i Flamurit) suça düşerse, onu sancak bayrakçısı, diğer sancak önderleri ve gençler tartar.

§.1014. İster ihtiyar, ister sancak başı, ister Gjomark kapısından biri olsun; birileri ona dava açarsa, rehini yine ihtiyar ve gençlerin eline bırakmak zorundadır.

§.1015. İhtiyarlar, hiçbir tarafı kayırmadan, hiçbirinin sözlü baskısıyla eğilip bükülmeden hüküm vermek zorundadır.

§.1016. Eğer bir ihtiyarın, bir davayı tarafgirlikle ve kanuna aykırı, karşı tarafın telkinlerine boyun eğerek çözdüğü anlaşılırsa; yüz karasından başka, onu artık kimse ihtiyar olarak tanımaz.

BÖLÜM 142

Rehinler (Pêgjet / Pengjet)

§.1017. "Verilmiş rehin geri alınmaz."

§.1018. Rehin, iki tarafın şikâyetleri üzerine hüküm vermeleri için, yargıç ihtiyarların eline verilen, somut bir işaret ve teminattır.

§.1019. Rehine “rıza rehini” ya da “söz rehini” denir; yani rehin, yargıç ihtiyarların eline verildiğinde, taraflar, ihtiyarlık ve yargı işine hazır olduklarını göstermiş olurlar.

§.1020. Rehinsiz yapılan ihtiyarlık ve yargı, kanun nazarında geçerli sayılmaz.

§.1021. Dava başlamadan önce, rehinler ihtiyarların elinde olacak; davaya taraf olanlar artık karar değiştirip rehinleri oynatamayacak; gerekiyorsa ayakkabı (opanga) parası veya kanunun öngördüğü ihtiyarlık ücreti bağlanacaktır.

§.1022. Rehin sayılabilecek şeyler; silah, fişek, ortaklık payı (ortari) veya tütün kutusu gibi eşyalardır; ta ki, uyuşulan bedeller ortaya konulsun ve konuştukları değere eşit olsunlar.

§.1023. İtiraz, şikâyet ve temize çıkma (aklanma) ihtiyarlıklarında, sözlü vaat rehni yerine geçmez; mutlaka somut bir işaret gerekir.

§.1024. Söz, ancak şu durumda rehin sayılır: biri, diğerine “Şu işi çözüp halledersen, sana şu kadar veririm” derse.

§.1025. İş çözüldüğünde, verilen sözün gereğini yerine getirmek, sözü veren adamın görevidir.

§.1026. Rehin ihtiyarlarından biri bir kanaate, diğeri başka kanaate varırsa; konu diğer ihtiyarlara götürülür; fakat uyuşmazlık nedeniyle, taraflara fazladan yük bindirilmez.

§.1027. İhtiyarların ayakkabı ücretini (opangat) rehin sahipleri öder; her iki taraf da, birisi ne verirse öteki de o kadar verir.

§.1028. İhtiyarların ayakkabı parası, ihtiyarların keyfine göre değil, davanın ağırlığına göre belirlenir. Kanun der ki: “Rehine göre ayakkabı gider; davanın ağırlığına göre ayakkabılar hesaplanır.”

§.1029. Bir sabah vaktinde görülen ihtiyarlığın ücreti 5 groştur. (Eskiden öğleden sonra ihtiyarlık yapılmazdı.)

§.1030. “Taşla” (gùr) işaretlenmiş ihtiyarlıklarda, taraflar ihtiyarlık başına 10 groş öderdi.

§.1031. İhtiyarlar, davaya başlamadan önce şu yemini ederler:
“Şu Yüce Tanrı aşkına (bir iman işareti üzerine) – bu yemini nasıl ediyorsam, Tanrı da bana o şekilde yardım etsin – yargıyı hileyle, taraf tutarak yapmayacağım. Aklıma ve vicdanıma nasıl gelirse, öyle hükmedeceğim; kanunu ve adil kararı çiğnemeyeceğim!”

§.1032. Köy dışından gelenlerin, köy içinde ihtiyar arama yetkisi yoktur.

§.1033. Biri, içinde bulunduğu sancağın sınırları içinde ihtiyar isterse, gençlerden değil; sancak önderlerinden (Krenlerden) birini ihtiyar olarak almak zorundadır.

BÖLÜM 143

İhtiyar sayısını artırma (Shtim Pleqsh)

§.1034. "Hükmün üstüne hüküm, ihtiyarın üstüne ihtiyar kanun yapmaz."

§.1035. "Hükmü beğenmezsen, Ş. Pal'dedir." – "Hükmü beğenmezsen, Orosh Boğazı'ndadır." – "Gjomark kapısı, kanunun temelidir."

§.1036. Rehini ihtiyara verdikten ve o da senin davanı gördükten sonra, artık başka ihtiyar ve hüküm aramaya hakkın yoktur.

§.1037. Senin seçip beğendiğin ihtiyarların hükmü içine sinmezse, rehini geri alıp yeni ihtiyarlar seçmeye hakkın yoktur.

§.1038. Rehin sahipleri, hükmün kanunsuz ve tarafgirlikle verildiğine dair kanaate varırlarsa, bu ihtiyarlığa uymama hakkına sahiptirler.

§.1039. İlk ihtiyarlar, rehinleri ellerinde tutarlar; çünkü önce kendi adlarını temize çıkarmak zorundadırlar. Bunun için, kendi seçtikleri ikinci bir ihtiyar heyetinin eline kendi rehinlerini teslim ederler; kendi verdikleri hükmü onlara açıklarlar ve bu hüküm ikinci ihtiyarlar tarafından tartılıp değerlendirilir.

§.1040. İkinci ihtiyarlar, birinci ihtiyarların hükmünü kötü bulursa, rehinleri, taraflardan alır; birinci ihtiyarlar hem ayakkabısız kalırlar, hem de ikinci ihtiyarların ayakkabı parasını ödemek zorunda kalırlar.

§.1041. İhtiyar sayısı en çok üç kademeye kadar artırılabilir. Üç kademe de hükmü kesemezse, iş sancak önderlerine ve en sonunda kanunun temeli sayılan Gjomark kapısına gider. Bu kapının ötesinde artık başka merci yoktur.

§.1042. İlk ihtiyarların hükmü iyi çıkarsa, ilk rehin sahipleri iki kademelik ayakkabı parasını öderler: hem birinci ihtiyarlara hem ikinci ihtiyarlara.

§.1043. Çok ağır davalarda, hükmün netleşmesi için Gjomark kapısına başvurulur.

BÖLÜM 144

Porota (Yemin heyeti, şahitler)

§.1044. Porota veya Poronikë, kanun dilinde; birini aklamak veya suçlamak için yemin etmeye çağrılmış, yargı tarafından parmakla işaret edilen kişilere denir.

§.1045. Poronikler şu niteliklere sahip olmalıdır:
a) Daha önce yalan yere yemin etmiş olmasınlar.
b) Ne yemin eden tarafa ne de yeminin karşı tarafına karşı kin gütmesinler.
c) Ucuzuna canını satan, bir somun ekmek için ruhunu askıya asan türden adam olmasınlar.
d) En azından, mesele hakkında biraz bilgi sahibi olsunlar veya daha kolay araştırıp anlayabilecek durumda olsunlar.
e) Kadın olmasınlar; kanun kadını poronik saymaz.
f) Daha önce yeminle bağlanmış (betuar) ve malul olmasınlar.

§.1046. Genel olarak, porota olmadan yemin yapılmaz.

§.1047. Kanunun ilkesi şudur: "Yeminin porotası vardır; porotanın da araştırma ve bağlama zahmeti vardır."

§.1048. Papaz (prift) yemine çağrılmaz; fakat gerektiğinde – kendini temize çıkarmak veya başka porotalar için – 24 kişi yerine sayılır.

§.1049. Bir sancak başı (krye i Flamurit), 24 kişilik bir yeminde çağrılırsa, yargı onun 12 kişilik payını tanır; geri kalan 12 kişilik pay için kendisi sayılır.

§.1050. Porotalara başkanlık eden kişi, porota sayılmaz. Kanun şöyle der: "Yüz porota olsun; ama asıl sahibi porota sayılmaz."

§.1051. Yemin heyeti, yemine gitmeden önce, yeminin sahibinin "bağlı" olması gerekir (yani kendisini bağlaması gerekir).

§.1052. Yemine önderlik eden kişi, porotaya bağlanır. Yalan yere yemin çıkarsa, bu kişi; kilisenin yalancı yemin cezasını, yemin edenlerin sayısına göre sancak veya köy cezasını ve bunun iki katını, bizzat kendisi öder.

§.1053. Yargı, yemine önderlik edecek kişinin kardeşleri ve köylüleri arasından porotalar seçer.

§.1054. Yemin sahibi, yargının porota olarak tanıdığı kişilerin kapı kapı yanına gidip, "Sizi yargı porota olarak tanıdı" diye haber vermek zorundadır.

§.1055. Yemin sahibinin, kendisinin bulacağı "tanınmamış" porotalar varsa, bunların isimlerini de yargıya ve ihtiyarlara tek tek söylemek zorundadır.

§.1056. Yemin sahibi, bu tanınmamış porotaların da kapısına gidip, onları betar (yemin şahidi) olarak seçtiğini bildirecektir.

§.1057. Porotaların yarısını yargı tanır, öbür yarısını yemin sahibi bulur.

§.1058. İhtiyarlar, porotayı tanıdıktan sonra, yemin sahibine şöyle derler: "Porota içinde, kin veya husumet yüzünden seni bağlayacak biri varsa, şimdi söyle."

§.1059. Yemin sahibi, tanınmış porotalardan birine veya birkaçına karşı önemli gerekçeler gösterirse, yargı ihtiyarları onları değiştirmek zorundadır.

§.1060. Porota değişimi en fazla üç kişiyle sınırlıdır; daha fazla olamaz.

§.1061. Yemin günü porotaya bildirilir; yemin sahibi onları toplamakla yükümlüdür.

§.1062. Porota, yemine gitmeden önce elinden geldiğince araştırma yapmakla yükümlüdür; böylece yalan yere yemin etmeye zorlanmasınlar.

§.1063. Porota, kendi araştırmalarını yapma yetkisine sahiptir. Dava çok karışık ve çetrefil ise, yemin gününü altı aya kadar erteleyebilir ve araştırmalara devam eder.

§.1064. Çok ağır ve geniş alanı ilgilendiren davalarda, porota; yemini yıllarca erteleyebilir.

§.1065. Porota, araştırmalarını tamamladıktan ve sözleri tartıp, yemin sahibini aklayacak veya bağlı tutacak bir karara vardığında; boşuna sıkışmasına gerek yoktur. Durumu, yeminin sahibine bildirir.

§.1066. Porotalardan biri bile yemin etmeyi reddederse, yemin sahibi "bağlı" kalır.

§.1067. Kanuna göre, bir veya daha fazla porota yemin etmek istemezse, bunun sebebi; yemin sahibine karşı kin tutmaları değil, yalan yere yemin etmekten korkmaları olmalıdır. Yemin sahibi, bu sözle yüreklendirilir.

§.1068. "Porota ekmeği yediyse, yemin yapılmış sayılır."

§.1069. Porota toplanıp yemin ekmeğini yerse, yemin sahibi artık suçsuz sayılır; porotanın tek yapacağı şey yemine gitmektir.

§.1070. Porota, ekmeği yemeden sofrayı toplarsa, yemin sahibi suçlu sayılır.

§.1071. Temize çıkmayı isteyen (zhgarkuesi), belirlenen günde yemini görmeye gelmezse, suçlanan kişi rahat uyuyabilir; çünkü porota ekmeği yemişse, o artık suçsuz sayılmıştır.

§.1072. Porota, temize çıkmayı isteyene (zhgarkuesi) "Gel, yemini gör ya da kapucarı ortaya çıkar" der.

§.1073. Temize çıkmak isteyen, bir süre dirense de, sonunda ya yemini görmeye gidecek ya da kapucarı ortaya çıkaracaktır.

§.1074. Porota, belirlenen günün dışında toplanıp yemin ederse, başka ekmek yoktur; sadece yemini eder ve herkes kendi işine döner.

§.1075. Yeminin yapılacağı gün, yargı ihtiyarları da hazır bulunur.

§.1076. Yemin şu sırayla yapılır:
a) Önce yemin sahibi yemin eder; böylece porotanın yüreğini rahatlatır.
b) Sonra, kan bağı en yakın olanlar yemin eder.
c) Ardından, yargı tarafından tanınmış porotalar yemin eder.
d) En son, yargının tanımadığı porotalar yemin eder.

§.1077. Yemin sözleri, hiçbir değişiklik yapılmadan, yargının belirlediği ve sıraladığı şekilde okunur.

§.1078. Tüm porotalar, iman işareti üzerine el koyarak yemin ederler; ancak özel bir ricayla, yemin malını koruyan kişi için (i zoti i gjâs), bir kısmı affedilebilir.

Not: Dukagjin, Gjakova Dağları ve daha birçok bölge, porotayı bazen "Kilisede el-beyi" (dorë bejet) olarak görür, bazen de "yemini dinlemek" şeklinde uygular.

BÖLÜM 145

Kapucar (İhbarcı, gizli muhbir)

§.1079. Kapucar, gizli kalmış bir hırsızlık veya kaybolmuş bir cinayetin failini, kendi araştırmaları sonucunda ortaya çıkaran kişiye denir.

§.1080. Kapucar, çoğu zaman gizli kalır; ama bazen açıkça ortaya çıktığı da olur.

§.1081. Kapucar, çalınan malın veya kaybolan kanın sahibinin sözlerine göre kendi "ayakkabı" (ücret) hakkına sahiptir.

§.1082. Çalıntı malın veya kaybolmuş kanın sahibi, kapucara "ayakkabı" vadetmeden önce, sanığın köyüne gider, onun iki arkadaşını da yanına alır ve kapısına varıp ondan hesap sorar.

§.1083. Sanık her şekilde inkâr eder ve kabul etmezse, mal sahibi "Artık kapucarı senin arkanda konuşturacağım" der.

§.1084. Sanık, "Kapucar istediği kadar konuşmakta özgürdür; suçlu çıkarsam, onun ayakkabılarını ben öderim" derse; kapucarın lehine söylenen ayakkabı ücretlerini o öder.

§.1085. Kapucara, sanığa haber vermeden ayakkabı vadeden kişi, sanık suçlu çıksa bile, bu ayakkabı parasını mal sahibiyle yarı yarıya öder.

§.1086. Kapucarın ayakkabı ücreti, yeminle güvence altına alınır; böylece sanık, kapucarın aşırı lafıyla gereksiz yere ağırlaşmaz; suçlu çıksa bile.

§.1087. Genel kanun şöyledir: Kapucarın ayakkabı ücreti, çalınan veya kaybolan malın değerini aşamaz.

§.1088. Kadın, kapucar olarak kanun tarafından tanınmaz.

§.1089. Eskiden, yeminle kapucarlık, çalınan malın değerine göre 50 kuruştan 500 groşa kadar değişirdi.

§.1090. Kapucarlıkta yalan söylenirse, kapucar, çalınan malın bedelini hırsız yerine öder. (Dukagjini)

BÖLÜM 146

Kapucarın ücreti (Pagesa e Kapuçtarit)

§.1091. Kapucara şu ayakkabı ücretleri verilir:

- Kaybolmuş bir kan için: **1500 groş**
- Basılmış ağıl, ev veya ahır için: **500 groş**
- Katır (mushk): **1000 groş**
- At: **500 groş**
- Dana (ogiç): **500 groş**
- Ürün taşıyan öküz (kà hullijet): **400 groş**
- Besili domuz (thi i mbajtun): **500 groş**
- Gebe inek: **150 groş**
- Eşek: **150 groş**
- Tay (mzat): **100 groş**
- Koyun ve keçi: **25 groş**
- Süt emen buzağı: **25 groş**
- Domuz yavrusu (thi i njomë): **23 groş**
- Kuzu ve oğlak: **10 groş**

§.1092. "Kapucar yemini kaldırır." Eğer kapucar, dürüst ve saygın bir adam olarak ortaya çıkarsa, yemin artık sanığa değil ona sorulur; sanığa yemin gerek kalmaz, kapucar gerekçesini sunar.

§.1093. "Kapucar kaybolan malı ortaya çıkarır." Kapucar, Pritëtarlar (sorgucular) tarafından kabul edildikten sonra; sanık suçlu sayılır ve çalınan malı kanuna göre sahibine geri verir.

BÖLÜM 147

Kapucarın sorgucuları (Pritëtarët e Kapuçtarit)

§.1094. Sorgucular, görevi kapucarı sorgulamak olan kişilerdir: kapucarı sık sık sorularla çevreler, ifadelerinde çelişki yapıp yapmadığına dikkat ederler, kimseyi gereksiz yere suçlamamasını sağlarlar.

§.1095. Sorgucular, saygın, akıllı, iyi dinleyen, araştırma ve soruşturmada deneyimli kişiler olmalıdır.

§.1096. Sorgucular, yargının daha önce porota olarak tanıdığı kişiler arasından seçilmelidir.

§.1097. Kanunda kapucarın açıkça ortaya çıkması zorunlu olmadığı gibi; kapucarın, kendi güvendiği birkaç porotanun adını isteyip, onlarla birlikte sorgulanma hakkı da vardır.

§.1098. Sorgucular, soruşturmaya başlamadan önce kapucarı yemin ettirirler; doğruyu, taraf tutmadan ve kin gütmeden söyleyeceğine dair.

§.1099. Kapucarı en fazla üç kademe sorgucu inceleyebilir.

§.1100. Sorgucular, kapucarla her konuştuğunda gizlice konuşur.

§.1101. Kapucar, çalıntı malın satıldığını söylerse, sorgucular araştırma için adam gönderir.

§.1102. Kapucar, malın kesildiğini (boğazlandığını) söylerse, sorgucular ondan bir işaret ister: mesela bir parça deri, boynuz veya başka bir uzuv gibi.

§.1103. Kapucarın ifadeleri sorgucular tarafından alındıktan sonra, hırsızın veya katilin inkârları – yalan da olsa – yemine kadar engellenemez; ancak porota, yalancı yemin edilmesini engelleme yetkisine sahiptir.

§.1104. Kapucar, sorgucular önünde şüpheli görünse bile; haklı olduğu halde, gider ve hırsızın veya kanlının kolundan yakalarsa, ayakkabı ücreti 500 groştan 1500 groşa kadar yükselir.

§.1105. Sorgucular, kapucarı sağ bırakmamaya – yani ifade ettiği sürece korumaya – yemin ederler; kapucarı, kendisi istemedikçe ifşa etmezler.

BÖLÜM 148

Arnavut Dağları'nın adamları mecliste

§.1106. Meclis (kuvend), belli bir meseleyi görüşmek veya bir *besa* bağlamak için, boy önderleri, ihtiyarlar, yardımcı ihtiyarlar ve bölgenin gençleriyle birlikte, bir veya birden fazla boyun toplanmasıdır.

§.1107. Meclisler, kısmi veya genel olabilir.

§.1108. Kısmi meclisler; bir köyün ihtiyarları, yardımcı ihtiyarları ve gençlerinin katıldığı köy meclisleridir.

§.1109. Bir önderin yönetimi altındaki çeşitli boyların ihtiyarları, yardımcı ihtiyarları ve gençleri bir araya geldiğinde yapılan meclisler de kısmi meclis sayılır.

§.1110. Genel meclisler; ihtiyarların, yardımcı ihtiyarların, gençlerin, boy önderlerinin ve Gjomark kapısının (Dera e Gjomarkut) bir araya geldiği meclislerdir.

§.1111. Meclislerde, yargı ve tartışmalara katılanlar:
a) Orosh'taki Gjomark kapısı,
b) Boy önderleri,
c) Boy ve köy ihtiyarları,
d) Boy ve köy yardımcı ihtiyarları,
e) Tüm boyların gençleri,
f) Boy habercileri (kasneca),
g) Cezacı memurlar (giobtarë).

BÖLÜM 149

Meclis yerleri

§.1112. Meclisler; kilise avlularında, eski tapınak harabelerinde veya bölgenin tam ortasında toplanır. Örnekler:

1. **Mirdita** – Shën Pali'de veya Orosh Boğazı'nda.
2. **Lura** – Eski köydeki kilisenin yanında.
3. **Thkella** – Perlatai'de İncir Çeşmesi'nin yanında.
4. **Mat** – Lis'te.
5. **Lezha Dağları (Zhuba)** – Molung'da, Kerbuç Armudu'nun yanında.
6. **Dibra** – ?
   7–8. **Kruja Dağları** – Benda'da.
   Tiran Dağları – Martanesh'te.
7. **Elbasan Dağları** – ?
8. **Labëria (Arbëria)** – ?
9. **Arbënia** – Larushk'ta.
10. **Kurbini** – Selita Djer'da, Laç Sebaste'de.
11. **Luma** – Bicaj'da.
12. **Hasi** – ?
13. **Gjakova Dağları** – Shala Mezarlığı'nda.
14. **Dukagjini** – Shosh'ta, Aziz Yorgi Tepesi'nde.
15. **Puka** – Puka şehrinde.
16. **Postripa** – Drisht'te, şehirde caminin yanında.
17. **Şkodra Üstü (Mbishkodra)** – Brigje Rapshë'deki kilisenin yanında.

18. **Kelmendi** – Berdelec Geçidi'nde.
19. **Capa (Zadrima)** – Dajç'ta.
    ?? **Nikaj** – Mërtur'da, Nikajların kilisesinde.
    ?? **Mërtur ve Krasniqe** – Selimaj'da "Meclis Kavağı"nın (Blini i kuvendit) yanında.

§.1113. Meclise katılan erkekler, yarım çember şeklinde oturur; böylece herkes birbirini görür ve adı çağrılanın, önder ve ihtiyarların önüne çıkacak bir yolu olur.

§.1114. Mecliste bulunan bölge erkekleri silahlı durur.

§.1415. Meclis toplanmışken, yabancı bir kimsenin aralarına karışmaya hakkı yoktur.

§.1116. Yargı ve tartma işlerinde, önderler ve ihtiyarlar bir tarafta, gençler ayrı bir tarafta oturur.

§.1117. Önderler ve ihtiyarlar, mecliste rütbe ve yetki sırasına göre otururlar.

§.1118. Mecliste, biri konuşurken diğerleri susar ve dinler.

§.1119. Köyün komşu köyle olan küçük meselelerini, köy ihtiyarları, yardımcı ihtiyarlar ve gençlerle birlikte çözme yetkisine sahiptir.

§.1120. Bir boyu (fisi) tamamen ilgilendiren ağır meseleler, boy önderleri ve ihtiyar, yardımcı ihtiyarlar ve gençler tarafından tartılıp karara bağlanır.

§.1121. Bir bölgeyi topyekûn – hatta devleti – ilgilendiren meseleler, genel meclislerde tartılır: "Her evden bir erkek."

§.1122. Ağır, kırıcı sözler mecliste söylenmez.

§.1123. Kanuna göre, mecliste kimseye hakaret edilmez; eden olursa, en çok 5 koç cezasına çarptırılır.

§.1124. Bir kimse, mecliste bir başkasına "yalan söylüyorsun" derse, 500 groşa kadar ceza öder.

§.1125. Mecliste biri silahını çekip ateşlerse, evi yakılır; silahı ateşleyen kişi, meclis kararıyla sürülür ve kanı boşa gider (kan davası olmaz).

BÖLÜM 65
Gjon Marku Kapısı (Dera e Gjon Markut)

§.1126. Gjonmarkaj Kapısı kanunun temelidir.

§.1127. Her yerde ve her mecliste ülkenin başında (en önde) yer alır.

§.1128. Leç edilmez (dinden/düzenden dışlanamaz).

§.1129. Sürgün edilemez.

§.1130. Yerinden çıkarılamaz.

§.1131. Bu kapının ötesinde davaların devamı yoktur (son merci odur).

§.1132. Genel meclislerde, boy önderlerini (krenler) ve gençleri toplama yetkisine sahiptir.

§.1133. Ne zaman ihtiyaç doğarsa, "her evden bir erkek"i çağırmak için habercileri (kasnec) salma ve hepsini Shën Pal'de toplama yetkisi vardır.

§.1134. Her yargı ve ihtiyarlıkta, son sözü söyleme hakkı ondadır.

§.1135. Sürgün etme ve yerinden çıkarma yetkisine sahiptir.

§.1136. Ölüm cezası verme yetkisine sahiptir: "Cellatlar boylarındır, baş Gjonmarkaj'ındır."

§.1137. Ülkeye ihanet ve hainlikte bulunan birinin önderliğini ve başını (liderliğini) elinden alma hakkına sahiptir; ancak soy bağı ve mülk hakkı gereği, bu önderliği kardeşlik dışına veremez.

§.1138. Her para cezasından pay alma hakkına sahiptir.

§.1139. Her cinayet için 500 groş üzerinde hak sahibidir.

§.1140. Ceza kanunlarının uygulanması için boy önderleri ve gençlerle birlikte harekete geçmeden önce, kendi rehininin de ortaya konmasını sağlar; bir kusur bulunursa, kanuna göre hesap verir.

§.1141. Her tebaa gibi, o da para cezasına çarptırılabilir.

§.1142. Ülkenin barışmasını sağlamak için çıktığında, "Razogj" (iki öğün yemek) hakkına sahiptir.

§.1143. Bu kapıdan herhangi biri, porota (yemin şahidi) olarak istenirse, 12 "tanınmamış" porota yerine geçer.

§.1144. Orduya çıktığında, komuta ve emir yetkisi ondadır.

§.1145. Tek bir ocaklıkla ilgili işler için, bu kapı da (sadece işaret için) sorumludur.

BÖLÜM 66

Boy Önderleri (Krenët e fisevet)

§.1146. Boy önderleri, boyların başlarıdır.

§.1147. Boy önderleri, ocak (plang) sahibidir.

§.1148. Her önderin kendi boyu üzerinde yetkisi vardır: “Cellatlar boylarındır, baş Gjonmarkaj’ındır.”

§.1149. Bir önderin sorumluluk alanı içindeki davalara ve ihtiyarlıklara, diğer boy önderleri karışamaz.

§.1150. Bir boyun önderi; kardeşliklerin ihtiyarları ve gençleriyle birlikte meclis toplama, *besa* bağlama, yargı yapma, para cezası verme ve leç etme (dışlama) hakkına sahiptir.

§.1151. Boy önderi, başka boyların önderleri önünde dava edilemez; verdiği yargı ve kararlar için kimse onu sıkıştıramaz.

§.1152. Boy önderi, kanun kararlarının üzerine yeni karar ve ihtiyarlık getiremez.

§.1153. Biri, boy önderine dava açarsa, bu dava o yerin ihtiyarları ve gençleri veya Gjonmarkaj Kapısı tarafından tartılır.

§.1154. Bir boy önderinin; yakma, sürgün etme, leç etme, parçalama ve yerinden çıkarma yetkisi yoktur. Bunun için Gjonmarkaj Kapısı ile diğer boyların önderleri ve gençleri gerekir.

§.1155. Bir boy önderine ceza vermek ve leç etmek için, boyun ihtiyarları, yaşlı ihtiyarları (sterpleq) ve gençleri yeterlidir.

§.1156. Bir genç, önderlerden veya Gjonmarkajlardan birini öldürürse, her insanı öldürmüş gibi kan davasına düşer.

§.1157. Boy önderi de, her genç gibi; para cezasına çarptırılabilir, evi yakılabilir, leç edilebilir, sürgün edilebilir, dövülebilir ve yerinden çıkarılabilir.

§.1158. Tarlalar, dağ meraları ve mezarlıklar söz konusu olduğunda, herkesin ocak hakkı (plangçuer) gözetilir.

§.1159. Gjonmarkaj Kapısı da, boy önderleri de, köy ihtiyarları da, başkalarının malı mülkü üzerinde hak iddia edemez.

§.1160. Boy gençleri, ne öndere ne de Gjonmarkaj Kapısı’na onda bir veya gönüllü vergi (telos) vermek zorunda değildir.

Not: Gjakova Dağları’ndaki boy önderleri (flamurtarët): Nikaj, Mërtur, Gash ve Krasniqe, kendilerine özgü bir su payı (sulama sırası, vadë) hakkına sahiptir; bunun dışında her evle aynı su hakkına sahiptirler.

BÖLÜM 67

Köy İhtiyarları (Pleqt e katundevet)

§.1161. Her köyün, kendi boyunun ihtiyarları vardır.

§.1162. Köy ihtiyarları, köyü meclise çağırma hakkına sahiptir.

§.1163. Köy ihtiyarları, yaşlı ihtiyarların (sterpleq) ve gençlerin onayı olmadan kimseye para cezası veremez ve kimseyi leç edemez.

§.1164. Köy ihtiyarları, köy görevlerinden ve ortak işlerden muaf tutulamaz.

§.1165. Köy ihtiyarları, askerden de muaf değildir.

§.1166. Köy ihtiyarı suça düşerse, rehini yaşlı ihtiyarlara ve gençlere bırakmalıdır.

§.1167. Bir boyun ihtiyarı, köy tarafından haksız yere yük altına sokulursa, bu ihtiyar kendini, diğer boyların önderleriyle birlikte savunma hakkına sahiptir.

BÖLÜM 68

Yaşlı İhtiyarlar (Sterpleqt)

§.1168. Yaşlı ihtiyarlar, gençlerin tarafını tutarlar.

§.1169. Yaşlı ihtiyarlar, gençlerin kanuna aykırı yargı ve ihtiyarlıklarla haksız yere yük altında bırakıldığını gördüklerinde ses yükseltme hakkına sahiptirler.

§.1170. Yaşlı ihtiyarlar, boy gençleriyle birlikte cezacı (giobtar) sayılırlar.

BÖLÜM 69

Cezacılar (Giobtarët)

§.1171. Cezacılar, meclis adına, ceza alanın sürüsünden, boy önderleri, ihtiyarlar ve gençlerin hükmüne göre, gerekli sayıda koç veya sığırı alıp çıkaran kişilerdir.

§.1172. Sürü sahibi, cezacılara ahıra girmemeleri için engel olamaz.

§.1173. Böyle bir engel çıkarsa, meclis erkekleri hep birlikte hücum eder ve kapısına yığılır.

§.1174. Mal sahibi ne kadar söylenirse söylensin, cezasını artırma hakkına sahiptirler.

§.1175. Cezacılar, ceza için alacakları koç ve sığırları kendileri seçerler; mal sahibi buna engel olamaz.

BÖLÜM 70

Gençlerin sesi (Zani i vogjlis)

§.1176. Gençler, önderlerin ve ihtiyarların verdiği kararlardan memnun kalmazlarsa, bunlara uymama hakkına sahiptirler.

§.1177. Bu durumda, önderler ve ihtiyarlar, işleri yeniden tartmak zorunda kalırlar.

§.1178. Gençler, önderlerin ve ihtiyarların hükmünü benimsediklerinde, kanuna göre hep bir ağızdan şöyle bağırırlar: "Yabancı ayak, kendi başlarımız!"

BÖLÜM 71

Leç edilme (Leqija – dışlanma)

§.1179. Kanun dilinde "leç etmek"; bir haneyi bölmek, kenara itmek, ondan vazgeçmek, ona köy ve sancak nezdinde her türlü hak, değer ve saygıyı kesmek demektir.

§.1180. Köy, birini leç etme hakkına sahiptir; ama onu yerinden çıkarma hakkına sahip değildir.

§.1081. Kapucar, çalınan malın veya kaybolan kanın sahibinin sözlerine göre kendi ayakkabı (ücret) hakkına sahiptir.

§.1182. Ne köy, sancağın onayı olmadan; ne de sancak, köyün onayı olmadan, yakma, sürgün etme ve parçalama (gri) yetkisine sahip değildir.

§.1183. Leç etme sebepleri şunlardır:
a) Birinin, köyle veya sancakla *besa* bağı kurmak istememesi.
b) Birinin, köyünü hainlik ve ihanetle "satması".
c) Birinin, köy veya sancak meclisinde verilmiş bir yargı veya karara başkaldırması.
d) Birinin, köyde, sancakta veya bunların dışında ağır bir suç işlemesi ve yargıya boyun eğmemesi.
e) Köy veya sancağın dışında ağır bir suç işlemesi; suçlunun kendi köy ve sancağında rehini

(pengu) vermeyi reddetmesi halinde, köy ve sancak ondan el çeker, ondan şikâyetçi olacak herkese onu dilediği gibi cezalandırma yolunu açar.

§.1184. Köy, sancakla birlikte; köyü veya sancağı ağır bir suçla lekeleyen alçağın yakılması ve sürgün edilmesi konusunda geri durursa, sancak; o köyü leç etme veya diğer sancakları toplayıp onu akla getirme hakkına sahiptir.

§.1185. Sancak, yalnızca leç etmekle yetinirse, onunla alıp vermez; ta ki o köy, yargı ve ceza önüne çıkana kadar.

§.1186. Sancak, leç edilmiş köyden rehini aldıktan sonra, suçun ağırlığına göre ceza verir.

§.1187. Suçlunun evini yakar, ekinini ve toprağını yerle bir eder; ağır suçun failini meclis kararıyla parçalar, aile fertlerini yerinden çıkarır.

§.1188. Suç aşırı derecede ağır ve onur kırıcıysa, yakma, sürgün, parçalama ve yerinden çıkarma dışında, sancak o aile ocağını da keser.

§.1189. Evin kesilmesi (shpija e premë), evin dört köşe temelini oluşturan taşların sökülmesidir. Bu, ev yakıldıktan sonra yapılır.

§.1190. Kanunda evin kesilmesi şu anlama gelir: O evin insanları, mülkleriyle birlikte tamamen yerinden çıkarılmış, sancak nezdinde ebediyen yok sayılmış olur.

§.1191. Taşınır mal cezaya çevrilir; taşınmaz mallar ise, sancağın otlakı olmak üzere nadasa (boş arazi) bırakılır.

§.1192. Leç edilmiş biriyle köyden hiç kimse alıp veremez; biri ondan alışveriş yaparsa, kendisi de leç edilmiş sayılır ve aynı cezalara uğrar.

§.1193. Leç edilmişliğin şekli şudur: “Birini ölümde ve hayatta yalnız bırakmak.” – “Birini cenazede, düğünde, yemekte ve ekmekte dışlamak.”

BÖLÜM 72

Ateş, yakma, sürgün ve parçalama

§.1194. Köyce yakılan, sürülen, parçalanan ve malıyla mülküyle yerinden çıkarılanlar şunlardır:
a) Ağır bir iftirayla papaza el uzatan veya onu öldüren.
b) Kendisine güvenilip evine alınan misafiri, *besa* altında öldüren: parçalanır, cezalandırılır, evi yakılır, yerinden çıkarılır.
c) Boy adına (fis için) adam öldüren: evi yakılır, cezalandırılır, yerinden çıkarılır.
d) Kan barışı sağlandıktan sonra adam öldüren: evi yakılır, cezalandırılır, yerinden çıkarılır.
e) “Vur ve kaybol” (vur, kaç, kaybettir) şeklinde adam öldüren: evi yakılır, cezalandırılır,

yerinden çıkarılır.
f) Kanlısını, kendisine verilmiş *besa* içinde öldüren: parçalanır, evi yakılır, cezalandırılır, yerinden çıkarılır.
g) Mirasına konmak için kuzenini öldüren: parçalanır, evi yakılır, cezalandırılır, yerinden çıkarılır.
h) Sancak suçlularını evinde saklayan: evi yakılır, cezalandırılır, yerinden çıkarılır.
i) Suçluların peşine düşmeyen boy: cezalandırılır ve leç edilir.

§.1195. Bu suçlardan herhangi birine düşen; köyce parçalanır, cezalandırılır, evi yakılır, dutlukları, bahçeleri ve bağları yerle bir edilir; malıyla mülküyle yerinden çıkarılır.

§.1196. Papazı öldürenin kanlısı, sonsuza dek yerinden çıkarılır; sayılan diğer ağır suçlarda ise 5 ila 15 yıl süreyle yerinden çıkarılır.

§.1197. Balta ve kazma (ev yıkma aletleri), ne köy ne sancak ne de Gjonmarkaj Kapısı tarafından kullanılamaz; ancak suça düşen evin sahibi kendi eliyle kullanabilir.

§.1198. Suçlunun eli, yakma ve yıkmada bir işaret yapmalı ve şu sözleri söylemelidir: "Köyün ve sancağın bütün kötülüklerini üzerime alıyorum."

§.1199. Suçlu, ateş ve balta ile işaret yapmayı reddederse ve ev halkından hiç kimse de bunu yapmazsa; boy ihtiyarı, suçluya en yakın olan birine söyler; bu kişi, balta ve kazmayı alıp köy ve sancağın önünde yıkımı başlatmak zorundadır. Sonra köy ve sancak hep birlikte o yıkıntıya el atar.

Not:
Her cinayetten sonra evin yakılması eskiden yoktu; bu uygulama sonradan yürürlüğe girdi. Osmanlı yönetimi, kimi güçlü evlerin habercilerine ceza olsun diye bu usulü başlattı. Bir cinayetten ötürü tüm evin kanla yükümlü olması da eskiden yoktu; kanun sözü "Kan parmağa göre" (giaku per gisht) bunu gösterir. Ancak kanın daha kolay alınması için, sonradan evin tüm erkekleri, hatta yangından zarar gören akrabalar, ilk 24 saat içinde kan çerçevesine dahil edildi. Bazı yerlerde "kan leçi" de uygulanarak, tüm kardeşlik de aynı kan içine alındı. Her cinayette, katilin evi ayrıca ceza öder, sancak gençlerine ve sancak bayrağına yemek verir; Mirdita'da Gjonmarkaj Kapısı'na 500 groş öder. Bir kısım önder ve sancak gençlerinin para hırsı, ihtiyarlarla birlikte bazı uygulamaların artmasına ve büyümesine yol açtı; hem keselerini hem değirmenlerini doldurmak için.

BÖLÜM 73

Haberci (Lajmtari)

§.1200. "Haberci suç işlemez, sorumlu tutulmaz."

§.1201. Haberci; göndericinin emanet ettiği haberi yerine ulaştıran kişidir.

§.1202. Haberci,
a) Bir evden diğerine,
b) Bir köyden diğerine,
c) Bir sancaktan diğerine gönderilir.

§.1203. Haberci, bir evin, bir köyün veya bir sancağın sözünü taşır.

§.1204. Haberci, ne gönderildiği taraftan, ne de haberi götürdüğü taraftan sorumluluk almaz; yalnızca emanet edilen sözün taşıyıcısıdır.

§.1205. Haberci, kendi yolunda serbesttir.

§.1206. Haberciye, söylediği söz için suç yüklenemez; çünkü göndericinin adına konuşur.

§.1207. Haberci, göndericinin misafiridir; görevdeyken başına bir şey gelirse, gönderici misafiri kabul görür.

§.1208. Bir evin habercisi öldürülürse, öldüren, haberciyi gönderen evle kan davasına düşer.

§.1209. Bir köyün habercisi öldürülürse, öldüren, habercinin gönderildiği köyle kan davasına düşer.

§.1210. Bir sancak habercisi öldürülürse, öldüren, habercinin gönderildiği sancakla kan davasına düşer.

§.1211. Bir sancak habercisi, başka bir sancağın sözü üzerine öldürülürse, sancak sancakla kan davasına düşer.

§.1212. Bir köyün habercisini, yine aynı köyden biri öldürürse, öldüren, köyce parçalanır.

BÖLÜM 74

Kasnec (Kasneci – Çağırıcı, duyurucu)

§.1213. Kasnec veya “lajm”; boy önderinin (veya bir kapının) ya da önder, ihtiyar ve gençlerden oluşan bir kurulun karar ve çağrılarını, belirlenmiş bir haber noktasından tüm boylara duyuran kişidir.

§.1214. Kasnecilik görevi, ocaklık ve miras yoluyla geçen bir görevdir.

§.1215. Boy kasneci, belirlenen haber yerinden tüm boya çağrı sesini duyurur.

§.1216. Köy kasnecileri, “her evden bir erkek” istendiğinde kapı kapı dolaşır.

§.1217. Her tehlike veya tehditle karşılaşıldığında kasneci, boyu “kushtrim” (toplanma çağrısı) ile ayağa kaldırmaya hazır olmalıdır.

§.1218. Kasneci, eviyle birlikte askerlikten muaftır.

§.1219. Kasneci, köyünün ortak görev ve işlerinden kaçamaz.

§.1220. Kasneci, boy veya köy görevleri içinde görünse bile, ev halkı köy işlerinde yerini alır.

ON İKİNCİ KİTAP

MUAFİYETLER VE İSTİSNALAR

BÖLÜM 23

Muafiyet sahipleri (Pjestarët e perjashtimevet)

BÖLÜM 24

Ölüm (Deka)

§.1221. Arnavut Dağları Kanunu şu kesimleri muaf ve istisna sayar:

I. **Kilise**:
a) Her türlü vergiden,
b) Arazi ve canlı hayvan onda birinden,
c) Her türlü para cezası ve yaptırımdan,
d) Köy ve sancağın tüm angaryalarından,
e) Her para cezasından pay alıcı olarak,
f) Onun arabuluculuğu ve elçiliği korunur.

§.1222. II. **Papaz**:
a) Askerlikten muaftır.
b) Yeminde gerekirse, kendisi 24 porota yerine sayılır.
c) Birini öldürürse, papaz kan davasına girmez; onun yerine ailesi kan davasına düşer.
d) Kendi ailesi için kan davası gütmez.

§.1223. III. **Sancak Önderleri (Krenët e Flamurit)**:
Büyük ihtiyarlardan biri, porota olarak çağrılırsa, kendisi 12 tanınmamış porota yerine sayılır.

§.1224. IV. **Kasnec**:
Askerlikten muaftır.

§.1225. V. **Demirciler (Farketarët)**:
Askerlikten muaftır.

§.1226. VI. **Yoksul – evin tek oğlu, anası ve evi onun omzunda kalan**:
Askerlikten muaftır.

§.1227. VII. **Kadın** – kanunun kadına yaklaşımı:
a) İhtiyar olamaz.
b) Kapucar (ihbarcı) olamaz.
c) Porota (yemin şahidi) olamaz; yemin yüklenmez.
d) Mecliste sesi ve yeri yoktur.
e) Ne anne-babadan ne eşten miras hakkı vardır.
f) Kan davasına konu olmaz (onun için kan güdülmez).
g) Arabuluculuğu çiğnenmez (kadının araya girişi kutsaldır).

§.1228. VIII. **Virgjinat** (erkek gibi giyinen kadınlar):
Diğer kadınlardan ayrılmazlar; tek farkları, erkeklerin arasında oturabilmeleridir; ama söz ve meclis hakkı olmadan.

§.1229. IX. **Ölüsü olanlar**:
Evinde ölüsü olanlar; köyden de sancağın işlerinden de, değirmen suyundan ve sulama sıralarından da bir hafta boyunca muaf tutulurlar. Bir hafta doldu mu, köy ve sancağa, hatta gerekiyorsa Gjonmarkaj Kapısı'na karşı görevlerini yerine getirmek zorundadırlar.

§.1230. Arnavut Dağları Kanunu, kimseye üst üste sıkıntı bindirilmesini istemez.

§.1231. Köyde birinin evinde ölüm olduğunda, ölümden sonra bir hafta boyunca hiç kimse, köyce yapılacak bir iş için bu evin kapısını çalamaz.

§.1232. Ölü sahibi aile, köy ve sancaktan gelen her angaryadan ve görevden, değirmen ve sulama sırasından bir hafta süreyle muaftır.

§.1233. Bir haftadan sonra, "başınız sağ olsun" demek için gelen gelmiş olsun; sekiz gün dolunca, kanun, Gjonmarkaj Kapısı için bile görev yükler.

§.1234. Biri öldüğünde, taziye için çağırmak üzere haberciler gönderilir.

§.1235. Erkekler "burrnimi" ile ağıt yaparken gömleklerini yırtar ve göğüslerini döverler.

§.1236. Kadınlar ise ağlar, ama elbiselerini yırtmazlar.

§.1237. Misafirler, ölenin köyüne ayak bastıkları anda, yakalarını ve iliklerini çözerler.

§.1238. Kanuna göre, ölünün ardından üç kez ağıt yapılır; "Yazık bana!" sözünü dokuz kez tekrarlarlar.

§.1239. Erkekler, kadınlar için ağıt yakmaz; fakat oğul anne için, kardeş kız kardeş için ağıt yakabilir.

§.1240. Taziye yoluna çıkan kimse, "elveda" demez; kimse ona "yolun açık olsun" demez.

§.1241. Mezarlığın yanından geçerken, mezar kazanlara "kolay gelsin" denmez.

§.1242. Eğer yoldakiler misafir ise, onlara "başınız sağ olsun" denir; eğer arkadaşlarsa, "yoruldunuz mu, hey siz?" denir.

§.1243. Ölenin köylüleri ve dostları kahveyi içtikten sonra fincanı yere bırakırken şöyle derler: "Allah size sabır versin!" – "Hayırlı olsun" denmez.

§.1244. Ölümden üç gün sonra, kim gelirse gelsin, kahve ve yemekten sonra şöyle der: "Allah size sabır versin! Bundan sonra hayra vesile olsun!" – "Siz de hayra vesile olun!" denmez.

§.1245. Ağıtçılar, ölünün karşısına yüzleri dönük yarım çember halinde dizilirler.

§.1246. "Ölüyle gidenler, kimsenin kapısının önünden geçemez; ancak yol büyük yol ya da köy yoluysa geçerler."

§.1247. Mezarlıktan dönerken, kimse yolda durmaz; herkes doğruca ölenin evine gider.

§.1248. Ev avlusuna vardıklarında, ölenin ev halkı onları karşılar; silahlarını alır, içeri girmeden önce el yıkamaları için su getirir ve sonra onları sofraya buyur eder.

§.1249. Sofrada herkes yemeden hiç kimse kalkamaz.

§.1250. Yemek bitince, herkes dışarı çıkar ve evin kapısı önüne konmuş su dolu tekneye ellerini yıkar.

§.1251. Ölen dostları için yüzlerini tırmalayan misafirler, kan içindeki yüzlerini ne ölenin evinde, ne o köyde, ne de dönüş yolunda yıkarlar; ancak kendi evlerine vardıklarında yıkarlar.

§.1252. Evdeki ölünün yasını (erkekler için, kadınlar için değil) bir yıl tutarlar.

§.1253. Çocuklar için yas tutulmaz.

§.1254. Yas, ya bir bayramda, dostların davet edildiği bir günde veya yılın belli bir gününde kaldırılır.

§.1255. Taziye yemeğini, dul kadın pişirir.

§.1256. Kocası hayatta olan kadın, taziye yemeği pişiremez; el yıkama suyu veremez, rakı sunamaz, ekmek bölemez.

§.1257. Kocası hayatta olan kadın, taziye yemeğini pişirmek zorunda kalırsa, düğün yemeği pişiremez.

§.1258. Dul kadın, düğünde yemek pişiremez; el yıkama suyu veremez, rakı sunamaz, ekmek bölemez, gelinle birlikte oturamaz, ona yaklaşamaz.

§.1259. Evli bir kız, anne-babasının evine gelir ve orada öldüğü takdirde, taziye yemeğini anne-babası verir. Taziye masraflarını, babasının evi karşılar, kocasının evi değil.

§.1260. Ölenin evine, dostların evinden yardım gelirse, bu kanunda bir onur sayılır; ama zorunluluk değildir.

§.1261. Anne-babanın, kızlarının cenazesini kocasının evine götürmesi durumunda, köy, bu insanlık dışı davranıştan dolayı anne-babayı cezalandırır.

§.1262. Eğer anne-babanın kızını gömmeye yetecek durumu yoksa, kardeşler ve boy, onlara yardım etmek zorundadır.

§.1263. Taziye masrafları ve yemekler, ölünün toprağa verilmesinden sonra, ay başında ödenir; daha ileri tarihe ertelenemez.

(Metin www.lezha.net üzerinden yayımlanmıştır.)

http://www.vatrarberesh.it/biblioteca/ebooks/kanuni.pdf